

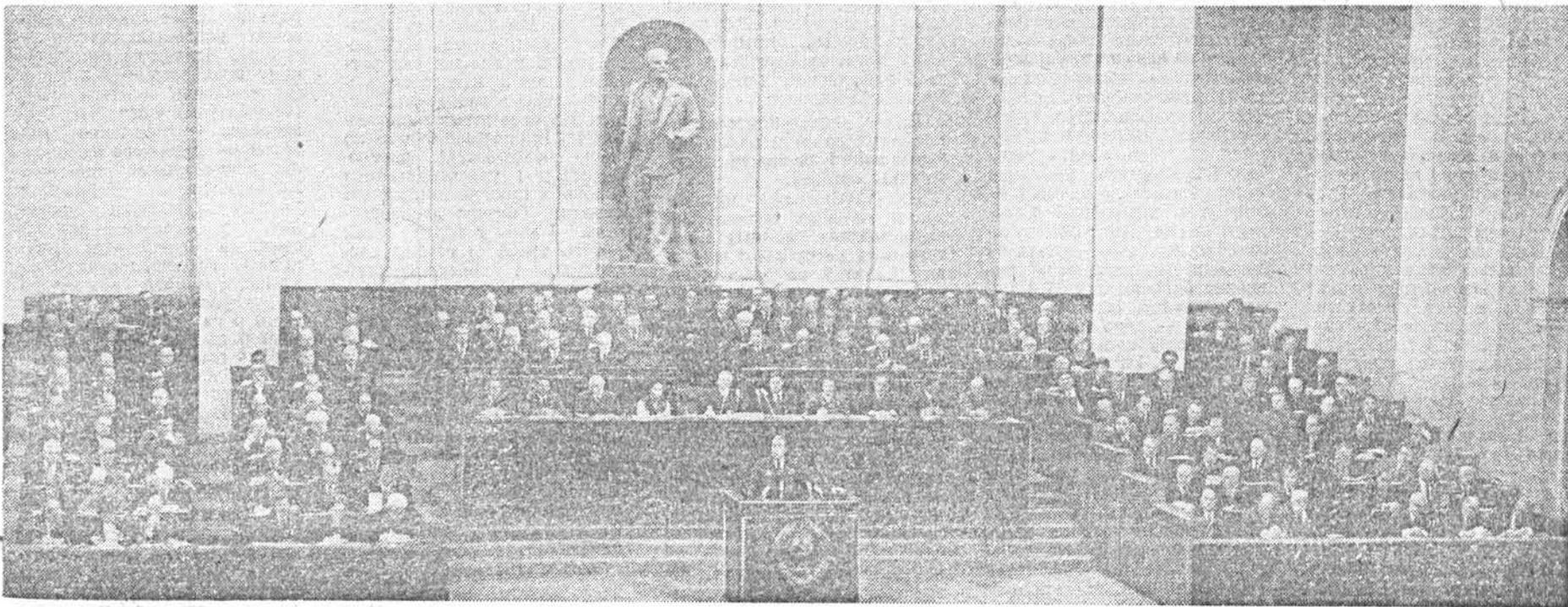
Літаратура і Мастацтва

№ 40 (2879)
7 кастрычніка 1977 г.

Орган Міністэрства культуры і працоўнага саюза пісьмэннікаў БССР

Цана 8 кап.
Выдаецца з 1932 г.

НЕЧАРГОВАЯ СЁМАЯ СЕСІЯ ВЯРХОЎНАГА САВЕТА СССР ДЗЕВЯТАГА СКЛІКАННЯ

МАСКВА, 4 кастрычніка. Вялікі Крамлёўскі палац.

АБ ПРАЕКЦЕ КАНСТЫТУЦЫІ (Асноўнага Закона) САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК І ВЫНІКАХ ЯГО ЁСЕНАРОДНАГА АБМЕРКАВАННЯ

Даклад таварыша Л. І. БРЭЖНЕВА на сесіі Вярхоўнага Савета СССР 4 кастрычніка 1977 г.

Паважаныя таварышы дэпутаты!

Перад цяперашняй сесіяй Вярхоўнага Савета стаіць задача ў поўным сэнсе слова гістарычная: прыняць новую Канстытуцыю Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Мы прымаем новую Канстытуцыю напярэдадні 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі. Гэта не проста супадзенне ў часе двюх буйнейшых падзей у жыцці краіны. Сувязь паміж імі значна глыбейшая. Новая Канстытуцыя — гэта, можна сказаць, канцэнтраваны вынік усяго шасцідзясяцігадовага развіцця Савецкай дзяржавы. Яна ярка сведчыць аб тым, што ідэі, абвешчаныя Кастрычнікам, запаветы Леніна паспяхова ажыццяўляюцца. (Апладысменты).

Праект Канстытуцыі, уяўляючы на разгляд Вярхоўнага Савета, ёсць плён шматгадовай напружанай работы вялікага калектыву людзей. У састаў створанай Вярхоўным Саветам СССР Канстытуцыйнай камісіі ўвайшлі вочныя партыйныя і дзяржаўныя работнікі, прадстаўнікі рабочага класа, калгаснікаў сялянства і народнай інтэлігенцыі, шматлікіх нацыяў нашай краіны. Да распрацоўкі праекта прыцягваліся вядомыя вучоныя, спецыялісты, работнікі дзяржаўных органаў і грамадскіх арганізацый. Праект двойчы разглядаўся на Пленумах Цэнтральнага Камітэта КПСС.

Думаю, мы маем права лічыць, што важныя задачы, якія ўзніклі перад намі ў сувязі з падрыхтоўкай, абмеркаваннем і прыняццем Канстытуцыі, вырашаны самым добраасумленным чынам і пры самым паслядоўным захаванні ўсіх прынцыпаў сацыялістычнай дэмакратыі.

I.

Рашаючай праверкай якасці ўсёй падрыхтоўчай работы стала ўсенароднае абмеркаванне праекта Канстытуцыі. Яно працягвалася амаль чатыры месяцы і было ў поўным сэнсе слова ўсенародным. Усяго ў ім прыняло ўдзел звыш ста сарака мільёнаў чалавек, гэта значыць больш чатырох пятак дарослага насельніцтва нашай краіны. Такого размаху народнай актыўнасці наша краіна яшчэ не ведала.

Галоўны палітычны вынік усенароднага абмеркавання заключаецца ў тым, што савецкія людзі сказалі: так, гэта той Асноўны Закон, якога мы чакалі. (Апладысменты). Ён правільна адлюстроўвае нашы завабы, нашы спадзяванні і надзеі, правільна вызначае нашы правы і абавязкі. Замапоўваючы дасягнутае, ён адкрывае перспектыву далейшага разгортвання камуністычнага будаўніцтва.

Разгляду праекта было прысвечана каля паўтара мільёна сходаў працоўных

на прадпрыемствах і калгасах, па воінскіх часцях і па месцу пражывання. Ён абмяркоўваўся на пленумах, актывах і сходах у прафсаюзах, камсамоле, кааператывных аб'яднаннях, творчых арганізацыях. У яго абмеркаванні ўдзельнічала ўся наша партыя. Адбылося больш за чатырыста пяцьдзясят тысяч адкрытых партыйных сходаў, на якіх выступіла звыш трох мільёнаў чалавек. Праект быў разгледжаны ўсімі Саветамі, пачынаючы з сельскіх і канцаючы Вярхоўнымі Саветамі саюзных рэспублік, гэта значыць больш чым двума мільёнамі дэпутатаў, якія прадстаўляюць увесь наш народ. На кожным з гэтых форумаў праект Канстытуцыі быў адобраны.

Нарэшце, бясконцым патогам ішлі пісьмы савецкіх людзей.

Патрыятызм, гарачае адарэнне палітыкі нашай партыі і Савецкай улады, шырыня кругагляду і сталасць меркаванняў, высокая патрабавальнасць да сябе і таварышаў — вось што характэрна для велізарнай большасці гэтых пісьмаў іх аўтары, як і ўдзельнікі абмеркаванняў на сходах, — людзі самых розных прафесій і ўзростаў, нацыі і народнасцей, камуністы і беспартыйныя — па-гаспадарску, старанна аналізуюць праект Канстытуцыі, выказваюць свае прапановы аб палепшэнні тэксту, а заадно і іншыя меркаванні, якія даты-

чаць розных бакоў жыцця нашага грамадства.

Задумваешся над такімі выступленнямі і пісьмамі і прыходзіш да вываду: у іх жа адлюстравана велізарная перамога сацыялізму — новы чалавек, які не аддзяляе сябе ад дзяржавы, лічыць інтарэсы дзяржаўныя, агульнанародныя сваёй кроўнай справай. (Апладысменты).

Успомнім, як у хуткім часе пасля перамогі Кастрычніка У. І. Ленін адзначыў, што эксплуатацыйскі лад пакідае нам у спадчыну вострае недавер'е мас да ўсяго дзяржаўнага. «Пераадолець гэта, — гаварыў Уладзімір Ільіч, — вельмі цяжкая задача, падсіляная толькі Савецкай уладай, але і ад яе патрабуючая доўгага часу і велізарнай настойлівасці» (ПЗТ, т. 36, стар. 184).

І Савецкая ўлада вырашыла гэту задачу. Найярчэйшае таму пацвярджэнне — велізарная актыўнасць працоўных пры абмеркаванні праекта новай Канстытуцыі. Мы з упэўненасцю і гордасцю можам сказаць: іменна ўвесь савецкі народ стаў сапраўдным тваром Асноўнага Закона сваёй дзяржавы. (Працяглыя апладысменты).

Дазвольце, таварышы, ад імя Вярхоўнага Савета СССР сардэчна падзякаваць кожнаму ўдзельніку ўсенароднага абмеркавання праекта Канстытуцыі і пажадаць усім ім новых поспехаў у працы на карысць нашай вялікай Радзімы, далейшага, усё больш

актыўнага ўдзелу ў справах нашай сацыялістычнай дзяржавы! (Працяглыя апладысменты).

Канстытуцыйная камісія дакладвае, што ўсенароднае абмеркаванне дало магчымасць прыкметна палепшыць праект Канстытуцыі, унесці ў яго рад карысных дапаўненняў, удакладненняў і правак.

Усяго паступіла каля чатырохсот тысяч прапаноў аб папраўках да асобных артыкулаў, накіраваных на ўдакладненне, палепшэнне і дапаўненне фармулёвак праекта. Уважліва вывучыўшы гэтыя папраўкі, — многія з якіх, натуральна, паўтараюцца, — Канстытуцыйная камісія рэкамендуе ўнесці змяненні ў 110 артыкулаў праекта і дадаць адзін новы артыкул. Рэкамендацыі камісіі ёсць ва ўсіх дэпутатаў. Мая задача заключаецца ў тым, каб абгрунтаваць прапановы камісіі па найбольш істотных пытаннях.

Адзначу перш за ўсё, што найбольшая колькасць папярэдніх прапаноў датычыць такога карэнага пытання, як роля працы пры сацыялізме. Таварышы прапануюць ярчэй паказаць у Канстытуцыі характар нашага грамадства як грамадства працоўных.

Думаецца, што гэта прапанова мае глыбокі сэнс. Савецкае грамадства складаецца толькі з працоўных класаў і сацыяльных груп. Уліч-

АБ ПРАЕКЦЕ КАНСТЫТУЦЫІ (Асноўнага Закона) САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК І ВЫНІКАХ ЯГО ЁСЕНАРОДНАГА АБМЕРКАВАННЯ

(Працяг. Пачатак на стар. 1).

ваючы гэта, прапануецца запісаць у артыкуле 1 Канстытуцыі, што савецкая агульна-народная дзяржава выражае волю і інтарэсы рабочых, сялян і інтэлігенцыі, **працоўных усіх нацый і народнасцей** краіны. Адначасова трэба было б, відаць, прыняць і яшчэ адну прапанову: вызначыць у Канстытуцыі не толькі палітычную аснову СССР, не толькі аснову нашай эканамічнай сістэмы, але і **сацыяльную аснову нашай дзяржавы**. Такой асновай з'яўляецца ў нас цяпер непарушны саюз рабочага класа, калгаснага сялянства і народнай інтэлігенцыі, і аб гэтым трэба ясна сказаць. (Апладысменты).

Таварышы прапановалі таксама ўдакладніць фармулёўку ў артыкуле аб аснове эканамічнай сістэмы СССР, **ясней адзначыць, што такой асновай з'яўляецца дзяржаўная і калгасна-каапэратыўная ўласнасць**. Гэта правільна. Іменна ж гэтыя дзве формы сацыялістычнай уласнасці на сродкі вытворчасці вызначаюць характар нашай народнай гаспадаркі і падзел савецкага грамадства на два дружэлюбныя класы — рабочых і сялян. Такое ўдакладненне прадугледжана.

Некалькі тысяч прапаў паступіла па артыкулу аб **ролі і значэнні працоўных калектываў**. Іх аўтары выказваюць пажаданне шырэй адлюстравань у Канстытуцыі задачы і правы працоўнага калектыву, асабліва ў такіх сферах, як планаванне вытворчасці і сацыяльнага развіцця, падрыхтоўка і расставіўка кадраў, паліпшэнне ўмоў працы і быту работнікаў, павышэнне іх кваліфікацыі, выхаванне камуністычных адносін да працы. З гэтым трэба пагадзіцца.

У працоўным калектыве, у рабоце яго партыйнай, прафсаюзнай, камсамольскай арганізацыі адлюстравана ўсё жыццё грамадства — і эканамічнае, і палітычнае, і духоўнае. Па сутнасці справы, гэта — пярвічная ячэйка ўсяго нашага не толькі гаспадарчага, але і палітычнага арганізма. Таму маюць рацыю таксама тыя, хто лічыць, што артыкул аб працоўным калектыве лепш змясціць у раздзеле 1 Канстытуцыі, прысвечаным нашай палітычнай сістэме.

Атрыманыя тысячы прапаў сказаны ў Канстытуцыі, што **ўсякае адхіленне ад грамадска карыснай працы з'яўляецца несумяшчальным з прынцыпамі сацыялістычнага грамадства**. Людзі патрабуюць больш строга караць прагульчыкаў, аматараў непрацоўных даходаў. Нельга не падтрымаць гэтыя справядлівыя меркаванні.

Вельмі многія таварышы пішучы аб тым, што ў Канстытуцыі трэба асабліва падкрэсліць абавязак грамадзян **берагчы народнае дабро**, берагчы нашу сацыялістычную ўласнасць — плён калектывнай працы народа, фундамент развіцця ўсяго грамадства. Згаджаючыся з думкай працоўных па гэтай пытанню, Канстытуцыйная камісія прапануе ўнесці дапаўненне ў адпаведны артыкул Асноўнага Закона.

З улікам паступіўшых заўваг прапануецца ўдакладніць яшчэ некаторыя артыкулы ў раздзеле «Дзяржава і асоба». Так, у артыкуле аб праве на жыллё ў адпаведнасці са шматлікімі пажаданнямі гаворыцца аб абавязку грамадзян беражліва адносіцца

да прадастаўленага ім жылля. У артыкуле, прысвечаным абавязку грамадзяніна кланаціцца аб выхаванні дзяцей, цяпер укажана таксама, што і дзеці абавязаны кланаціцца аб бацьках і аказаць ім дапамогу. Хачу адзначыць, што прапановы аб такім дапаўненні атрыманы не толькі ад асоб састарэлага ўзросту, але, што асабліва прыемна, ад многіх маладых людзей.

Усенароднае абмеркаванне дало магчымасць удасканаліць рад палажэнняў праекта, накіраваных на **далейшае развіццё сацыялістычнай дэмакратыі**. Многія таварышы, у тым ліку дэпутаты мясцовых Саветаў, прапануюць уключыць у Канстытуцыю новы артыкул — **аб наказах выбарчыкаў**. Наказы выражаюць самыя разнастайныя запатрабаванні насельніцтва, адлюструюць канкрэтныя інтарэсы асобных груп працоўных і грамадства ў цэлым. Таму выкананне наказаў — важная частка работы Саветаў і іх дэпутатаў. Дастаткова сказаць, што толькі за апошнія два гады было выканана больш чым 700 тысяч наказаў выбарчыкаў. У гэтым — адно з рэальных праўдзёных сацыялістычнай дэмакратыі. І трэба, каб рэалізацыя наказаў удзялялі належную ўвагу не толькі дэпутаты, але і кіраўнікі прадпрыемстваў, калгасаў, будоўляў, устаноў.

Мясца на ўвазе ўлічыць і рад іншых разумных і правільных прапаў працоўных аб далейшым развіцці дэмакратычных асноў жыцця нашай дзяржавы. Так, трэба было б, відаць, як гэта прапануюць многія, запісаць, што **грамадзянін не можа, як раніла, быць выбраны адначасова больш чым у два Саветы**. Гэта дапаможа прытоку ў нашы дзяржаўныя органы свежых сіл, распырэнію кола асоб, якія ўдзяляюць у кіраванні справам дзяржавы.

Як вы ведаеце з друку, у час усенароднага абмеркавання ўзнікла ажыўленая дыскусія аб тым, **пачынаючы з якога ўзросту грамадзяне павінны мець права быць выбранымі ў Саветы**. Шырокую падтрымку атрымаў артыкул праекта, згодна з якім права быць выбранымі ва ўсе Саветы павінны мець грамадзяне, што дасягнулі 18 гадоў. Але былі і прапановы ўстанавіць гэты ўзрост у 21, 23 і нават 30 гадоў.

Канстытуцыйная камісія, разглядаючы гэта пытанне, зыходзіла з таго, што працоўныя калектывы, грамадскія арганізацыі, якія вылучаюць кандыдатаў у дэпутаты, усебакова абмяркоўваюць іх якасці, прад'яўляюць да іх высокую патрабаванні. Гэта — надзейная гарантыя таго, што ў Саветы будуць выбраны толькі дастойныя таварышы, здольныя добра выконваць нялёгка дэпутатскія абавязкі. А сярод нашай моладзі, вразумела, ёсць нямала такіх людзей. Таму для выбараных ва ўсе Саветы, акрамя Вярхоўнага Савета СССР, можна было б устанавіць узроставы ценз у 18 гадоў. Паколькі ж Вярхоўным Саветам СССР прымаюцца найбольш адказныя рашэнні агульнадзяржаўнага характару, то права быць выбраным у яго можна было б прадаставіць грамадзянам, пачынаючы з 21 года.

У вялікай колькасці выступленняў і пісьмаў выказваецца думка, што трэба яшчэ больш строга ажыццяўляць прынцып адказнасці і

падсправаздачнасці органаў кіравання і службовых асоб перад Саветамі і насельніцтвам. Гэта цалкам можна ўлічыць у адпаведных артыкулах, сказаўшы аб абавязку выканання, дэпутатаў і іншых выбарных работнікаў сістэматычна рабіць справаздачы як перад Саветамі, так і перад працоўнымі калектывамі і сходамі грамадзян на месцы пражывання.

Нарэшце, многія лічаць, што трэба яшчэ больш канкрэтна сфармуляваць артыкулы аб парадку разгляду запытаў дэпутатаў і прапаў грамадзян, аб адказнасці службовых асоб за парушэнне законаў, за няправільныя адносіны да крытычных заўваг працоўных. Камісія лічыць магчымым улічыць гэта ў адпаведных артыкулах Канстытуцыі.

Цяпер аб некаторых прапраўках, якія датычаць **арганізацыі і дзейнасці дзяржаўных органаў**.

Рад таварышаў просіць больш дакладна сказаць аб **паўнамоцтвах саюзных і аўтаномных рэспублік і мясцовых Саветаў на забеспячэнне комплекснага эканамічнага і сацыяльнага развіцця на іх тэрыторыі**. З гэтым можна згадзіцца. У Канстытуцыі дастаткова выразна гаворыцца аб адказнасці міністэрстваў і ведамстваў за стан адпаведных галін. І, відаць, будзе правільна гэтак жа ясна сказаць і аб задачах тых органаў на месцах, якія забяспечваюць увязку і каардынацыю работы, комплекснасць развіцця прадпрыемстваў і сацыяльна-культурных устаноў на паўнай тэрыторыі, незалежна ад іх падпарадкаванасці.

З улікам пажаданняў грамадзян удакладняюцца таксама некаторыя іншыя артыкулы, у прыватнасці аб кампетэнцыі міністэрстваў і дзяржаўных камітэтаў, мясцовых органаў улады, аб судзе, арбітражы і пракуратура.

Удзяляючы абмеркаванню аднадушна вітальны ўключэнне ў праект Канстытуцыі спецыяльнага раздзела аб мэтах і прынцыпах ленынскай знешняй палітыкі СССР. У сувязі з гэтым раздзелам была выказана прапанова дадаць, што Савецкі Саюз імкнецца да дасягнення **ўсёагульнага і поўнага разбраення**. Гэта, вразумела, правільна. (Апладысменты).

У цэлым Канстытуцыйная камісія рэкамендуе Вярхоўнаму Савету прыняць, акрамя чыста рэдакцыйных, **каля ста п'яцідзесяці паправак і ўдакладненняў па тэксце Канстытуцыі**. На самай справе такім шляхам будуць улічаны думкі, выказаныя ў шмат разоў большай колькасці грамадзян. Дастаткова сказаць, што толькі за адной папраўкай да артыкула пра абавязак грамадзян працаваць стаіць дзесяткі тысяч супадаючых па зместу прапаў.

У той жа час, таварышы, у ліку ўнесеных прапаў ёсць і такія, якія **камісія не магла ўлічыць**.

Так, вельмі многія грамадзяне прапануюць узняць да канстытуцыйнага ўзроўню розныя правілы, якія ўжо ёсць у нашым заканадаўстве, уключыўшы іх у Асноўны Закон. Тут і канкрэтныя тэрміны правядзення сесій мясцовых Саветаў, і перыядычнасць справаздач дэпутатаў, і паўнамоцтвы асобных органаў кіравання, і санкцыі за тыя або іншыя правапарушэнні.

Многія лічаць патрэбным,

каб іменна іх частка работы быў больш падрабязна адлюстраваны ў новай Канстытуцыі. Адсюль — маса прапаў упамінуць у яе тэксе канкрэтныя меры, напрыклад, па ўдасканаленню прававога рэгулявання гаспадарчага жыцця, ахоўе навакольнага асяроддзя, па паліпшэнню работы чыгунак, па развіццю матэрыяльна-тэхнічнай базы сістэмы аховы здароўя, асветы і г. д.

Усе гэтыя прапановы, таварышы, псіхалагічна зразумелыя і ў большасці свайі, відаць, правільныя самі па сабе. Але Канстытуцыя — гэта Асноўны Закон дзяржавы. Ён замацоўвае толькі галоўныя, прынцыповыя палажэнні, якія, дзейнічаючы непасрэдна, у той жа час раскрываюцца і канкрэтызуюцца ў іншых заканадаўчых актах. На базе гэтых палажэнняў і ў іх развіцці будуць па меры неабходнасці распрацоўвацца і ўдасканалюцца законы і прадпісанні, адным словам, бліжэй заканадаўства. І вось у ходзе гэтай работы трэба ўважліва разгледзець і ўлічыць шматлікія канкрэтныя думкі, выказаныя ў час абмеркавання праекта Канстытуцыі. Дарэчы сказаць, па пытанню аховы здароўя ў Цэнтральным Камітэце цяпер разглядаецца праект пастановы аб комплекснай праграме мер па паліпшэнню аховы народнага здароўя. (Апладысменты).

Дазвольце сказаць і аб тых **прапановах, якія Канстытуцыйная камісія палічыла няправільнымі па сутнасці**.

Некаторыя прапановы яўна забягаюць наперад, не ўлічваюць, што новая Канстытуцыя — Асноўны Закон дзяржавы хоць і развітога, але сацыялізму, а не камунізму. У нас дзейнічае сацыялістычны прынцып «ад кожнага — па здольнасцях, кожнаму — па працы». Перакочыць праз яго пры сучасным узроўні эканамічнага развіцця і свядомасці людзей немагчыма. Таму не могуць быць прыняты прапановы, напрыклад, аб увядзенні аднолькавых для ўсіх зарплат і пенсій або аб вызначэнні іх размеру выключна на аснове працоўнага стажу, без уліку кваліфікацыі работнікаў і якасці іх працы.

Былі таксама прапановы ліквідаваць або рэзка абмежаваць вядзенне падсобных гаспадарак. Але ж вядома, што гэта форма працы, не звязаная з эксплуатацыяй, адгэрывае ў дадзены час карысную ролю ў нашай эканоміцы. Таму, на наш погляд, маюць рацыю тыя таварышы, якія прапануюць падкрэсліць у Канстытуцыі, што дзяржава і калгасы аказваюць садзейнічанне грамадзянам у выдзяленні падсобнай гаспадаркі. Між іншым, тых, хто выказваецца супраць падсобных гаспадарак, турбуе, мяркуючы па ўсяму, не столькі сам факт іх існавання, колькі наяўныя яшчэ, на жаль, выпадкі злоўжывання імі з мэтай атрымання спекуляцыйных даходаў. А вось тут адпаведныя дзяржаўныя органы якраз і павінны цвёрда ажыццяўляць дадзенае ім Канстытуцыйнай права кантроль, строга сачыць, каб зямельны ўчасткі, прадастаўляемыя грамадзянам, выкарыстоўваліся рацыяльна, з карысцю для грамадства і каб даходы ад падсобнай гаспадаркі і індыўідуальнай працоўнай дзейнасці аднаўдалі прынцыпам сацыялізму.

У СССР, як вядома, складалася новая — гістарычная агульнасць людзей — савецкі народ. Некаторыя таварышы — іх, праўда, вельмі нямнога — зрабілі з гэтага няправільныя вывады. Яны прапануюць увесці ў Канстытуцыю паняцце адзінай савецкай нацыі, ліквідаваць саюзныя і аўтаномныя рэспублікі або рэзка абмежаваць суверэнітэт саюзных рэспублік, пазбавіўшы іх права выхаду з СССР, права на знешнія зносіны. У тым жа напрамку ідуць прапановы скасаваць Савет Нацыянальнасцей і стварыць аднапалатны Вярхоўны Савет. Думаю, што памылковасць такіх прапаў ясна. Сацыяльна-палітычнае адзінства савецкага народа зусім не азначае знікнення нацыянальных адзінстваў. Дзякуючы паслядоўнаму правядзенню ленынскай нацыянальнай палітыкі мы, пабудавалі сацыялізм, адначасова — упершыню ў гісторыі — паспяхова вырашылі нацыянальнае пытанне. Непарушнай з'яўляецца дружба савецкіх народаў, у працесе камуністычнага будаўніцтва няўхільна адбываецца іх збліжэнне, узаемнае ўзбагачэнне іх духоўнага жыцця. Але мы сталі б на небяспечны шлях, калі б пачалі штучна фарсіраваць гэты аб'ектыўны працэс збліжэння нацый. Ад гэтага настойліва перасцерагаў У. І. Ленін, і ад яго заветаў мы не адступім. (Апладысменты).

Ажыўленае абмеркаванне выклікаў артыкул, які ўстанавіў тэрмін паўнамоцтваў мясцовых Саветаў у два з палавінай гады. Паступіла нямала прапаў вызначыць гэты тэрмін у пяць гадоў, каб дэпутат мог лепш асвоіць свае абавязкі і працаваць больш эфектыўна. Але ж гэта значна скараціла б колькасць працоўных, якія праходзяць у Саветах школу кіравання дзяржавай. Калі ж дэпутат, выбраны на два з палавінай гады, добра працуе, то што перашкаджае вылучыць яго кандыдатуру ў другі раз? Гэта, дарэчы, і робіцца: больш палавіны дэпутатаў выбіраецца ў другі раз, што дапамагае захоўваць пераемнасць у рабоце Саветаў. Так што змяняць гэты артыкул, нам думаецца, не трэба.

Паступілі ў Канстытуцыйную камісію і пісьмы, у якіх прапануецца перадаць дзяржаўныя функцыі непасрэдна партыйным органам, надзяліць Палітбюро ЦК КПСС заканадаўчай уладай і г. д. Гэтыя прапановы глыбока памылковыя, таму што ўносяць блытаніну ў разуменне ролі партыі ў нашым грамадстве і спрабуюць змазаць значэнне і функцыі органаў Савецкай улады.

Наша партыя, стаўшы кіруючай партыяй, яшчэ на восьмым з'ездзе, якім кіраваў У. І. Ленін, цвёрда заявіла, што свае рашэнні яна праводзіць «**праз савецкія органы, у рамках Савецкай Канстытуцыі**» («КПСС у рэзалюцыях і рашэннях з'ездаў» — канферэнцый і Пленумаў ЦК», т. II, выд. 8-е, стар. 77), што, кіруючы дзейнасцю Саветаў, яна не замяняе іх, размяжоўвае функцыі партыйных і дзяржаўных органаў. Гэты ленынскі прынцып зафіксаваны ў Статуте КПСС і зноў падкрэслены ў рашэннях апошніх з'ездаў партыі. Мы прапануем адлюстравыць яго і ў новай Канстытуцыі.

Сваю лінію па пытаннях дзяржаўнага жыцця партыя праводзіць перш за ўсё

АБ ПРАЕКЦЕ КАНСТЫТУЦЫ (Асноўнага Закона) САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК І ВЫНІКАХ ЯГО ЁСЕНАРОДНАГА АБМЕРКАВАННЯ

праз камуністаў, якія выбраны народам у Саветы і працуюць у дзяржаўных органах. Яна лічыць адной са сваіх важнейшых задач усямерна ўмацоўваць і ўдасканаліць уладу Саветаў, класіфікацыю аб далейшым развіцці сацыялістычнай дэмакратыі. Гэтай прынцыповай лініі мы прытрымліваемся і будзем прытрымлівацца заўсёды. (Апладысменты).

Таварышы, абмеркаванне праекта Канстытуцыі ў многім выйшла далёка за рамкі аналізу самога яе тэксту. Яно вылілася ў шырую, сапраўды ўсенародную размову аб важнейшых, хваляючых савецкіх людзей пытаннях нашага жыцця.

Калектывы працоўных і асобныя грамадзяне выказвалі справядлівыя, нярэдка вострыя крытычныя заўвагі па розных аспектах дзейнасці дзяржаўных органаў і грамадскіх арганізацый, прапанавалі меры па паліпашэнню работы, ліквідацыі наяўных недахопаў.

Многія пісьмы заклікаюць да ўзмацнення барацьбы з дармадствам, са злымымі парушэннямі працоўнай дысцыпліны, з п'янствам і іншымі антыграмадскімі з'явамі, якія супярэчаць самой сутнасці нашага сацыялістычнага ўкладу жыцця. З гэтага настойлівага патрабавання працоўных павінны зрабіць канкрэтныя вывады ўсе дзяржаўныя і грамадскія арганізацыі.

У радзе пісьмаў паведамляецца пра абуральныя факты злоўжывання некаторымі службовымі асобамі сваім службовым становішчам, аб фактах падману дзяржавы шляхам прыпісак, ашуканства, аб хабарніцтве, аб раўнадушным, фармальным падыходзе да запатрабаванняў працоўных; аб выпадках праследавання за крытыку.

Хачу падкрэсліць, таварышы, што ўсе паступішыя паведамленні такога роду старанна правяраюцца з мэтай прыняцця неабходных мер, уключаючы пакаранне ашуканых па ўсёй строгаасці закона. І наогул трэба сказаць, што навадзенне належага парадку там, дзе ён у нас парушаецца, — на вытворчасці, у дзяржаўным і грамадскім жыцці, — гэта вялікі рэзерв у развіцці нашага грамадства. Пакончышы з такімі з'явамі, як надбайнасць у працы, разбазарванне сацыялістычнай уласнасці, фармальна-бюракратычныя адносіны да справы і да людзей, мы наможа паскорым рух краіны наперад, паліпашым жыццё ўсяго народа. (Апладысменты).

У многіх пісьмах і выступленнях ставіцца пытанне аб далейшым узмацненні і ўдасканаленні народнага кантролю. Гэта правільна. І гэтакім паслужыць, у прыватнасці, Закон аб народным кантролі ў СССР, прыняцце якога прадугледжана ў новай Канстытуцыі.

Рад аўтараў пісьмаў рэкамендуе ўвесці заахвочвальную сістэму некаторага павелічэння водпуску для тых, хто працяглы час добраасмленна і эфектыўна працуе на карысць грамадства, для перадавікоў вытворчасці. І, наадварот, скарачаць водпуск тым, хто, так сказаць, самачынна бя-

рэ яго за кошт рабочага часу, гэта значыць, проста кажуць, гультайнічае, прагульвае. Відаць, Камітэту па працы і сацыяльных пытаннях і іншым ведамствам, а таксама ВЦСПС варта прыслухацца да гэтых меркаванняў пры падрыхтоўцы мер па ўдасканаленню сістэмы водпуску, улічышы пры гэтым і наяўную ў гэтых адносінах практыку брацкіх краін.

Заслугоўваюць увагі, на наш погляд, прапановы аб мерах па далейшаму паліпашэнню ўмоў жыцця для

II.

Таварышы дэпутаты! Праект нашай новай Канстытуцыі і яго ўсенароднае абмеркаванне аказаліся на доўгі час у цэнтры ўвагі ўсяго свету. Можна, бадай, нават сказаць, што абмеркаванне стала не толькі ўсенародным, але і міжнародным. І ў гэтым мы бачым яшчэ адно сведчанне велізарнай ролі сацыялізму ў сучасным свеце. (Апладысменты).

Шырока абмяркоўвалі і го-

ветэранаў Вялікай Айчыннай вайны, якія прымалі ўдзел у баях, у тым ліку для тых, хто сёння знаходзіцца на пенсіі. Партыя і Саветская дзяржава, працягваючы пастаянны клопат аб удзельніках Вялікай Айчыннай вайны, зрабілі ўжо нямала ў гэтым плане. Ці можна адшукаць дадатковыя сродкі, каб прадставіць яшчэ некаторыя льготы тым, хто адстаяў свабоду і незалежнасць нашай Радзімы ў самай цяжкай з войнаў? Мне здаецца, што можна. (Працяглыя апладысменты).

Выказваюцца таксама пажаданні аб дадатковых льготах для жанчын-матэ, стаяцца бытанні паліпашэння карыстання медыцынскай дапамогай, больш строгага парадку размеркавання жылплошчы і некаторыя іншыя. Думаю, Савету Міністраў СССР у супрацоўніцтве з ВЦСПС трэба старанна разгледзець нашы сённяшнія рэсурсы і магчымасці задавальнення выказаных пажаданняў і аб выніках паведаміць Прэзідыуму Вярхоўнага Савета СССР.

Такія, таварышы, галоўныя моманты, якія Канстытуцыйная камісія лічыла неабходным далажыць у сувязі з ўсенародным абмеркаваннем праекта Канстытуцыі СССР.

рача падтрымалі праект новай Саветскай Канстытуцыі нашы сябры ў брацкіх сацыялістычных краінах. Яны аднеслі да яго з усёй увагай і патрабавальнасцю, з таварыскім і дзелавым удзелам. Яны грунтоўна яго аналізавалі, дзеліліся сваім уласным вопытам. Мы шчыра ўдзячныя ім за гэта. (Апладысменты).

Велізарную ўвагу ўдзяліў праекту Канстытуцыі друк краін сацыялізму. Ён ацаніў яго як дакумент, які нясе свету «ісціну аб сацыялізме і аб заўтрашнім дні чалавецтва», як «маніфест эпохі будаўніцтва камунізму». Нашы баявыя таварышы — кіраўнікі краін сацыялістычнай сям'юнасці падкрэслівалі вялікае значэнне праекта для вызначэння перспектывы развіцця сваіх краін.

У сацыялістычных краінах з задавальненнем адзначаюць, што ў тэксце праекта новай Канстытуцыі СССР у той ці іншай форме знайшлі адлюстраванне і моманты, уласцівыя канстытуцыйным брацкім дзяржаў, гэтак жа, як іх канстытуцыі ўвабралі ў сябе перадавы вопыт саветскага заканадаўства. Так накопліваецца калектывны вопыт сацыялістычнага дзяржаўнага будаўніцтва.

З жывой цікавасцю ўпалі ў праект новай Саветскай Канстытуцыі ў маладых дзяржавах, якія нядаўна вызваліліся ад каленіяльнага прыгнёту і вызначаюць цяпер свай да-

лейшы шлях. Вядомыя дзеячы гэтых дзяржаў гаварылі прадстаўнікам СССР, што спадзяюцца атрымаць значную карысць з праекта, які абагульняе 60-гадовы вопыт дзяржаўнага будаўніцтва першай краіны перамогі сацыялізму. Друк многіх краін Афрыкі, Азіі, Лацінскай Амерыкі ажыўлена камэнціраваў праект. Пры гэтым падкрэслівалася, у прыватнасці, што адлюстраваны ў ім дасягненні Саветскай краіны служаць натхняючым прыкладам для ўсіх народаў, якія бяруць курс на сацыялізм. (Апладысменты).

З выключнай увагай сустрапі праект новай Канстытуцыі СССР працоўныя ў свеце капіталу і перш за ўсё іх авангард — камуністычныя і рабочыя партыі. Друк кампартый падрабязна азнаёміў сваіх чытачоў са зместам праекта, грунтоўна прааналізаваў яго і высока ацаніў яго значэнне. Брацкія партыі падкрэслваюць, што гэта дакумент вялікай важнасці, які кажа, чым з'яўляецца сучасны развіты сацыялізм, якія задачы ён перад сабой ставіць. Саветскі Саюз зрабіў гіганцкі крок на шляху дэмакратычнага развіцця: саветскі народ на практыцы падвердзіў правільнасць вялікіх ідэй Маркса, Энгельса і Леніна; у праекце Канстытуцыі СССР змешчаны вялікі матэрыял для вывучэння, роздуму і дэбатаў — такія водгукі камуністаў у сацыялістычным свеце, для якіх новая Канстытуцыя краіны Кастрычніка — дапамога ў іх справядлівай барацьбе за справу працоўных.

У цэлым, таварышы, актыўныя водгукі, вялікая, шчырая цікавасць і гарачае аддзячэнне, якое сустрапі праект нашай Канстытуцыі ў працоўных масаў усяго свету, напаліваюць сэрца гордасцю за поспехі, дасягнутыя саветскім народам, дапамагаюць яшчэ больш наглядна ўявіць сабе іх вялікае інтэрнацыянальнае значэнне. (Працяглыя апладысменты).

Праект Канстытуцыі СССР не абыйшлі ўвагай таксама буржуазны друк і іншыя сродкі масавай інфармацыі ў сацыялістычным свеце. Некаторыя з іх больш ці менш аб'ектыўна інфармавалі аб змесце дакумента.

Рад заходніх газет адзначаў, што новы Асноўны Закон СССР знамянуе сабой далейшае развіццё дэмакратыі ў Саветскім Саюзе, расшырэнне правоў грамадзян і грамадскіх арганізацый, рост іх уплыву на агульнадзяржаўную палітыку. Амерыканская «Валцімор сан» сумленна канстатавала, што праект прадугледжвае для саветскіх грамадзян «больш поўныя правы ў параўнанні з любымі заходнімі канстытуцыямі: права на працу, адпачынак, выбар прафесіі, сацыяльнае забеспячэнне, забеспячэнне жыллем адукацыю, бясплатную медыцынскую дапамогу».

Дзяржаўныя і палітычныя дзеячы і друк капіталістычных краін прызнаюць значэнне таго факта, што ў знешне палітычным раздзеле Канстытуцыі Саветскі Саюз у дзяржаўна-прававой форме замацаваў сваю вернасць справе міру і супрацоўніцтва паміж народамі. Англіійская «Файнінгл таймс» назвала праект Канстытуцыі «істарычным дакументам». Заходнегерманская «Зюддойчэ цайтунг» канстатавала, што праект мае «грандыознае значэнне».

Але арганізатары імперыялістычнай прапаганды яўна занепакоіліся, калі абмеркаванне нашай Канстытуцыі прыняло шырокі міжнародны размах. Ужо 13 чэрвеня заходнегерманская «Генераль-анцайгер» адкрыта выказала незадавальненне тым, што «Запад цяпер вельмі ўжо шмат займаецца праектам новай Саветскай Канстытуцыі».

Паўтарылася тое, што мы ўжо тысячы разоў бачылі за гады існавання Саветскай дзяржавы: выразная карціна метадаў імперыялістычнай прапаганды. Што для яе наша вялікая краіна з яе гераічнай гісторыяй, з яе яркай і разнастайнай культурай, з адным з самых высокіх у свеце ўзроўняў адукацыі, з інтэнсіўным і дружным творчым жыццём шматлікіх нацый і народнасцей! Спецыялістаў «псіхалагічнай вайны» ўсё гэта цікавіць вельмі мала. У іх адна мэта: перашкодзіць росту ўплыву сацыялізму на розумы людзей, пасяць любымі сродкамі недавер'е і варажасць да яго. Адсюль шаблоныя выдумкі і прамая хлусня аб Саветскім Саюзе ў разліку на слабую дасведчанасць аўдыторыі, на легкаверных чытачоў, слухачоў, гледачоў. Адсюль і танчэны не столькі інфармаваць аб новай Саветскай Канстытуцыі, колькі сказіць яе змест, прыменшыць яе значэнне, а па магчымасці і проста замаўчаць важнейшыя яе палажэнні.

Асабліва злымым падактам падвергнуліся палажэнні аб правах, свабодах і абавязках савецкіх грамадзян.

У гэтым, вядома, ёсць сваёй логіка: іменна ж таму «цёлпатаў» аб правах чалавека выбралі за апошні час вядомыя прадстаўнікі капіталістычнага свету ў якасці галоўнага напрамку свайго ідэалагічнага походу супраць краін сацыялізму. Але крытыкі Саветскай Канстытуцыі аказаліся тут у незайздросным становішчы. Ім нікуды не падзецца ад таго, што ў праекце нашай Канстытуцыі шырай, яснай і паўняй, чым дзе-небудзь і калі-небудзь, зафіксаваны сацыяльна-эканамічныя і палітычныя правы і свабоды грамадзян і канкрэтныя гарантыі ажыццяўлення гэтых правоў.

Ды і што могуць супрацьпаставіць гэтым рэальным дасягненням развіцця сацыялізму апалагеты капіталістычных парадкаў? Якімі ж у сапраўднасці з'яўляюцца правы і свабоды, што забяспечвае шырокім масам працоўных сучаснае імперыялістычнае грамадства?

«Права» дзесяткаў мільянаў на беспрацоўе? Або «права» хворых абыходзіцца без урачэбнай дапамогі, якая каштуе велізарных грошай? Або «права» нацыянальных меншасцей на ўнізіцельную дыскрымінацыю ў працы і адукацыі, у быццё і палітычным жыцці? Або, можа быць, «права» жыць у вечным страху перад усемагутнасцю арганізаванага злачыннага свету і бачыць, як друк і кіно, тэлебачанне і радыё робяць усё, каб выхоўваць маладое пакаленне ў духу эгаізму, жорсткасці і насілля?

Прапагандысты і ідэалогі капіталізму не могуць адмаўляць, што сацыялізм даўно пакончыў з гэтым сацыяльным лавам. Таму яны выбралі іншы манеўр. Гэты скажэнтравані галоўны агоны на тых палажэннях праекта нашай Канстытуцыі, дзе гаворыцца:

(Заканчэнне на стар. 4)

АБ ПРАЕКЦЕ КАНСТЫТУЦЫІ (Асноўнага Закона) САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК І ВЫНІКАХ ЯГО ЎСЕНАРОДНАГА АБМЕРКАВАННЯ

(Заканчэнне.
Пачатак на стар. 1).

ворыцца, што выкарыстанне грамадзянскіх правоў і свабод не павінна наносіць шкоды інтарэсам грамадства і дзяржавы, правам іншых грамадзян, а таксама аб тым, што ажыццяўленне правоў і свабод неаддзельна ад выканання грамадзянскіх сваіх абавязкаў.

Згодна з праектам Канстытуцыі СССР, правы грамадзяніна не павінны выкарыстоўвацца супраць сацыялістычнага грамадства і дзяржавы, — «а гэта значыць, — заяўляе, напрыклад, аўстрыйская газета «Зальцбургер фолькельт», — што ніякіх правоў у савецкіх грамадзян няма». Вось як!

А Італьянскай «Кар'ера дэ ла сера» не падабаецца, што праект гаворыць пра абавязак савецкіх грамадзян захоўваць Канстытуцыю СССР, савецкія законы, паважаць правы сацыялістычнага супольнага жыцця. «Усе гэтыя абмежаванні, — влічце орган Італьянскіх маналіі, — фактычна зводзяць на нішто ажыццяўленне грамадзянскіх правоў, прынамсі ў тым сэнсе, як яго разумеюцца ў нас...». Выходзіць, ажыццяўленне грамадзянскіх правоў у СССР павінна заключачца ў парушэнні законаў!

І наогул, з пункту гледжання нашых класавых праціўнікаў, грамадзянам СССР трэба было б, відаць, прадаставіць адно адзінае «права» — на радасць імперыялізму змагацца супраць Савецкай дзяржавы, супраць сацыялістычнага ладу. Але мы павінны расчараваць такіх «крытыкаў» нашай Канстытуцыі: насустрэч іх пакаданнем савецкі народ не пойдзе ніколі! (Працяглыя апладысменты).

Нашы «крытыкі» робяць выгляд, быццам яны не ведаюць, што палажэнні праекта Канстытуцыі, якія выклікалі іх незадавальненне, поўнасьцю адпавядаюць важнейшым міжнародным дакументам. Напамнім ім: у прынятай ААН Усеагульнай дэкларацыі правоў чалавека зусім ясна гаворыцца, што «кожны чалавек мае абавязкі перад грамадствам, у якім толькі і магчыма свабодна і поўнае развіццё яго асобы». І што ажыццяўленне правоў і свабод грамадзян патрабуе «належага прызнання і павялічэння правоў і свабод іншых і завядзення справядлівых патрабаванняў маралі, грамадскага парадку і агульнага дабрабыту ў дэмакратычным грамадстве».

Такі сусветна прызнаны прынцып дэмакратычнага грамадскага жыцця. Нічога іншага, панове крытыкі, і не змечана ў тых палажэннях новай Канстытуцыі СССР, якія выклікаюць ваша крывадушнасць абурэнне.

Вельмі не падабаюцца большасці буржуазных каментараў і тых палажэнняў праекта, у якіх гаворыцца аб ролі КПСС у жыцці савецкага грамадства. Яны шумяць на ўсе галасы, што гэта, маўляў, «абвяшчэнне дыктатуры Камуністычнай партыі», «прымяццё партыі над дзяржавай», «небасцёпнае пераплацэнне партыйных і дзяржаўных органаў», «знішчэнне аднароднага паміж партыяй і дзяржавай».

Што тут можна сказаць? Прычыны гэтай атакі зразумелыя. Камуністычная пар-

тыя — гэта авангард савецкага народа, яго найбольш сведомая, перадавая частка, неаддзельная ад народа ў цэлым. (Працяглыя апладысменты). Ніякіх іншых інтарэсаў, акрамя інтарэсаў народу, у партыі няма. Спрабаваць проціпаставіць партыю і народ адно другому, разважачы аб «дыктатуры партыі», гэта ўсё роўна, што спрабаваць проціпаставіць, скажам, сэрца ўсёму астатняму чалавечаму арганізму. (Апладысменты).

Як я ўжо ўпамінаў, Камуністычная партыя дзейнічае ў рамках Канстытуцыі СССР. Але буржуазным крытыкам да гэтага справы няма. Яны хацелі б аслабіць ролю партыі ў савецкім грамадстве, таму што наогул мараць аслабіць нашу краіну, наш сацыялістычны лад, пагасіць нашы камуністычныя ідэалы. На шчасце, гэта не ў іх сілах. (Апладысменты). Па меры таго, як савецкія людзі будуць вырашаць усё больш складаныя і адказныя задачы будаўніцтва камунізму, роля Камуністычнай партыі будзе ўсё больш узрастаць. І гэта вядзе не да абмежавання, а да ўсё больш глыбокага развіцця сацыялістычнай дэмакратыі — у поўнай адпаведнасці з праграмай нашай партыі. (Апладысменты).

І яшчэ адзін момант. Некаторыя з заходніх крытыкаў нашай новай Канстытуцыі спрабуюць атакаваць яе, так сказаць, «злева», пускаюцца ў тэарэтычныя разважання аб тым, што, маўляў, аўтары праекта недастаткова паслідоўна прытрымліваліся а ў цэла марксісцкага вучэння аб адміранні дзяржавы пры камунізме. Італьянская «Месаджэра» наркае, што савецкія Канстытуцыя «безагаворачна адкінула камуністычны прынцып адмірання дзяржавы», ролю якой павінны былі б узліць на сябе грамадскія арганізацыі». «Савецкая дзяржава не можа адмерці і не жадае адміраць», — скардзіцца «Нью-Йорк таймс». «Няма ніякіх прызнакаў адмірання дзяржавы», — паддаквае Ёй лонданская «Таймс».

Чулівымі, вядома, такіх клопаты ідэолагаў капіталізму аб тым, каб наша сацыялістычная дзяржава развілася ў адпаведнасці з марксісцка-ленінскім вучэннем. Але, сапраўды ж, іх трылогі дарэжныя. Развіццё ідзе іменна ў такім напрамку, які прадбачылі класікі марксізму і зафіксавала ў сваіх асновавальных дакументах наша партыя.

Нашы крытыкі з буржуазнага лагера (а разам з ім, гаворачы шыра, і некаторыя з таварышаў у радах міжнароднага рабочага руху) не бачаць або не хочуць бачыць галоўнага — дыялектыкі нашага дзяржаўнага і грамадскага развіцця. Яна заключаецца ў тым, што на меры развіцця і ўдасканалення сацыялістычнай дзяржавы мільёны грамадзян усё больш актыўна ўдзельнічаюць у рабоце органаў улады, народнага кантролю, у кіраванні вытворчасцю і размеркаваннем, у сацыяльнай і культурнай палітыцы, у ажыццяўленні правасуддзя. Адным словам, з развіццём сацыялістычнай дэмакратыі адбываецца наступовае перарастанне нашай дзяржаўнасці ў камуністычнае грамадскае самакіраванне. Працэс гэты, зразумела, працяглы, але ідзе ён няўзыхальна. І мы ўпэўнены: новая Канстытуцыя Савецкага

Саюза добра паслужыць да-слагненню гэтай важнай мэты камуністычнага будаўніцтва. (Працяглыя апладысменты).

III.

Таварышы! Новую Канстытуцыю справядліва называюць Законам жыцця развіцця сацыялістычнага грамадства. Іменна такое грамадства створана ў Савецкім Саюзе. Іменна такое — развіццё, сталае сацыялістычнае грамадства паспяхова стварасца і ў радзе іншых краін сацыялістычнай садружнасці. І вельмі важна добра ўяўляць сабе яго характэрныя асаблівасці, яго месца ў гістарычным працэсе станаўлення камуністычнай фармацыі.

Напамню, што яшчэ ў самыя першыя гады Савецкай улады Ленін, углядаючыся ў будучыню, гаварыў і пісаў аб «гатовым», «поўным», «развітым» сацыялізме як аб перспектыве, аб мэце сацыялістычнага будаўніцтва.

Цяпер гэта мэта дасягнута. Вопыт Савецкага Саюза, а ўслед за ім і браціх краін паказаў, што стварэнне асноў сацыялізму, гэта значыць ліквідацыя эксплуатацыйнага класаў, усталюванне грамадскай уласнасці ва ўсіх сферах народнай гаспадаркі і шчыра не дазваляе пачаць непасрэдна пераход да камунізму. Перамогі сацыялізм павінен прайсці праз пэўныя ступені выпявання, і толькі развіццё сацыялістычнае грамадства дае магчымасць пачаць камуністычнае будаўніцтва. Прычым, як мы цяпер ведаем, развіццё, удасканаленне сацыялізму — задача не менш складаная, не менш адказная, чым стварэнне яго асноў.

Някалькі выразных лічбаў даюць уяўленне аб тым, якая дыстанцыя аддзяляе цяперашні этап развіцця сацыялізму ў нашай краіне ад яго пачатковага стадыі. Каб атрымаць аб'ём валавога грамадскага прадукту, які быў выпрацаваны за ўсё 1936 год, цяпер, ва ўмовах 1977 года, патраўнецца менш месяца. За праішоўшы з той пары час фондаўзброенасць працы ў галінах матэрыяльнай вытворчасці ўзраста ў 14 разоў, энергаўзброенасць працы ў прамысловасці — амаль у 8 разоў, а ў сельскай гаспадарцы больш чым у 15 разоў.

Непазнавальна змянілася не толькі тэхніка, але і людзі, якія валодаюць ёю. Цяпер вышэйшую і сярэднюю (поўную і няпоўную) адукацыю маюць 73,2 працэнта рабочых, а сорак гадоў назад — менш васьмі працэнтаў. За гэты ж час спецыялістаў з вышэйшай і сярэдняй спецыяльнай адукацыяй стала больш у прамысловасці ў 34 разы, а ў сельскай гаспадарцы ў 47 разоў.

І ўзровень жыцця савецкіх людзей стаў зусім іншым. Вось усёго два прыклады. У 1936 годзе ў нас было ўведзена ў дзеянне 14,9 мільёна квадратных метраў агульнай плошчы жылых дамоў, а ў 1977 годзе будзе ўведзена больш чым 110 мільёнаў. У 1936 годзе выплаты і льготы з грамадскіх фондаў спажывання на душу насельніцтва складалі 21 рубель, а ў гэтым годзе — 332 рублі.

Як бачыце, дыстанцыя велізарная. Ды і не ўсё можна выразіць у лічбах. Матэрыяльны і культурны прагрэс такога маштабу

прывёў у нас да значнага збліжэння ўмоў работы і жыцця ў горадзе і ў вёсцы, у сферы фізічнай і разумовай працы. Пры сацыялізме ўжо выраслі і выхаваліся новыя пакаленні савецкіх людзей, сфарміравалася іх сацыялістычная свядомасць.

Такія працэсы, у выніку якіх мы атрымалі права сказаць, што ў СССР цяпер пабудаваны развіты сацыялізм — такая стадыя сталася новага грамадства, калі завяршаецца перабудова ўсёй сукупнасці грамадскіх адносін на ўнутрана ўласцівы сацыялізму калектывісцкіх асновах. Адсюль — поўны прастор для дзеяння законаў сацыялізму, для выяўлення яго пераваг ва ўсіх сферах грамадскага жыцця. Адсюль — арганічная цэласнасць і дынамізм сацыяльнай сістэмы, яе палітычная стабільнасць, несакрушальнасць ўнутранае адзінства. (Апладысменты). Адсюль — растуцае збліжэнне ўсіх класаў і сацыяльных груп, усіх нацый і народнасцей і ўтварэнне ў нас гістарычна новай сацыяльнай і інтэрнацыянальнай агульнасці людзей — савецкага народа. (Апладысменты). Адсюль жа — стварэнне новай, сацыялістычнай культуры, усталюванне новага, сацыялістычнага ўкладу жыцця. (Апладысменты).

Зразумела, развітым можа называцца толькі такое сацыялістычнае грамадства, якое апіраецца на магутную, перадавую індустрыю, на буйную, высокамеханізаваную сельскую гаспадарку, што дае магчымасць на практыцы рабіць галоўнай і непасрэднай мэтай грамадскага развіцця ўсё больш поўнае задавальненне разнастайных патрэбнасцей грамадзян. Ва ўмовах нашай краіны задачу стварэння такой матэрыяльна-тэхнічнай базы, неабходнай для сталага сацыялізму, давалася вырашаць пасля таго ўжо, як былі створаны асновы новага ладу. Відаць, гэта ж дзядзючка рабіць і іншым краінам, якія сталі на шлях сацыялізму, маючы слаба або сярэдняразвітую эканоміку.

У краінах, дзе да моманту перамогі сацыялістычнай рэвалюцыі ўжо будучы высокаразвіты прадукцыйныя сілы, становішча будзе іншым. Але і там трэба будзе вырашаць такія складаныя задачы пабудовы сталага сацыялізму, як авалоданне цяжкай навукай арганізацыі ўсяго грамадскага жыцця на сацыялістычных асновах, у тым ліку навукай планавання і кіравання народнай гаспадаркай, а таксама выхаванне сацыялістычнай свядомасці грамадзян.

Адным словам, якія б ні былі спецыфічныя ўмовы краін, што будуць сацыялізм, этап яго ўдасканалення на ўласнай аснове, этап сталага, развітага сацыялістычнага грамадства выступае як неабходнае звяно сацыяльных пераўтварэнняў, як адносна працягла паласа развіцця на шляху ад капіталізму да камунізму. Пры гэтым пазнанне і выкарыстанне ўсіх магчымасцей развіцця сацыялізму ёсць адначасова і пераход да будаўніцтва камунізму. Будучыня не знаходзіцца за межамі сучаснага.

Будучыня закладзена ў сучасным. І, вырашаючы задачы сённяшняга — сацыялістычнага дня, мы наступова ўступаем у дзень заўтрашні — у дзень камуністычнага. (Апладысменты).

Адным з вынікаў поўнай перамогі сацыялістычных грамадскіх адносін з'яўляецца, як паказвае наш вопыт, наступовае перарастанне дзяржавы дыктатуры пралетарыяту ў агульнанародную дзяржаву. Савецкі Саюз сёння — гэта заканамерны этап развіцця дзяржавы, народнага дыктатуры пралетарыяту, этап, уласцівы сталаму сацыялізму. Значыць, і задачы дзяржаўных органаў, і іх структура, функцыі, парадак дзейнасці павінны адпавядаць дасягнутай стадыі развіцця грамадства.

Такую адпаведнасць якраз і забяспечвае новая Канстытуцыя СССР. Прыняўшы яе, мы можам з поўным правам сказаць: зроблена яшчэ адна важная справа, якая набліжае краіну да дасягнення вялікіх мэт нашай партыі і нашага народа. (Бурныя, працяглыя апладысменты).

Таварышы! Роўна 20 гадоў назад у гэты дзень, 4 кастрычніка, быў зроблены першы крок чалавечтва ў космас. Аб гэтым апавядаў штучны спадарожнік Зямлі, створаны розумам і рукамі савецкіх людзей. (Апладысменты). Увесь свет убачыў, на што здольны «саюз прадстаўнікоў навукі, пралетарыяту і тэхнікі», аб якім марыў на заранку Савецкай улады Уладзімір Ільіч Ленін. Гэты саюз знайшоў сваё ўвасабленне ў практыцы сацыялістычнага будаўніцтва ў нашай краіне, стаў важнейшай крыніцай выдатных здзяйсненняў развіцця сацыялізму.

Абмеркаванне праекта Канстытуцыі яшчэ раз паказала, якім трываем і жыватворным з'яўляецца адзінства ўсіх класаў і сацыяльных груп, усіх нацый і народнасцей, усіх пакаленняў савецкага грамадства, згуртаваных вакол Камуністычнай партыі. (Працяглыя апладысменты).

Мільёны і мільёны працаўнікоў горада і вёскі падтрымалі новы Асноўны Закон і словам, і справай. Яны звярталі кожны радок праекта з уласнай прайтычнай работай, са справай сваіх працоўных калектываў. Яны бралі на сябе павышаны сацыялістычны абавязак, уносілі карэктывы ў планы, выяўлялі новыя рэзервы павышэння эфектыўнасці вытворчасці і якасці работы, сустрэлі сваю новую Канстытуцыю вялікімі працоўнымі подзвігамі. Адным словам, наш народ зноў праявіў сябе як паўнаўладны гаспадар сваёй сацыялістычнай Радзімы. Гонар і слава гераічнаму савецкаму народу — будаўніку камунізму! (Бурныя апладысменты).

Дазвольце, таварышы дэпутаты, выказаць упэўненасць, што Вярхоўны Савет, абмеркаваўшы праект Канстытуцыі СССР, прыме яго і тым самым узброіць савецкі народ новым магутным сродкам будаўніцтва камунізму! (Бурныя, працяглыя апладысменты. Усе ўстаюць).

ІНФАРМАЦЫЙНАЕ НАВЕДАМЛЕННЕ аб Пленуме Цэнтральнага Камітэта Камуністычнай партыі Савецкага Саюза

3 кастрычніка 1977 г. адбыўся Пленум Цэнтральнага Камітэта КПСС.

Пленум заслухаў даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыні Канстытуцыйнай камісіі тав. Брэжнева Л. І. «Аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання».

Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання».

Пленум ЦК прыняў па дакладу тав. Брэжнева Л. І. пастанову, якая публікуецца ў друку.

Пленум ЦК выбраў сакратара ЦК КПСС тав. Чарненку К. У. кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС.

Пленум ЦК выбраў члена ЦК КПСС тав. Кузняцова В. В. кандыдатам у члены Палітбюро ЦК КПСС.

Пленум ЦК перавёў з кандыдатаў у члены ЦК КПСС т. т. Дземідзенку В. П., Кірычэнку Н. К., Плешакова П. С., Фаміных А. М.

На гэтым Пленум ЦК КПСС закончыў сваю работу.

АБ ПРАЕКЦЕ КАНСТЫТУЦЫІ (Асноўнага Закона) САЮЗА САВЕЦКІХ САЦЫЯЛІСТЫЧНЫХ РЭСПУБЛІК І ВЫНІКАХ ЯГО ўСЕНАРОДНАГА АБМЕРКАВАННЯ

Пастанова Пленума ЦК КПСС, прынятая 3 кастрычніка 1977 года

1. Цалкам і поўнасцю адобрыць даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыні Канстытуцыйнай камісіі тав. Брэжнева Л. І. «Аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання».

2. У асноўным адобрыць прадстаўлены Канстытуцыйнай камісіяй праект Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік з дапаўненнямі, удакладненнямі і папраўкамі, унесенымі ў яго па выніках усенароднага абмеркавання. Унесці праект Канстытуцыі на разгляд нечарговай сямой сесіі Вярхоўнага Савета СССР дзевятага склікання.

Даручыць Генеральнаму сакратару ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыні Канстытуцыйнай камісіі тав. Брэжневу Л. І. выступіць з дакладам аб праекце Канстытуцыі і выніках яго ўсенароднага абмеркавання на сесіі Вярхоўнага Савета СССР.

3. Партыйным і савецкім органам, міністэрствам і ведамствам, прафсаюзным, камсамольскім і іншым грамадскім арганізацыям уважліва разгледзець усе папярэжыя ў ходзе ўсенароднага абмеркавання праекта Канстытуцыі СССР прапановы і заўвагі працоўных па паляпшэнню работы на канкрэтных участках дзяржаўнага, гаспадарчага і культурнага будаўніцтва і прыняць неабходныя меры да іх практычнай рэалізацыі.

НЕЧАРГОВАЯ СЕМАЯ СЕСІЯ ВЯРХОўНАГА САВЕТА СССР ДЗЕВЯТАГА СКЛІКАННЯ

НАС ДА КАМУНІЗМУ ПАРТЫЯ ВЯДЗЕ

У нашай Радзімы — падзея вялікага гістарычнага значэння. На разгляд і зацвярджэнне нечарговай сесіі Вярхоўнага Савета СССР, якая 4 кастрычніка адкрылася ў Маскве, вынесены праект новай Канстытуцыі Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Вялікі Крамлёўскі палац 10 гадзін раніцы. Бурнымі, працяглымі апладыментамі сустраля прысутныя таварышы Л. І. Брэжнева, Ю. У. Андропова, В. В. Грышына, А. А. Грамыку, А. П. Кірыленку, А. М. Касыгіна, Ф. Д. Кулакова, Д. А. Кунаева, К. Т. Мазурава, А. Я. Пельшэ, Р. В. Раманава, М. А. Суслана, Д. Ф. Усцінава, У. В. Шчарбіцкага, Г. А. Алёва, П. Н. Дземічава, В. В. Кузняцова, П. М. Машэрава, Б. М. Панамарова, Ш. Р. Рашыдава, М. С. Саломенцава, К. У. Чарненку, І. В. Канігонава, У. І. Далгіх, М. В. Зімяніна, Я. П. Рабава, К. В. Русакова.

У зале — Генеральны сакратар ЦК Бразільскай кампартыі Луіс Карлас Прэстэс, Першы сакратар ЦК Кампартыі Уругвая Родней Арысмендзі, член Палітбюро ЦК БКП Цола Драгойчова, кандыдат у члены Палітбюро ЦК МНРП, сакратар ЦК МНРП Дамдзінгійн Гамбажаў, Старшыня Вялікага Народнага хурала МНР Нямюу Луўсанчултэм, ганарова старшыня Нацыянальна-дэмакратычнай партыі Германіі Лотар Болыц, члены Паліткімісіі ЦК Кампартыі Чылі Арландо Мільяс і Хорхе Монтэс, член Палітбюро ЦК Кампартыі Ізраіля Рут Любіч, лаўрэат Міжнароднай Ленінскай прэміі «За ўмацаванне міру паміж народамі», грамадская дзяячка Чылі Артэнсія Буэсі дэ Альендэ, іншыя відныя дзеячы міжнароднага камуністычнага і рабочага руху, грамадскія дзеячы, гвалы дыпламатычных прадстаўніцтваў, акрэдытаваныя ў Маскве, савецкія і замежныя журналісты.

Сумеснае пасяджэнне Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР адкрыў Старшыня Савета Нацыянальнасцей дэпутат В. П. Рубен. Прапануецца ўключыць у парадак дня не-

чарговай сямой сесіі Вярхоўнага Савета СССР пытанне: аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Пытанне ўносіцца на разгляд Вярхоўнага Савета СССР Канстытуцыйнай камісіі.

Парадак дня сесіі зацвярджаецца аднагалосна.

Слова для даклада атрымлівае Генеральны сакратар Цэнтральнага Камітэта КПСС, Старшыня Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыня Канстытуцыйнай камісіі таварыш Леанід Ільіч Брэжнеў.

Дэпутаты і госці вітаюць таварыша Л. І. Брэжнева бурнай, доўга не змаўкаючай авашыяй. Усе ўстаюць.

Даклад «Аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання» быў выслуханы з велізарнай увагай і неаднаразова перапыняўся бурнымі, працяглымі апладыментамі.

Старшынстваючы ўносіць прапанову ўтварыць Рэдакцыйную камісію па падрыхтоўцы канчатковага тэксту праекта Канстытуцыі СССР.

Дэпутаты аднагалосна выбіраюць Рэдакцыйную камісію ў саставе 163 чалавек пад старшынствам таварыша Л. І. Брэжнева і прымаюць адпаведную пастанову.

У той жа дзень у 15 гадзін пачаліся раздзельныя пасяджэнні Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей Вярхоўнага Савета СССР.

Пасяджэнне Савета Саюза праходзіла ў Вялікім Крамлёўскім палацы. Працяглымі апладыментамі сустраля дэпутаты таварышы Л. І. Брэжнева, Ю. У. Андропова, В. В. Грышына, А. А. Грамыку, А. П. Кірыленку, Ф. Д. Кулакова, Д. А. Кунаева, К. Т. Мазурава, Р. В. Раманава, М. А. Суслана, У. В. Шчарбіцкага, Г. А. Алёва, П. Н. Дземічава, М. С. Саломенцава, К. У. Чарненку, І. В. Канігонава, У. І. Далгіх, Я. П. Рабава.

Старшынстваваў на пасяджэнні Старшыня Савета Саюза дэпутат А. П. Шыцкаў.

Дэпутаты пачалі абмеркаванне пытання аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

Пасяджэнне Савета Нацыянальнасцей праходзіла ў зале пасяджэнняў палат Вярхоўнага Савета СССР. Працяглымі апладыментамі дэпутаты сустраля таварышаў А. М. Касыгіна, А. Я. Пельшэ, Д. Ф. Усцінава, В. В. Кузняцова, П. М. Машэрава, Б. М. Панамарова, Ш. Р. Рашыдава, М. В. Зімяніна, К. В. Русакова.

Пасяджэнне праходзіла пад старшынствам Старшыні Савета Нацыянальнасцей дэпутата В. П. Рубена.

Дэпутаты пачалі абмеркаванне пытання аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік.

На пасяджэнні Савета Нацыянальнасцей выступіў першы сакратар ЦК КП Беларусі дэпутат П. М. Машэраў, на пасяджэнні Савета Саюза — Старшыня Савета Міністраў БССР дэпутат Ц. Я. Кісялёў.

5 і 6 кастрычніка на раздзельных пасяджэннях Савета Саюза і Савета Нацыянальнасцей працягвалася абмеркаванне пытання аб праекце новай Канстытуцыі СССР.

Высока ацэньваючы даклад таварыша Л. І. Брэжнева, прасякнуты вялікімі клопатамі аб пшчасці савецкага народа, аб удакладненні і ўмацаванні сацыялістычнай дэмакратыі, дэпутаты падкрэсліваюць вялікі асабісты ўклад Леаніда Ільіча Брэжнева ў выпрацоўку праекта новага Асноўнага Закона СССР. Яны заяўляюць аб рашучасці савецкага рабочага класа, калгаснага сялянства, народнай інтэлігенцыі самаадданай працай умацоўваць магутнасць сацыялістычнай Айчыны.

Абмеркаванне даклада дэманструе адзінства думак і імкненняў савецкіх людзей, чый калектыўны розум і калектыўная воля так поўна ўвабодзіліся ў праекце новага Асноўнага Закона СССР, іх маналітную згуртаванасць вакол ленінскай партыі камуністаў.

Сёння сесія Вярхоўнага Савета СССР працягвае сваю работу.

УСЕНАРОДНАЯ ПАДТРЫМКА

Велізарную, неаслабную цікавасць, жывы, глыбока зацікаўлены водгук у працоўных рэспублікі, як і ва ўсіх савецкіх людзей, выклікаў даклад Генеральнага сакратара ЦК КПСС, Старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета СССР, Старшыні Канстытуцыйнай камісіі таварыша Л. І. Брэжнева «Аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання» на нечарговай сямой сесіі Вярхоўнага Савета СССР.

Адрозж пасля даклада, які слухалі і глядзелі па тэлебачанню мільёны савецкіх людзей, у многіх калектывах пачаліся сходы,

З матэрыяламі сесіі Вярхоўнага Савета СССР знаёміцца народны пільменнік БССР, Герой Сацыялістычнай Працы Кандрат КРАПІВА.

гутаркі, мітынгі. На іх рабочыя, калгаснікі, прадстаўнікі інтэлігенцыі выказваюць аднадушную падтрымку і гарачае адабрэнне новага Асноўнага Закона Краіны Саветаў, унутранай і знешняй палітыкі партыі і дзяржавы. Яны запэўніваюць Цэнтральны Камітэт, Палітбюро ЦК КПСС, асабіста Леаніда Ільіча Брэжнева ў тым, што не пашкадуець сіл, вопыту і ведаў для паспяховага ажыццяўлення гістарычных рашэнняў XXV з'езда КПСС, заданняў другога года і дзесятай пяцігодкі ў цэлым, высокіх сацыялістычных абавязальстваў у гонар 60-годдзя Вялікага Кастрычніка.

Шматлюдныя мітынгі і сходы адбыліся на Мінскім станкабудаўнічым заводзе імя Кастрычніцкай рэвалюцыі, у саўгасе «Брэсцкі», калгасе «За Радзіму» Глыбоцкага раёна, на ордэна Леніна заводзе «Гомсельмаш», ордэна Кастрычніцкай Рэвалюцыі заводзе штучнага валакна імя В. У. Куйбышава ў Магілёве, у калгасе імя Дзяржынскага Слуцкага раёна, на Гродзенскім вытворчым аб'яднанні «Азот» імя С. О. Прытыцкага, ва Упраўленні Беларускай чыгункі, у Наваполацкім вытворчым аб'яднанні «Палімір», на Віцебскім дыянавым камбінаце, Брэсцкім электра-механічным заводзе, у Баранавіцкім вытворчым аб'яднанні «Беларусьгандальмаш», у калгасе «Маладая гвардыя» Іванаўскага раёна, на Гомельскім шклозаводзе імя М. В. Ламаносава і ў многіх іншых калектывах.

Матэрыялы Пленума ЦК КПСС, палажэнні і вывады даклада таварыша Л. І. Брэжнева на сесіі «Аб праекце Канстытуцыі (Асноўнага Закона) Саюза Савецкіх Сацыялістычных Рэспублік і выніках яго ўсенароднага абмеркавання» выклікалі ў савецкіх людзей, у тым ліку і ў работнікаў літаратуры і мастацтва, пацудоўна высокую гонару за нашу Радзіму і вялікі творчы ўздым. Энтузіязм, з якім яны прынялі гэты цудоўны дакумент, яшчэ раз паказвае, якім надзейным і жыватворным з'яўляецца ў нашай краіне адзінства ўсіх класаў і сацыяльных груп, усіх нацый і народнасцей, усіх пакаленняў савецкага грамадства, моцна згуртаваных вакол Камуністычнай партыі.

Па матэрыялах БЕЛТА.

Антон БЯЛЕВИЧ

СВЯТЛО КАНСТЫТУЦЫ

У радках тваіх — ясныя зоры,
У радках тваіх — сонейка ўсход.
Ты вядзеш нас праз горы і моры
У вялікі, імклівы паход.

Ты даеш нам арліныя крылы.
Найвысокі палёт нам даеш.
Не было яшчэ гэткае сілы,
Для якой ні прыпынку, ні меж.

Заручылася, родная з намі,
Як вясёлка, ў душу заплыла,
Кожным словам, жывымі радкамі,
Як рукамі, мяне абняла;

Абняла! А такога ніколі
Не бывала. Я сонца нясу!
Гэта сонца — закон яснай долі,
Ён Радзімы ўзнямае красу.

Мы пшчотна цябе ўздавалі,
Апраменілі ў родным Крамлі.
І яшчэ мы вышэйшымі сталі,
Твае крылы да сонца ўзнялі.

Нас вышэй ўзнясуць твае крылы,
Ім няма ні прыпынку, ні меж.
Чую голас твой шчыры і мілы,
Кожным словам у сэрцы пяш.

НА ВЯЛІКІМ ЭКРАНЕ

Услед за Гомельскай і Віцебскай абласнымі фестывалі кінастужак студыі «Беларусьфільм» прысвечаны 60-годдзю Вялікага Кастрычніка, прайшоў на Гродзеншчыне.

Да глядачоў Прыняманскага краю выехалі аўтары тэлевізійнага мастацкага фільма «Доўгія вярсты вайны», створанага на творах іх земляка, пісьменніка В. Выкава: рэжысёр А. Карпаў, апэратар А. Вулкін, выканаўцы ролі В. Шукіч, Г. Аўсцімаў, Э. Гарачы. Гэтая тэлевізійная стужка была паказана ў праграме Гродна на экране кінааэтра. Сустрэліся госці з рабочымі вядомага шклозавода «Неман», калгаснікамі вобласці.

Фестываль карцін «Беларусьфільма», на якім, як працягла дамагаваліся, новай мастацкай і дакументальнай фільмы, становіцца добрай традыцыяй.

ПАШЫРАЕЦЦА ТВОРЧАЯ САДРУЖНАСЦЬ

У Бабруйску адбылася творчая сустрэча работнікаў беларускага кіно з калектывам мастацкага прафесійна-тэхнічнага вучылішча № 15. Длі навучніцаў быў паказаны мастацкі фільм рэжысёра Аляксандра Карпава «Доўгія вярсты вайны», створаны на творах Васілія Выкава. Аргаскратар Саюза кінематаграфістаў БССР пісьменнік Васіль Якавенка, кіназнаўца Геннадзь Ратнікаў, артысты Валерый Шукіч і Эдуард Гарачы пазнаёмілі прысутных з дасягненнямі беларускіх кінематаграфістаў за гады Саветскай улады, разказалі аб рабоце над новым фільмам.

Потым быў заключаны дагавор аб творчай садружнасці Саюза кінематаграфістаў і мастацкага вучылішча. На аснове гэтай садружнасці работнікі кіно адкрыюць у

вучылішчы кіналекторыі «Асновы кінамастацтва і гісторыі беларускага кіно», прымуць удзел у стварэнні амаг'скай кінастудыі, арганізуюць экскурсіі навучніцаў на кінастудыю і натурную пляцоўку студыі. Рэспубліканскі Дом кіно раз у год будзе наладжваць выстаўкі лепшых работ навучніцаў вучылішча. У сваю чаргу калектыву ГПТВ № 15 дапаможа ў мастацкім афармленні і абсталяванні Дома кіно. У апошнія гады песня і плённыя шэфскія сувязі ўсталяваліся паміж Саюзам кінематаграфістаў рэспублікі і вайсковымі часамі. Зараз з гэтай далейшага ўмацавання сувязей беларускіх кінематаграфістаў з жыхарамі, актывістамі іх работні пад сучаснай тэматыкай прадугледжваецца заключэнне дагавораў аб творчай садружнасці з калектывамі аб'яднанні «Беларуськаліб», Ждановіцкага парнікова-цэплічым камбінатам і іншымі прадпрыемствамі рэспублікі.

Н. ЯСІНСКАЯ.

60 З КАСТРЫЧНИКАМ У СЭРЦЫ

ТЫХ ДЗЁН НЯЗГАСНАЕ СВЯТЛО

ДЛЯ МЯНЕ, як для чалавека, свядомае жыццё якога фарміравалася на працягу апошняга шасцідзесяцігоддзя, слаўны юбілей Кастрычніка пабывае асабліваю канкрэтнасць, асабліваю сутнасць, паўстае ў справах і здзяйсненнях нашага народа. На маіх вачах год ад году расла і мужнела наша Саветская дзяржава, на маіх вачах адбываліся велічныя змены, якія пераўтварылі нашу краіну з самай адсталай, убогай і цёмнай у самую перадавую і магутную. І мне прыемна адчуваць, што я была не толькі сведкам, але і сціплым удзельнікам гэтага пераўтварэння, што разам са сваімі ровеснікамі прымала актыўны ўдзел у будаўніцтве Саветскай дзяржавы.

Новая Саветская Канстытуцыя, якую саветскі народ так актыўна абмяркоўваў, — гэта вынік заваў Вялікага Кастрычніка, вынік самаахвотнай працы і змагання нашага народа за камунізм.

Мяне, як былога настаўніка, асабліва хвалюць тыя вялікія правы саветскіх людзей на адукацыю, якія прадстаўлены ім Саветскай уладай і замацаваны Канстытуцыяй СССР.

Маладзі нашай усё гэта, магчыма, аддзецца звыклікам, будзённым. Яна карыстаецца гэтым правам змалку, з сямігадовага ўзросту і не вельмі задумваецца над тым, якое гэта вялікае шчасце. Наша маладзё, нашы школьнікі і не ўяўляюць сабе, колькі маладых талентаў было загублена ў былой царскай Расіі, дзе правам на адукацыю мог карыстацца даўдэка не кожны. Даволі прыгадаць, што ў Расіі напярэдні Вялікага Кастрычніка амаль 75 працэнтаў насельніцтва не ўмела ні чытаць, ні пісаць, а што датычыць украін царскай Расіі, дык там становішча было яшчэ больш катастрафічнае. Так, напрыклад, адзін з царскіх чыноўнікаў у рапарце міністру асветы аб становішчы асветы ў Сярэдняй Азіі пісаў: «Спартрэбіцца не меней 6.400 гадоў, каб сярод гэтага народа ліквідаваць цемру і непісьменнасць». У нас у дакстрычынскай Беларусі было 80 працэнтаў непісьменных.

У сувязі з гэтым мне прыгадваецца сумны факт з біяграфіі майго бацькі. Скончыў-

шы прыхадское вучылішча, ён вельмі хацеў вучыцца далей. Але будучы сынам малазямельнага селяніна, у сям'і якога апрача яго было яшчэ шасцёра дзяцей, аб далейшай яго адукацыі не маглі быць і гаворкі. І замест таго каб працягнуць вучобу, яму, як і некаторым іншым яго ровеснікам — дзецям вясковай беднаты, давялося пакінуць родную вёску і ў пошуках кавалка хлеба паехаць у далёкае Забайкалле на будаўніцтва чыгункі. Праўда, вясковы свяшчэннік, адзначаючы выключныя здольнасці хлопчыка і вялікую прагу да навукі, прасіў, каб бацькі аддалі яму хлопчыка за сына (свяшчэннік быў без дзяцей): маўляў, ён пашле яго вучыцца далей, выведзе ў людзі. Абяцаў нават прырэзаць ім за гэта дзесяціну-другую зямлі, але бацькі наадрэз адмовіліся задоволіць яго просьбу. «Адчурацца роднага сына, аддаць яго папу! Не дачакае ён гэтага!» — абуралася бацькаў бацька.

Так і не здзейснілася мая майго бацькі аб далейшай адукацыі. Затое я, яго дачка, якой пашчасціла нарадзіцца напярэдні Вялікага Кастрычніка, скончыла не толькі школу; але і ўніверсітэт. Ніколі не забуду, як радаваўся і гарыўся мой бацька, калі я атрымала дыплом аб заканчэнні Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта.

Гады майго студэнцтва супалі з гадамі, калі ў нашай маладой Саветскай рэспубліцы поўным ходам ішла ліквідацыя непісьменнасці, калі ўвесь наш саветскі народ «ад Масквы да ўсходу» пацягнуўся да ведаў, да навукі. Вучыліся і малыя, і старыя, вучыліся тыя, каму наспела пара ісці ў школу, і тыя, хто атрымаў магчымасць вучыцца толькі пасля Кастрычніка.

Уладзімір Ільіч Ленін добра разумеў, якая каласальная праца чакае маладую Саветскую дзяржаву ў справе ліквідацыі непісьменнасці, і ўжо ў 1919 годзе падпісаў дэкрэт «Аб ліквідацыі непісьменнасці», які абавязваў: «Усе грамадзяне ва ўзросце ад 8 да 50 год, якія не ўмеюць чытаць і пісаць, абавязаны вучыцца чытаць і пісаць на роднай ці рускай мове згодна з жаданнем».

Цяжка нават уявіць сабе сёння, якія неймарэчныя цяжкасці даводзілася пераадо-

ваць у той час працаўнікам асветы. «Гэта быў час, — успамінае Н. К. Крупская, — калі даводзілася вучыцца без падручнікаў, паперы, чарніла, вучыцца пры лучыне». Ужо ў 1925—26 гадах у гуртках лікбезу вучылася каля трох мільёнаў дарослых. Такі грандыёзны размах ліквідацыі непісьменнасці вымагаў вялікіх сродкаў, а якімі ў маладой рэспубліцы было даволі цяжка. Датацыі для школ і ліквідацыі непісьменнасці шукалі дзе толькі маглі. Так, напрыклад, па загаду Уладзіміра Ільіча Леніна былі зменшаны выдаткі на рамонт караблёў, а сэканомленыя на гэтым 2 мільёны залатых рублёў пераведзены Народнаму Камісарыяту асветы. Не ханала таксама і настаўнікаў.

І каму ж я не нам, студэнтам педагагічнага факультэта БДУ, выпала прыняць удзел у гэтай пачэснай справе. Мая настаўніцкая дзейнасць і пачалася з таго, што я была прымапанавана да лікбезу Мінскай швейнай фабрыкі. Вечарамі ў адзін з пакояў дома прафсаюзаў на плошчы Свабоды збіраліся пасля работы мае «вучні», у асноўным ужо немаладыя работніцы фабрыкі, і я вучыла іх грамаце. Не скажу, каб у тагачасных умовах было гэта справай лёгкай, але аддавалася я ёй усім сваім сэрцам. Я не шкадавала ні сіл, ні часу, каб дапамагчы сваім вучням як мага хутчэй авалодаць граматай. І якой жа светлай радасцю і гонарам поўнілася маё сэрца, калі ў канцы навучальнага года вучні мае ўмелі ўжо даволі спраўна чытаць і пісаць.

Права на адукацыю! Яно прыйшло да нас разам з Вялікім Кастрычнікам і замацавана ў нашай Канстытуцыяй.

Ядвіга БЯГАНСКАЯ.

Паэзія Нарачы

Па-святочнаму ўпрыгожана сцена. На бланітным палотнішчы эмблема — пяро, а ўнізе — беларыя чайка. Па банках яра выдзелены лічбы: 1917 — 1977. На сцэне — столікі з букетамі белых рамонак. Гучаць пазыўныя «Нарач, наша старана». Голас вядучага: «Прыгонны, цудоўны, прывольны наш Нарачанскі край! Ты даў натхненне не аднаму пакаленню песняроў зямлі беларускай. Напярэдадні 60-годдзя Вялікага Кастрычніка мы горача вітаем нашых слаўных землякоў на нарачанскіх прасторах. Сардэчна запрашаем вас прыняць удзел у вечары паэзіі, які мы прысвячаем юбілею Вялікага Кастрычніка...».

Так пачаўся вечар паэзіі ў Мядзельскім раённым Доме культуры. Сюды сабралася моладзь, вучні мясцовай школы, тыя, хто паважае і любіць паэзію.

На сцэну падымаюцца госці: заслужаная артыстка БССР Марыя Захарэвіч, драматург і паэт Яўген Шабан, паэты-землякі

Іосіф Скурно і Мечыслаў Шаховіч. Прысутныя горача вітаюць іх апладысмантамі, уручаюць нарага.

Слова бярэ Марыя Захарэвіч. Яна успамінае свае школьныя гады, з удзячнасцю звяртаецца да метадыста РДК Софіі Навумаўны Ходас, якая дапамагла ёй па-сапраўднаму ацаніць і палюбіць мастацтва. «Менавіта адсюль, з гэтай маленькай сцэны, пачыналася мая дарога ў жыццё, — гаворыць Марыя Захарэвіч. — Менавіта тут я атрымала першыя ўрокі, якія выпашылі мой далейшы лёс...».

Паэты Яўген Шабан, Іосіф Скурно, Мечыслаў Шаховіч разказалі пра сябе, прачыталі вершы.

Выступілі і ўдзельнікі мастацкай самадзейнасці: Н. Грынкевіч, Л. Шабовіч, С. Малышава, С. Цыркулеўская, Я. Жарская, Г. Ансючыч, Р. Роўда. У іх выкананні гучалі вершы М. Танка, М. Дунскі і іншых паэтаў-нарачанцаў.

В. КАРАТАЙ.

ГАСЦЕЙ ПРЫМАЕ ДОМ КУПАЛЫ

Першага кастрычніка ў Літаратурным музеі Янкі Купалы было свята: гасцямі Купалавай хаты сталі лаўрэаты Дзяржаўнай прэміі імя Янкі Купалы Мікола Аўрамчык, Рыгор Барадулін, Янка Сіпакоў, а таксама крытык-літаратуразнаўца Варлен Бечын. Яны прыйшлі на сустрэчу з прыхільнікамі купалаўскай паэзіі: кіналюбамі-ваеннаслужачымі акруговага Дома афіцэраў, навучнікамі тэхнікумаў і школах горада Мінска, супрацоўнікамі трамвая-тралейбуснага ўпраўлення.

З усугунным словам выступіў В. Бечын. Ён яскрава, мнагагранна ахарактарызаваў паэзію кожнага з лаўрэатаў, акцэнтуючы ўвагу на тым, што сапраўдная паэзія заўсёды пішацца крывёю і сэрцам.

А пасля выступілі Мікола Аўрамчык, Янка Сіпакоў і Рыгор Барадулін.

У верхах прысвечаных Янку Купалу, якія прачыталі паэты, знайшла адбітак яго грамадзянская і палітычная дзейнасць. У 1936 годзе народны паэт уваходзіў у склад камісіі па рэдагаванню Канстытуцыі БССР і СССР. Вершы Янкі Купалы і зараз сугучны нашаму вялікаму часу, асабліва сённяшнім дзям, калі прымаецца новы Асноўны Закон нашай краіны.

Л. ДАВІДОўСКАЯ,
старшы навуковы супрацоўнік
Літаратурнага музея Янкі Купалы.

ПОЦІСКІ РУК СЯБРОЎ

Казакстан... Ад Волжскіх берагоў да Алтая, ад Заходне-Сібірскай раўніны да нагор'яў Цінь-Шаня раскінуліся яго прасторы. Яны ўражваюць і сваімі памерамі, і разнастайнасцю флары і фаўны. Ранняя вясна, расцеўшыя даліны поўдня, густацветам уруку, зусім нетаропка пачынае здзяйсняць свой пераможны паход на поўнач, туды, дзе Уладарыць яшчэ марозы і снежныя віхуры.

Некалі гэтыя неабсяжныя прасторы засялілі плямёны жывёлаводаў-вандрульнікаў. Ведучы свой міралоўны занятак, яны неаднойчы становіліся ахвярамі феадальных міжусобіц і нелюбых набегу сярэднеазіяцкіх заваўнікаў. Толькі добраахвотнае далучэнне да Расіі, якое адбылося ў XVIII стагоддзі, дало паратунку народнасцям Казакстана ад поўнага рабскага заняволення. Аднак, край слаўтага Абая на-ранейшаму заставаўся беспараўным, непісьменным, галодным.

Знаёмства з сённяшнім Казакстанам для шматлікіх яго гасцей пачынаецца звычайна са сталіцы, горада — «бацькі яблыкаў» — Алма-Аты. Горад самааддана служыць савецкаму народу ў часы мінулага вайсковага ліхалецця, быў яго горацкім працоўным тылам. Сюды былі вывезены многія заводы з захаду краіны.

Так ішла на зямлі Казакстана цяжкая індустрыя. А сягоння яго дасягненні бачны ўсюду свету. Толькі за мінулы год у гэтым краі ўсталяваліся ў строй 365 новых прадпрыемстваў, буйных цэхаў і вытворчасцей. Аб'ём прамысловых вырабаў у параўнанні з 1913 годам узрос у 308 разоў, а ў параўнанні з 1940 — у 27 разоў. Сучасны Казакстан — эканамічна і культурна развіты край. У яго нетрах залягаюць амаль усе карысныя выкапні, якія толькі вядомы на зямлі, на яго ўзятых далінных землях родзіць багатыя ўраджай, галасы яго акынаў чутны ў цэлым свеце. Яго сталіцу, сонечную Алма-Ату, надзейна ахоўвае ад ледавіка Турк-Су высякая плаціна, як бы сімвалізуючы сабой магутнасць і сяброўскую злітнасць народаў нашай краіны.

З настрычкіна ў нашай рэспубліцы пачаліся Дні, прысвечаныя братніму Казакстану. Пасланцы краю стэпаў і гор былі жаданымі гасцямі на заводах імя С. І. Вавілава, гадзінічніцкім «Тэрмапласт», дзе пазнаёмліліся з дасягненнямі іх калектываў на перадкастрычніцкай вахце, расказалі мінчанам аб поспехах працоўных свайго краіны. Яны зрабілі паводку на мемарыяльны комплекс «Хатынь» і да Кургана Славы.

Дні, прысвечаныя Казакскай ССР, працягнуцца да 9 настрычкіна.

КАЗАХСТАН... Другая па велічыні саюзная рэспубліка, тэрыторыя якой раскінулася на велізарных прасторах ад Каспія да гор Алтая. Радзіма храбрых джыгітаў і мудрых акынаў, радзіма праслаўленага паэта Абая Кунанбаева. Залатая пшанічная прастора, неабсяжная паша з табунамі танкарунніх авечак, неабсяжныя кавальныя стэпы з празрыстымі ручаямі і арыкамі, высокія горы з беласнежнымі вяршынямі, спякотныя раўніны, рыбныя азёры і запаведнікі з табунамі сайганаў, сады Алма-Аты і вінаграднікі Заісана, — такім запамінаўся мне Казакстан...

У гады Вялікай Айчыннай вайны многім з нас Казакская рэспубліка стала роднай і блізкай. Беларусы, рускія, украінцы, жанчыны і дзеці, работнікі прамысловасці і мастацтва, пазбаўленыя жылля ў гады вайны, знайшлі гасціннасць і радасны прыём у гарадах і аулах далёкага Казакстана. Мы адчулі дабрабыт сэрцаў людзей мужных і шчодрых, якія нічога не шкадавалі для барацьбы з нашым агульным ворагам, для перамогі. Я бачыў, як пры 40-градусным морозе, пад адкрытым небам усталявалі ў полі станкі і неадкладна пачыналі працаваць. Казакстан, багаты прамысловай сыравінай, стаў магутным арсеналам Савецкай Арміі. Эшалон за эшалонам адпраўлялі на фронт сваю прадукцыю свінцовых руднікі Ленінгорска. На абарону Радзімы разам з усімі ішлі сыны Казакстана. Імёны герояў памятае савецкі народ. Не ведаючы ні сгу, ні адпачынку, працавалі людзі ў шахтах, рудніках, на заводах.

Проходзіць ноч, на вахце, кап на страж, ідэць проходнік поступна бойца. І ярыі тол вутры глыбокіх сваяжін свінца.

Взрывае глыбы острого свінца. Дробіт в забое горную породу І дзень і ноч ударныя труда. І в корпусе свінцоваго заводу Ідэць патоком горная руда.

Алжас СУЛЕЙМЕНАЎ

Разліў

Дзе азімут качэўніцкіх слядоў, па карце, паракрэсленай гісторыяй, па шэрых венах даўніх гарадоў я працякую бурай кропляй донара. Прыёмна глянуць на гады ў журбе, узвысіць стэп, ані прынізіць горы, скапіць далонь — наварэжыць табе дарогу найдалёкую і горад. Спякота. Дрэмлэ ў будцы старшыня, чым пешаходы яўна задевалены. Праходжы горад. Раптам — ціш адна. І крык — агромністая ўсмешка Волгі. Ісці па краі ўсмешлівай зямлі нядоўга, ведаю, траваю волкай, кахаць уся гэты горад, гэту Волгу. Лухта — ўся варажба, калі — разліў.

КРАЙ СЛАЎНЫХ ДЖЫГІТАЎ І ГОР ВЫСОКІХ

Нам для ворагов не жалю свінцовых порціяў, Не пачерпачь источник наших руд. Металл фронтам дадут ленінгорцы, Утроив свой могучий труд.

На нанцэртах і перад спэнтанклямі ацэры і пэаты чыталі творы, якія аблізалі на працу і на подзвіг. Гарады Ленінгорск, Усцькаменагорск, дзе з першых дзён вайны пачалася будаўніцтва гіганцкай электрастанцыі Іртышгэс, нагадалі прыфрантавую зону. У гарах удзень і ўначы грывелі выбухі — рвалі пароду для будаўніцтва плаціны. Работа падрыўнікоў увесь час нагадала нам пра вайну. Людзі працавалі, нягледзячы на лютыя марозы. Па льду Іртыша на тачках вазілі наменне і згружалі яго ў майны — тан на зываліся палонкі ў лёдзе. Жыхары Усцькаменагорска, у тым ліку ўсе работнікі мастацтваў, былі актыўнымі ўдзельнікамі ўсіх суботнікаў.

Пасля вайны на берагах магутнага Іртыша выраслі новыя заводы і аб'ягачальныя фабрыкі, уверх і ўніз па раце пабеглі баржы-самаходні з патрэбнымі грузамі. Чыгункі звязалі многія гарады, якія выраслі на берагах Іртыша, дзе раней з'явілася толькі санная дарога. Пераўтварыліся гарады і пасёлі Зыранаўсі, Бухтарма і іншыя.

Мне прыёмна цяпер думаць, што збылося многае з таго, пра што я пісаў некалі ў вершах:

...Залогло бездарожье разлукой для нас, Ни проехать к тебе, не пройди. А друзья твои строят плотины сейчас,

Через реки проводят пути. Может быть, на саях с первопутком знымы

Ты примчишь, бубенцами звеня. Но когда загудят поезда Бухтармы, Кто с тобою разделит меня.

Ардынанысны Казакстан ганарыцца поспехамі сваіх земляробаў, поспехамі свайго прамысловасці, ганарыцца тым, што яго зямля стала ўзлётнай і пасадкай плячоўнай першых у свеце наманатаў. За гады Савецкай улады непамерна вырасла культура казахскага народа. Былія вандрульнікі, батракі і слугі багатых баеў сёння панараюць свет сваім балетам, сваім пеўчым мастацтвам, атрымліваюць прэміі на міжнародных фестывалях, ствараюць таленавітую літаратуру. Імёны Ермана Сэрнібаева, Розы Банландывай, Розы Рымбаевай, творчасць вядомых пісьменнікаў і драматургаў Ануара Алімжанова, Сакена Джунусава, Мухтара Ауэзава і многіх іншых ведаюць у нас у Беларусі.

Вялікімі працоўнымі подзвігамі сустракае народ Казакстана 60-годдзе нашай дзяржавы. Мне хочацца закончыць гэты артыкул вершамі вялікага анскала, таленавітага паэта Абая Кунанбаева: Певанлад гэтага верша зрабіў П. Прыходзька. Гучыць гэты верш як наааз паэта свайму народу:

Загартаваны ў барацьбе, І розум ты й натхненне маеш. Ты не капашеш ў сабе, Сваіх сяброў не забываеш.

У сьле ўпаўнены ваўжэды, Адб'іць удар раптоўны ўмееш. І, несучы сцяг праваты, Нікому пізна ты не сцелеш.

Іосіф ВАСІЛЕУСКІ.

Аян НЫСАНАЛІН

Сем бачыў, як лебедзь падаўся ў вырай — зажыць на ліманах, пайшоў, як на высылку, ад варанячых выпасаў, ад зімавых ліхаманак.

Вярнуўся вясною шчырай, в возера высохла. Жывуць мае птушкі на голым такыры, крычаць па начых галасамі такімі! І чубяцца й плачуць ад ганьбы, ад гора, а побач зіхцяцца чужыя азёры.

Ды лебедзь, ён — горды, нібыта сабака, па высушы будзе басцяцца і плакаць, паверыць сайгаку, ў шакалаву долю.

Ваш сум зразумеў — не пакіну ніколі, І тых, што ззелелі зь горами-доламі ў даядках па калена, ў балотках па горла, сагрэе надзей вашых белае полымя, Разгортаўце крылы ў любую пагоду.

Душа казах, дзе напевам цесна, Зяні, дэмба, на тысячы ладоў: Адна твая струна — над стэпам песня, Другая — рупны клопат гарадоў.

І думы ў стэп прасіліся, і рукі, Сады сасмягла праглі скразняку. А сёння ўладна гарадскія гукі Запоўнілі душу стэпавіку.

Зяй, мой радок, Маланкаю на зломе! Вакзалы белыя ўва мне грывяць. Мой Каратау! У ласкавай стоме Хачу я кавылі твае прымяць.

Стэп дыхае пад сэрцам Лютым скарарам, Престора днее ўдзячнасцю вясне. Ды чую я, гарластыя бульвары І просяцца... і ломляцца ў мяне.

Цякуць кварталы, Як да слова слова, У колішній кавальнай варажбе, Што ж, сэрца, І трапётка, і суроа І стэп, і горад сплечены ў табе. Перапілаў Р. БАРАДУЛІН.

У Саюзе

пісьменнікаў

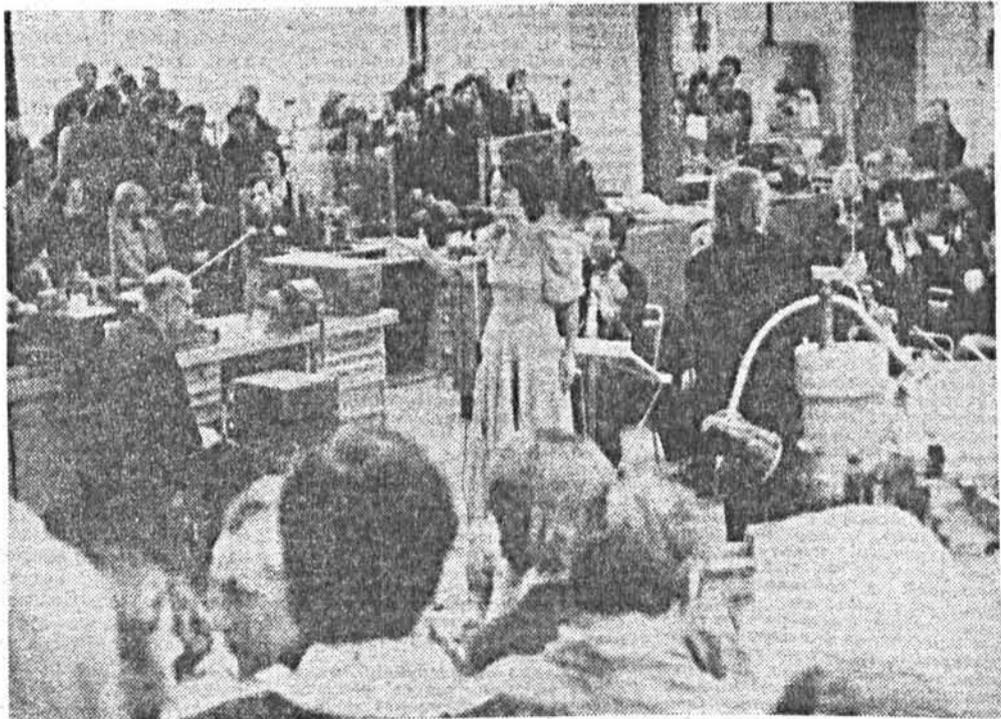
Адбылося пасяджэнне прэзідыума праўлення СП БССР. Старшыня праўлення СП народны паэт рэспублікі Максім Танк гораць па віншаваў прынятых у Саюз пісьменнікаў Эсфір Гурэвіч, Яўгена Шабана, Васіля Янавенку і ўручыў ім членскія білеты.

М. Тани ўручыў тансама віншавальныя адрасы пісьменнікам-юбілярам Сілану Гусеву і Антону Семяновічу.

Першы сакратар праўлення СП БССР народны пісьменнік Беларусі Іван Шамлін зрабіў інфармацыю аб мерапрыемствах да 60-годдзя Вялікай Кастрычніцкай сацыялістычнай рэвалюцыі, у якіх будучы прымаць удзел пісьменнікі. У Доме літаратара адбудзецца літаратурны вечар народнага пісьменніка Беларусі К. Крапівы, сустрачка пісьменнікаў з хлеббаробамі Беларусі, Украіны, Латвіі, урачысты вечар, прысвечаны юбілею нашай Радзімы. Бюро прапаганды мастацкай літаратуры наладзіць вялікі вечар беларускай паэзіі ў філармоніі, сродкі ад якога пойдуць у Фонд Міру.

Пісьменнікі прымуць таксама ўдзел у рэспубліканскіх і ва ўсесаюзных святочных урачыстасцях.

Інфармацыю аб рабоце Дома літаратура зрабіў аднасны сакратар праўлення СП БССР Уладзімір Ліпскі. У абмеркаванні работы Дома літаратара прынялі ўдзел Максім Танк, Іван Шамлін, Пімен Панчанка, Аляксандр Асіпенка, Максім Лужанін, Нічыпар Пашкевіч, Аляксандр Бажио, Васіль Вітка, Мінола Татур, Ніл Гілевіч, Генадзь Бураўнін, дырэктар Дома літаратара Н. Манрыцкая, намеснік дырэктара Дома літаратара М. Ароўка, сакратар праўлення Саюза мастакоў БССР А. Зіменка.

Чарговы сезон Беларускай дзяржаўнай філармоніі пачала канцэртная і музычная праграма будаўнічым заводзе імя У. І. Леніна. У гошці да рабочых прыйшлі салісты Святлана Кульпа і Мікалай Багданавіч, эстрадна-сімфанічны

арнестр Беларускага радыё і тэлебачання пад кіраўніцтвам заслужанага артыста рэспублікі Б. Райскага.

Фота А. АСТАПОВІЧА.

— Калі час вымагае гаворкі пра сучасную драматургію, збіраецца багаж і купляе білет у Мінск, — так пажартаваў у антракце паміж пасяджэннямі гэтай нарады прадстаўнік Узбекістана.

Выступаючы з трыбуны, прадстаўнік Ленінграда заўважыў:

— Ад таго, што мы тут абмеркавалі і аб чым паспрачаліся, будзе безумоўна нарысць нашай агульнай справе. Але калі б афентыўнасць нашай дыскусіі была б нават менш значнай, я лічыў бы сябе творца багацейшым, паглядзеўшы спектакль «Купалаўца» «Апошні шанц» па п'есе Васіля Быкава. Гэта эмацыянальна напоўнены, змястоўны, па-сучаснаму вырашаны, сапраўды здатны ўзрушыць і ветерана вайны, і маладога чалавекна нашых дзён твор на саенна-патрыятычную тэму!..

Удзельнікі нарады пачыналі сустрэчу з таго, што... разгортвалі газеты. І ва ўнісон працоўнаму настрою былі паведамлены, спрод якіх звярталі на сябе ўвагу тэатральныя звесткі. Тэатр на Таганцы у Маскве падрыхтаваў спектакль паводле апавесцей В. Быкава «Сотнікаў» і «Круглянінскі мост» у рэжысуры Ю. Любімава; у Віцебску паставілі камедыю армянскага драматурга А. Папаяна «Заставіцца сонцам»; Маскоўскі тэатр сатыры пачаў асенні сезон «Зачынаюць апосталам» А. Макаёнка — спектаклем, які меў на гэтай сцэне больш за сто паказаў (а «Таблетку пад язык» ён жа сыграў звыш трысот разоў!); артысты з зауральскага Кургана прывезлі на гастролі ў Казахстан невядомую там камедыю А. Петрашкевіча «Злыдзень», і ле цяпер у перападзе на казахскую мову рыхтуюць у Карагандзе; да 60-годдзя Вялікага Кастрычніка Акадэмічны тэатр імя Янкі Купалы ставіць «Аптымістычную трагедыю» У. Вішнеўскага, якая ўпершыню прагучыць на беларускай мове (пераклад І. Чыгрынава)...

Факты газетнай хронікі складваліся нават на працягу гэтых трох дзён у даволі яркавую мазаіку, якая не можа не радаваць прыхільнікаў тэатральнай літаратуры і сцэнічнага мастацтва!

Нарада адбывалася тады, калі ў Беларусі праходзілі Дні Азербайджанскай ССР. Пасланцамі гэтай сонечнай рэспублікі было прыемна гаварыць, што п'есы іх землякоў М. і Р. Ібрагімбаевых «Мезазойская гісторыя», «Падобны на лёс», «За ўсё добрае — смерць» сёння пазначаны на афішах Мінска і Віцебска, гучаць па-беларуску, набываючы новыя, часам зусім арыгінальныя трактоўкі.

Як бы працягваючы гэты агляд ўзаемнага абмену драматургічнымі нашоўнасцямі паміж братамі рэспублікамі, прадстаўнік Масквы сказаў:

— Сталічныя тэатры рэгулярна ставяць п'есы нацыянальных аўтараў. І не там, што хтосьці спецыяльна «устаўляе» іх у рэпертуар насуперак жаданню рэжысёра. Не! Цікасаць да твораў І. Друцэ і А. Макаёнка, М. Карыма і Д. Валеева, І. Касумова і А. Чкайдзе — натуральна, бо за імі заўсёды стаіць пайнагучнае і шматфарбнае жыццё, адлюстраванне якога ўзбагачае сцэну. Няма патрэбы загадваць, каб паставілі такую п'есу. Тэатры Масквы шукаюць яе, усталяваючы непасрэдна і сталыя кантакты з пісьменнікамі братаў народаў, якіх гэта зрабіў тэатр сатыры, пасляваўшы з А. Макаёнкам... І сёння мы маглі б арганізаваць Тыдзень беларускай п'есы на маскоўскай сцэне, які даў бы шырокае ўвядзенне пра сапраўды творчую сядраўнасць сталічнай рэжысуры з нацыянальнай драматычнай літаратурай...

Кіргізскія драматычны тэатр у Фрунзе паказаў «Трыбунал» з непаўторным па блыску выканання ролі Цірышка Калабіна артыстам А. Усуббекавым. І спектакль, паставлены В. Ібраевым, стаў фантазійна кіргізкай нацыянальнай культуры. Аб гэтым сказаў удзельнік нарады ад Кіргізкай ССР.

Мы спасылемся на гэтыя сведчанні папулярнасці нашых драматургаў таму, што не ўпершыню Мінск склікае на форум творчых работнікаў з прычыны аўтарытэту гэтага складанага і ваяўнічага жанру менавіта ў распрацоўцы беларускіх сучасных пісьменнікаў на чале з патрыярхам саецкай намядэграфіі Кандратам Крапівой. У семдзесят чацвёртым годзе рэдакцыя часопіса «Тэатр» разам з саюзным і рэспубліканскім міністэрствамі культуры, Саюзам пісьменнікаў ССР і тэатральнымі аб'яднаннямі Расіі і Беларусі праводзіла нараду з ірасмоўнай назвай: «Чаму сёння папулярна беларуская драматургія?». Аднак на гэце, далёка не рытарычнае пытанне давалі тады драматургі краіны, рэжысура, тэатразнаўцы. Секратар праўлення СП ССР і галоўны рэдактар часопіса «Тэатр» А. Салынскі, які падсумоўваў вынікі творчай размовы, падкрэсліў, што адлюстраванне некаторых вядучых тэндэнцый

У АРСЕНАЛЕ ІДЭАЛАГІЧНАЙ ЗБРОІ

ПАТАТКІ З УСЕСАЮЗНАЙ НАРАДЫ ГАЛОЎНЫХ РЕДАКТАРАЎ РЕПЕРТУАРНА-РЕДАКЦЫЙНЫХ КАЛЕГІІ МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ САЮЗНЫХ РЭСПУБЛІК У МІНСКУ

нашага часу і пастаноўна актуальных праблем, што хвалююць народ на сучасным этапе камуністычнага будаўніцтва, — вось што спрыяе цікавасці да напісанага К. Крапівой, А. Макаёнка, М. Матукоўскага, А. Петрашкевічам, А. Маўзоном, А. Дзюлендзінам і іх малодшымі калегамі. Лепшыя драмы і камедыі гэтых аўтараў, маючы жыццёвы грунт з выразным нацыянальным характарам, — з'явіліся «мясцовыя»: дзякуючы глыбонаму ідэйна-мастацкаму даследаванню канфліктаў і чалавечай асобы, яны заваяваюць сімпатыі і хвалююць усесаюзнага глядача.

Дзіўная разнастайнасць сцэнічных інтэрпрэтацый адных і тых жа п'ес у розных тэатрах! Спасцігаючы асаблівасці і адметнасці беларускай драматургіі, нацыянальная сцэна не толькі ўзбагачаецца новымі адрыццямі сваіх рэсурсаў, а і пасвойму асвятляе драматургічныя якасці твора.

Распаўсюджанне твораў нашай драматургіі — працэс не аднабаковы. У верасні з'явіліся афішы новага сезона тэатраў рэспублікі, і на іх пазначаны імёны Ч. Айтматава, І. Друцэ, А. Каламіяца, М. Мірашнічэнка, Н. Думбадзе, В. Шуншына, А. Вампілава. Іх рэжысёрскае тлумачэнне і анцёрскае ўвасабленне нясе з сабой новыя адкрыцці, эксперыменты, пошукі, якія ўзбагачаюць наогул культуру сцэнічнай творчасці.

Без такой прантыкі ўзаемнага абмену (а наўзадагон п'есе, бывае, ідзе і пастаноўачная група з нацыянальнай рэспублікі — рэжысёр, мастак, кампазітар) ужо не можа быць плённымі ўдаснасленне мастацтва ацэра ў той жа ступені, як яго нельга ўявіць без працы над вобразами класічнага рэпертуару.

Танія думкі былі выказаны на нарадзе начальнікам Упраўлення тэатраў Міністэрства культуры ССР М. Чаусавым ва ўступным слове. Намеснік міністра культуры БССР А. Ульяноўч выказаў спадзіванне, што нарада галоўных рэдактараў рэпертуарна-рэдакцыйных калегій, якія былі створаны ў сістэме кіравання тэатральнымі справамі больш як дзесяць гадоў назад, не толькі падсумуе вынікі дзейнасці, але і замацуе сувязі паміж нацыянальнымі сіламі драматургіі і тэатра ўсёй нашай краіны.

Ад Беларусі, рэспублікі, якая стала месцам такога форуму, даклады паведамлены зрабілі Алякс. Бажко і Анатоль Сабалеўскі.

Пасля разгарнулася абмеркаванне надзвычайных пытанняў, звязаных з фарміраваннем рэпертуараў, наладжваннем кан-

тантаў паміж драматургамі і тэатрамі, перакладамі п'ес з моў братаў народаў, далейшым развіццём лепшых традыцый савецкага тэатра. Гаворка мела прычыповы характар і зыходзіла з таго, што яна адбываецца напярэдні знамянальнай даты — 60-годдзя Кастрычніка і асветлена гістарычнымі рашэннямі XXV з'езда КПСС, які вызначыў велічную праграму камуністычнага будаўніцтва ў нашай краіне.

ДБАЦЬ ПРА ЯКАСЦЬ КОЖНАЙ П'ЕСЫ!

Кожны прадстаўнік саюзнай рэспублікі, зразумела, дзеляўся вопытам, назапашаным у мінулым, і тымі перспектывамі напавнення рэпертуараў, якія ўжо сёння маюць пэўную канкрэтнасць. Прамоўцы называлі п'есы і іх тэматычныя далягяды, дзеляліся задумамі вядучых драматургаў. Часам гэта рабілася лапідарна, часам — падрабязна. І спісы назваў і імёнаў атрымліваліся доўгімі... Прамоўцы вымушаны былі спыніць сябе заўвагай: «...ну, і гэтак далей». Парушыў такую «спісачную» размову, бадай, не рэдактар, а творчы работнік, практык тэатра — галоўны рэжысёр славутага Украінскага акадэмічнага драматычнага тэатра імя І. Франка С. Смяян.

— Збіраючыся разам, мы, рэжысёры, — сказаў ён, — бывае, жартуем так: драматургаў у нас цяпер многа, п'ес яны пішуць шмат, ды вось толькі ставіць... няма чаго. Жарт сумны. Вымаўляеш гэта з усмешкай на твары і з болам у сэрцы. Праўда, скардзіцца на тое, што драматургія адстае ад запатрабаванняў часу, — не навіна! Здаецца, такая скарга гучала яшчэ і пры Сафокле... Ды толькі пры ўсіх дасягненнях драматургічнага жанру заўчасна адносіць нашы рэжысёрскія жарты да анахронізму...

Што такая пастаноўка пытання мае рацыю, сведчыла і выступленне прадстаўніка Кіргізіі Б. Жакіева, які спытаў у аўдыторыі:

— Ці не заўважылі вы, што з крытычнага лексікона знікла слова «халтура»? А дарэмна! Бо ёсць яшчэ ў нашай справе і халтуршчыкі, гатовыя паставіць тэатрам п'есы на тая тэму, на якія цяпер ёсць попыт. Яны лоўка заклучваюць сюжэт, «перасаджваюць» на новую глебу персанажы, што заваявалі папулярнасць у п'есах «Чалавек збоку» або «Працікол аднаго пасяджэння», робяць мюзіклы... Што хочаце! Колькасць твораў, якія абавязана разглядаць рэпертуарна-рэдакцыйная калегія, расце, а драматургія як жанр не ўзбагачаецца ні на кроплю... Я заняў пасаду галоўнага рэдактара два гады назад і быў вымушаны ануліраваць рашэнні маіх папярэднікаў аб прыняцці такіх вольных халтурных п'ес. Бо паставіць нізкакасны ў ідэйна-мастацкіх адносінах твор на сцэне — азначае павялічыць выдаткі і страты на ідэалагічным фронце. Выкрываючы халтуру, рэдактары і рэжысёры, вядома, набываюць сабе так званыя воарагі. Ды толькі куды больш прыемна мець сяброў, якія павяжаюць дбае за тое, што ў цябе такія «воагі»!..

Некаторыя прамоўцы прытрымліваліся іншай тэрміналогіі: яны гаварылі, што рэпертуарна-рэдакцыйныя калегіі і літаратурныя графаманам ад драматургіі. У патоку твораў, эдараецца, і добрае зерне губляецца, бо рэдактар на службе даводзіцца амаль штодзённа чытаць «опусы», якія належачы плуру лодзей, пазбаўленых літаратурнага таленту, якія не маюць умянення пра законы сцэны. Але яны — настойлівыя і упартыя. Ім патрэбна навульцата, рацэнзія, кваліфікацана абрунтаваны адказ. На гэце траціцца час, намаганні творчых людзей, якія адраваюцца ад работы з сапраўды таленавітым аўтарам, бо той, халтуршчык і графаман, абівае парогі!..

Прадстаўніца Латвіі Д. Чанас прывяла такі прыклад. У рэспубліцы праводзіцца конкурс на лепшую п'есу. І вось што яны паказалі на працягу дзесяці гадоў. Калі ў 1968 г. на

рэспубліканскі конкурс паступіла сто дваццаць твораў, то ў наступны раз іх было ўжо... семдзесят пяць, а ў наступны — пяцьдзесят два, далей — сорок два... Колькасць яўна зніжлася! Загана гэта ці не?

— Мы адкрыта гаварылі і пісалі ў рацэнзіях: дарагі таварыш, ты не здольны пісаць п'есы. Магчыма, навучышыся, але пакуль што... Даводзіцца рабіць гэта цяжка, далікатна, але — рашуча. Аддзялішы сапраўды варты ўвагі тэатраў п'есы ад патоку шэрых, мы атрымалі магчымаць паддэлаваму аналізаваць перспектывыя творы, арыентавацца ў тым, што нам дасць заўтрашні дзень для напавнення рэпертуару!..

Трэба заўважыць, што паток драматургічных твораў павялічваецца ўсюды. У Беларусі таксама. Рэжысёры Б. Луцэнка і В. Раеўскі, выступаючы на нарадзе, гаварылі аб тым, што сярод аўтараў, якія толькі спрабуюць свае сілы ў жанры п'есы, усе часцей сустракаеш на дзіва прэціп'езных пачаткоўцаў. Яны патрабуюць, каб іх «опус» абавязкова чытаў галоўны рэжысёр тэатра, не менш! Яны мітусіцца, перакаджаюць нармальна працаваць. Трэба павышаць аўтарытэт рэпертуарна-рэдакцыйных калегій і літчас так тэатраў, каб іх ацэнка п'есы была пераканаўчай для аўтара.

Развіваючы гэтую думку, прадстаўніца Малдавіі Р. Сувейка сказала:

— На жаль, памыляюцца часам і пісьменнікі. Яны ідуць у драматургію з пэўным запасам ведаў аб жанры, але і іх часам надпільноўвае няўдача... Не хацелася б іграць ролю злых вараў, але мы, рэдактары, прызнаём п'есу добрай і вартай спэны, распараджаемся дзяржаўнымі грашмамі. Выкідаць іх на вецер — злачыства!..

Дзяржаўны падыход да справы развіцця і ўзбагачэння рэпертуараў быў уласцівы большасці выступленняў на нарадзе. Фарміраванне афішы тэатра, веданне арсеналу п'ес, якім валодае рэспубліка, нацыянальная сцэна, умненне бачыць перспектывы тэатральнага існавання таго або іншага твора і лёсу драматурга наогул — вось абавязак і адказнасць супрацоўнікаў калегій і літаратурных частак.

— І тэатра! — зноў жа падкрэсліла Р. Сувейка. — Злараецца, рэжысёр прымае і ставіць нізкая якасці п'есу. Па розных меркаваннях. То з павагі да аўтара, то з прычыны надзёнасці тэматыкі. Але, паставішы шэрую п'есу, такі рэжысёр кампраметуе і аўтара, і тэму. Тут мы, супрацоўнікі калегій, навіны выступаць ужо не «супроць» аўтара, а «за яго», даючы аб'ектывную і прыныповую ацэнку п'есы і спектаклю!..

Але ж ацэні могуць быць і спрэчнымі, і памылковымі. Як наладзіць працу так, каб змагаючыся з графаманіяй, не адштурхнуць таленавітага аўтара, не «зарэзаць» яшчэ недасканалую, але па-жыццёваму змястоўную, назіральную, з роздумам аб рэальных праблемах сучаснасці п'есу? Напрыклад, прадстаўнік Казахстана У. Канохін назваў такую лічбу: супрацоўнікі калегій і пісьменніцкай арганізацыі рэспублікі аднойчы пазнаёміліся са ста пяцідзесяцю двума рукапісамі і сярод іх не было ніводнага, які мог бы стаць п'есай. Сто пяцьдзесят два! Адсёў у жанры драматургіі сапраўды вялікі. І ўсё ж пасрэдняя спектаклі на такіх жа пасрэдных п'есах трапляюць на сцэну.

Як гэтага пазбегнуць?

— Украінская сцэна павялічыла вялікі вопыт супрацоўніцтва з Аляксандрам Карнейчуком, цяпер яна сябрае з Зарудным, Стэльмахам, Каламіячам... І ўсё ж трэба шукаць найбольш дзейныя і плённыя формы ў дыялогу «аўтар—тэатр». — га-

варыў вядомы ўкраінскі рэжысёр С. Смяян. — У нас цяпер праходзіць выпрабаванне такой формы: дзяржаўны заказ робіцца не на п'есу, а на спектакль. Міністэрства культуры разам з рэжысурай, з канкрэтным пастаноўчыкам вызначаюць, аб чым і ў якім жанры ім варта ажыццявіць пастаноўку ў такім сезоне. Над п'есай ідзе нармальна праца: яе абмяркоўваюць, рэдагуюць, зацвярджаюць. Але ацэнка даецца не ёй, асобна ўзятай, існуючай па-за сцэнай, а спектаклю! Рызыка? Безумоўна. Але тут і праверка «на глядачу»: ці пойдзе ён на спектакль, ці закручуў тэатр сапраўды хваляючую грамадства праблему?..

Думка, якая зацікавіла ўсёх удзельнікаў нарады! Сапраўды, першы грамадскі рэзананс часцей за ўсё бывае звязаны з уражаннямі ад спектакля, пастаўленага па п'есе, акая раней не ставілася і не друкавалася. Больш таго, апублікаваная папярэдне, яна звычайна атрымлівае новую сцэнічную рэдакцыю менавіта ў сумеснай рабоце аўтара і тэатра. Эстэтычная спецыфіка драмы як роду мастацкай літаратуры надае ёй якасці адной з тых творчых сфер, дзе новыя тэндэнцыі асабліва адчувальныя: п'еса павінна мець і незалежную літаратурную каштоўнасць, і адначасова яе трэба раскрыць і нават «ажывіць» сродкамі сцэны. Такое дыялектычнае спалучэнне. І прыклад беларускай сучаснай драматургіі засведчыў, што п'еса ўжо не толькі аб'ектывізаваны паказ рэчаіснасці, калі канфлікт паміж героямі раскрываецца ў дыялогах і маналогіях, а і дыспут, на якім у ход спектакля ўмешваецца «голас аўтара», каментарый «ад тэатра», гучанне рэмарак, што раней адрасаваліся драматургам не залю, а толькі ўдзельнікам відовішча на сцэне. І гэта робіць больш актыўнай ідэя-мастацкую пазіцыю стваральнікаў відовішча, бо глядач робіцца саўдзельнікам размовы пра час і пра чалавека. Паглыбленне ў псіхалагічны свет персанажа спалучаецца з шырокім ахопам асаблівых і сацыяльных сувязей, прычынных матываў паводзін асобы як прадстаўніка масы, арганізацыі, калектыву. Першая праверка якасці такой п'есы — прэм'ера яе на сцэне. Беларусь і тут мае прыклады значных дасягненняў: «Зацюканы апостал», «Трыбунал», «Апошні шпіц» у купалаўцаў, «Таблетку над язык», «Трыбога» і «Укралі кодэкс» у коласаўцаў, «Трыбога» ў Магілёве і Гродне. Першыя сцэнічныя ўвасабленні названых п'ес як бы асвятлялі багаты творчыя магчымасці і амплітуду трактовак твораў, дзякуючы арыгінальнай рэжысуры і артыстычнай самастойнасці. Думяцэца, і такія прыклады гавораць на карысць прапановы ўкраінскіх таварышаў, выказанай С. Смяянам, — пра дзяржаўны заказ на сучасны спектакль аўтара і тэатра.

Тэатр — «акно» ў рэчаіснасць Гэта ён разам з драматургам адкрывае перад глядачом новую праблему або дае новую інтэрпрэтацыю класічнаму твору, выходзячы з сацыяльна-гістарычнага вопыту і эстэтычнага руху сённяшняга дня. Дык і ажыццяўляць заказ лепш ім разам — драматургу і тэатру! На Украіне гэта прынята як форма дзяржаўнага планавання рэпертуару.

Відаць, у такім эксперыменце ёсць штосьці прагрэсіўнае. Бо практыка ведае мноства парадакальных прыкладаў. Бывае, і класічная п'еса прарываецца на сцэне, здаецца, і рамесніцкая падробка пад сапраўднае ў святле рампы выглядае большым прыстойным літаратурным творам. Эксперымент украінскіх таварышаў заслугоўвае увагі.

Неабавязкова заказ на спектакль павінен стаць універсальнай формай дзейнасці па фарміраванню рэпертуару, але такі шлях можа аказацца нават лепшым плённым. Бо толькі мы чулі крыўд ад драматургаў: маўляў,

я напісаў цікавейшую п'есу, а паглядзіце, што ён (рэжысёр) або яны (акцёры) з яе зрабілі! Тэатр у такіх выпадках спасылцацца на літаратурную першааснову: ды перачытайце вы яго п'есу, ці ж магло з яе што-небудзь лепшае атрымацца! Прыводзячы гэтыя крайнасці, мы слядом спрашчаем «схему напярэдняй сітуацыі», але сутнасць яе бывае менавіта такой.

І шкада, што ў дакладах А. Бажко і А. Сабалеўскага такія моманты ў практыцы нашага тэатра засталіся па-за ўвагай. Сёлета беларуская сцэна паставіла тры арыгінальныя п'есы — «І змоўклі птушкі» І. Шамякіна, «Шрамы» Я. Шабана і «Трэцяга не дадзена» Л. Караічава і адну інсцэніроўку — «Вяртанне ў Хатынь» А. Адамовіча і Б. Луцэвіч паводле «Хатынскай апавесці» А. Адамовіча. Шчыра кажучы, для юбілейнага года такі спіс нельга назваць здавальняючым. Да актыву 1977 года нельга аднесці і оперу «Джарданна Бруна» С. Картэса, лібрэта якой напісана У. Халіпам, бо над гэтым творам тэатр працаваў даўно. І ўсё ж нават такі спіс павінен быць больш падставой для больш сур'ёзных размоваў пра тое, як рэпертуарна-рэдакцыйная калегія і літаратурныя часткі тэатраў працавалі з аўтарамі названых твораў, ці дастаткова патрабавальнымі былі да сябе самі драматургі і да іх — рэжысёры.

— Есць драматургі, — гаварыў на нарадзе прадстаўнік Літвы І. Чэкіз, — якія ставяць у сваіх творах вострыя пытанні сучаснасці, закрываюць праблемы, што чакаюць свайго вырашэння грамадскасцю. Яны адчуваюць сваю адказнасць перад партыяй і народам за пастаноўку такіх пытанняў у творы мастацтва. Мы чамусьці не заўсёды аналізуем творчасць такіх аўтараў. Калі пра Вампілава, Макаёнка, Матукоўскага, Петрашкевіча, напрыклад, крытыка і мы, рэдактары, выказалі і выказваем сваю думку, то такі твор, як «Шрамы» Яўгена Шабана, што ідзе ў купалаўцаў, нашы калегі з Беларусі нават не назвалі ў якасці рэпертуарнага актыву...

Не назвалі яны і драму «Трэцяга не дадзена» Л. Караічава, якая сёлета пастаўлена да Дня Перамогі Гродзенскім абласным драматычным тэатрам. Між тым такія выступленні маладых драматургаў, у тым ліку дэбют аўтара трэцяй п'есы на акадэмічнай сцэне, не абходзіліся без цэнзурнай. У трыне купалаўцаў пры абмеркаванні рэпертуарнага плана і пры дачы спецыяльнай «Шрамы» адбываліся дыскусіі вялікага палемічнага напалу. Былі ў п'есы і гарачыя прыхільнікі, былі і апаненты, якія крытыкавалі другаснасць сюжэтна-калізіі, што паўтараецца ў асяроддзі паветкаў мастацкай прозы, кінематографам. У дыскусіях удзельнічалі прадстаўнікі калегіі, крытыкі, творчыя работнікі. Што ж паказаў спектакль? На чым бачна была рацыя? Якія заўвагі і памаданні пайшлі на карысць спектаклю?

Не было адказаў на такія пытанні. А іх чакалі ўдзельнікі нарады.

Затое ў выступленнях прадстаўнікоў Беларусі называліся п'есы, якіх, акрамя іх, ніхто пакуль што не тое што не бачыў, а і не чатаў. З далёкіх перспектывіных планаў узніклі прозвішчы аўтараў і назвы, канкрэтна аб якіх нічога сказаць ніхто не мог. П'есы гэтыя ў лепшым выпадку існуюць у рукапісах. Да гаданні Кастрычніка коласаўцаў і Брэсцкі тэатр імя Ленінскага камсамола Беларусі абвясцілі спектакль «Таварыш Вера» М. Матукоўскага. Драматург ідзе пра такі твор не гаварыў. І вось цяпер высвятляецца, што тэатры ставяць зусім іншыя, раней вядомыя ўсім глядачам па сцэнічных трактоўках п'есы. Выходзячы, творчыя дамоўленасці паміж тэатрамі і драматургам не было. П'еса да вызначанага тэатрамі тэрміну не гатова... Называецца з вельмі гучнымі эпітэтам п'еса А. Паповай «Плошча Перамогі». Дык чаму ж яна на працягу некалькіх гадоў узнікае ў якасці станоўчага прыкладу ў

газетных артыкулах, але ніяк не дойдзе да сцэны? Галоўны рэжысёр Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы В. Раеўскі на нарадзе зноў гаварыў пра п'есу А. Паповай.

— Я да яе аб'ектыўна стаўлюся: тут ёсць спроба сказаць пра чалавека штосьці свежае. Хай адчуваецца перайманне ў Чэхава, але яна па-новаму асвятляе жыццё, дык трэба ісці на творчую рызыку і смела заключачь з аўтарам умову на пастаноўку... Ідзіце на рызыку! Вы ж — рэжысёр. А інакш у тых, хто сочыць за тэатрам, ствараецца трохі дзіўнае ўражанне. З аднаго боку, не маючы напярэдняй рэкламы, «Шрамы» выходзяць на сцэну; з другога — шырока абвешчана п'еса А. Паповай лжывы без руху. Можна, яна мае хібы большыя за «Шрамы»? Не? Чаму ж тады «Шрамам», напісаным і прапанаваным тэатру пазней твора А. Паповай, аддадзена перавага?

Калі б А. Папова была адна ў такім становішчы! Да пачатку кожнага сезона кіраўнікі тэатраў і загадчыкі літаратурнай часткі даюць інтэрв'ю, дзе абавязкова называюцца імяны маладых і раней наогул невядомых драматургаў, чые творы прыняты або «зацікавілі» (так гучыць больш сціпла і ні да чаго не абавязвае!) іх калектывы. Мінаюць гадзі, а названыя імяны так і не пераходзяць на афішэ.

Чаму? Чаму некаторыя творы атрымліваюць прызнанне ў часопісах, на закрытых і адкрытых конкурсах, выдаюцца кнігамі, а тэатры пасля таго, як «зацікавіліся» імі, так і не даводзяць іх да сцэны? Чаму п'есы застаюцца ў «партфелі»? Спіс такіх аўтараў можа быць доўгім — Р. Бакіевіч, Л. Караічаў, Г. Марчук, Л. Левановіч і іншыя... У кулуарах нарады прыгадваўся лёс у драматургіі Я. Васіленка і В. Палескага. Атрымлівалі яны розныя прэміі на розных конкурсах, але некаторыя іх п'есы, адзначаныя аўтарытэтнымі журы, так і не былі асветлены рамняй. І зноў пайшоў у вусны сумны жарт В. Палескага, які гаварыў калегам — літаратарам: «Самае лёгкае я зрабіў — напісаў п'есу; наперадзе самае цяжкае — знайсці рэжысёра, які захоча яе паставіць...».

Удзельнікі нарады спасылаліся на тое, што ў дыялогу «аўтар-тэатр» (а тэатр тут — гэта рэжысёр) заўсёды ёсць момант інтымнасці. Маўляў, заплаваны садружнасць амаль немагчыма. Ці дзяржаўны гэта падыход? Раней у тэатры мела месца такая практыка. Калі п'еса была прынята і зацверджана, то дырэктар прапагандавала паставіць яе вольнаму ад чаровай работы рэжысёру. І той быў абавязаны яе паставіць, бо такая ў яго пасада. Так працаваў К. Самінаў і М. Міцкевіч, Л. Літвінаў і В. Дарвішаў, Л. Малеўска і Д. Арлоў. У іх былі спектаклі па п'есах, выбраных імі па «інтымнай» садружнасці, па закліку сэрца, але былі і адмыслова пастаўленыя! — паводле твораў, зярнуцца да якіх іх абавязваў службовы загад дырэктара. Цяпер часцей рэжысёр можа сказаць, што ён «не бачыць» гэтую п'есу, і яму дазваляюць чакаць тую, якую ён «пабачыць», а прынята ў срой час і ўхвалена калектывам тэатра так і застаецца ў партфелі.

Здаецца, не было яшчэ такога выпадку, каб тэатры рэспублікі — асабліва правафланговыя нашай сцэны — рэспубліканскія тэатры, коласаўцаў і купалаўцаў, не мелі б да вялікай гаданні Кастрычніка арыгінальнай пастаноўкі. Праўду кажучы, і тая ж «Аптыстычная трагедыя» і той жа «Рагном» з'явіліся на святочных афішах тады, калі ў Мінску ў Віцебску рэжысура пераказалася, што п'ес новых і вартых увагі — няма. Прыкра гэта прызнаваць!

Тэатры павінны ўлічыць, зрабіць для сябе канкрэтыя высновы з гэтага выпадку: пасіўнае чаканне п'есы нават ад прафесійна вопытнага аўтара — не лепшы шлях пашырэння

рэпертуару. І пра творы, якімі наша сцэна сустрэне шасцідзесяцігадовы юбілей БССР і КПБ, трэба клапаціцца ўжо цяпер.

Сярод тэм, што па-ранейшаму вельмі актуальныя і чакаюць свайго раскрыцця, — подзвіг савецкага народа ў Вялікай Айчыннай вайне, яго ўдзел у партызанскай барацьбе. Мінск — горад-герой, чыя ваенная эпопея пачала набываць на сцэне сваё мастацкае ўвасабленне п'есамі «Гэта было ў Мінску» А. Кучара і «Людзі і д'яблы» К. Крапівы, — мае права на сапраўды маштабны інтэрнацыянальны паказ гераізму падпольшчыкаў, партызан, партыйных кіраўнікоў супраціўлення ворагу. Магчыма, тут без таго дзяржаўнага — заказу, аб якім гаварыў С. Смяян, вялікага плёну ў бліжэйшы час чакаць іяжка. З якой інтэнсіўнасцю папаўняецца мемуарная серыя кніг удзельнікаў партызанскага руху, успамінаў военачальнікаў! У манументальнай скульптуры зроблены такія значныя крокі наперад у адлюстраванні патрыятычнага гераізму! А тэатры, на жаль, пасля «Канстанціна Заслонава», «Брэсцкай крэпасці», «Трыбунала» не маюць такіх жа адчувальных дасягненняў у сумеснай з беларускімі аўтарамі працы.

Вялікія заслугі рэжысуры нашай рэспублікі ў наблішчы таго аўтарытэту беларускай драматургіі, аб якім было ўжо тут сказана. Але вядомы і такія факты, калі арыгінальная п'еса спачатку мела прэм'еру ў Маскве, а потым у Мінску...

Дзіўныя ж парадоксы здаюцца ў свеце Мельпамені!

Прадстаўнік Эстоніі А. Юлеў заўважыў: — Графаманія, паміж іншым, сустракаецца і ў рэжысуры. Мала таго, што, бывае, малады спецыяліст, нядаўна выпушчаны з інстытута, выступае сябе эрудытам у сваёй галіне. Ён ставіць слабыя п'есы, каб давесці свае вялікія магчымасці, ён інсцэніруе прозу; ён становіцца сааўтарам п'ес і інсцэніровак... Між тым, вопыт сведчыць, што літаратар, прафесійны пісьменнік, — фігура, без якой тэатр абыйсці не можа. У драматургіі мае права спрабаваць свае сілы толькі па-грамадзянску сталы мастак. Чалавек з літаратурнымі здольнасцямі.

Варта прыслухацца і да такой перасцярогі.

Але працягнем гаворку пра рэзервы. Па-першае, гэта творы маладых па літаратурнаму стажу аўтараў. Па-другое, нацыянальная драматургічная спадчына. Па-трэцяе, творчы пераказ на сцэнічную мову твораў прозы і паэзіі. Калі думаеш пра такія багатыя асцяглы, то можна ўпэўнена сцвярджаць: няма такога этапу барацьбы за камуністычныя ідэалы, які не меў бы свайго адлюстравання, прыдатнага для сцэны. І афішы нашых тэатраў могуць быць куды больш разнастайнымі на імяны і назвы, чым яны выглядаюць сёння. Гастрольнае лета паказала, што, напрыклад, шукшынска «Характары» і «Энергічныя людзі» — стаяцца адначасова рознымі тэатрамі рэспублікі і нашымі гасцямі, а штосьці не менш цікавае з таго ж В. Шукшына застаецца па-за ўвагай нашых калектываў.

Самы багаты запас, сапраўды невычэрпная крыніца для папаўнення сучаснага рэпертуару і паказу савецкага ладу жыцця — драматургія братніх народаў краіны. Прыкмета росквіту яе — прыкмета нашага часу ў сцэнічным мастацтве і ў літаратуры. Гэта — заваёва Кастрычніка ў галіне нацыянальнай палітыкі. Прыкладаў сапраўды глыбінага ўзаемаабмену духоўнымі каштоўнасцямі тут можна назваць мноства. І некаторыя з іх прыведзены на пачатку гэтых нататкаў.

Ці ўсё ў такім напрамку фарміравання рэпертуару робіцца як мае быць? Не. Есць прабле-

мы, якія заслугоўваюць увагі і рэпертуарна-рэдакцыйных калегій, і тэатраў.

Першае — сучаснае азнаямленне з навінкамі нацыянальнай драматургіі. Пра неабходнасць неспрэдных кантактаў паміж рэспубліканскімі калектывамі гаварылі на нарадзе Р. Мамедаў (Азербайджан), Я. Шлапак (Украіна), А. Мамаліёў (Туркменія), Г. Саркісян (Арменія), А. Юлеў (Эстонія), М. Мірашнічэнка і В. Іванову (Масква), П. Быстроў (Ленінград), С. Бірыла (Мінск). І тут узнікла пытанне аб перакладах п'ес.

Які гэта звычайна робіцца? Часцей за ўсё тэатры чакаюць, пакуль з'явіцца пераклад п'есы на рускую мову і тады ствараюць яе нацыянальны эквівалент. Гэта адбывае многа часу. Да таго ж сярод рускіх перакладаў сустракаюцца і выдатныя, і пасрэдныя, і такія, што адыходзяць ад арыгінала, ад яго саназітай і па-народнаму багатай моўнай афарбоўкі. Падрадковы пераклад, які цяпер часцей за ўсё служыць падставой для азнаямлення з новым творам творчымі работнікамі суседніх рэспублік, — далёка не лепшая форма «пранікнення» на сцэну. Такі пераклад разумеюць літаратары, які прафесійна працуюць у гэтай галіне, а рэжысёры, акцёры — ці могуць яны меркаваць пра ідэя-эстэтычныя якасці п'есы па падрадковому перакладу? Далёка не заўсёды. І ўражанне ў іх стараецца агульнае, прыблізнае...

Выйсце?

Патрэбны кадры перакладчыкаў, здатных даваць варты таго моўны эквівалент арыгінала. Такія кадры трэба рыхтаваць. І не выпадкова прысутны на нарадзе сустрэлі дружнымі апаладасцімамі заяву А. Юлева аб тым, што ў практыцы эстонскіх выдавецтваў і тэатраў цяпер няма такога, каб пераклад з нацыянальнай мовы народаў СССР рабіў чалавек, які кіруецца выключна падрадковым перакладам. Эстонскія перакладчыкі падаюць амаль трыццаць сучасных літаратурных моў. Той, хто дае жыццё на эстонскай мове твору нацыянальнай літаратуры, знаёмы з гісторыяй, літаратурай, бытавымі традыцыямі братняга народа...

Прыклад, варты пераймання! Ад імя Саюза пісьменнікаў БССР А. Макаёнак падтрымаў такую практыку і паставіў пытанне аб накіраванні ва ўніверсітэты саюзных рэспублік маладых людзей з літаратурнымі схільнасцямі, каб яны пасля навучання там маглі навоўніць кадры перакладчыкаў на беларускую мову кніг і п'ес непасрэдна з нацыянальнай мовы. Дарэчы, праўленне СП БССР, магчыма, сумесна з БТА магло б гэтае мерапрыемства правесці і сёлета. Ва ўсякім разе адкладаць яго не варта. Гэта — адно з канкрэтных мерапрыемстваў, правесці якое трэба пасля нарады.

Але і такое пытанне ставіцца не ў першы раз. Ішла гаворка на гэту тэму і на тым форуме па беларускай драматургіі, што праводзіў часопіс «Тэатр» у Мінску ў 1974 годзе. З таго часу мінула тры з паловай гады. І ці не дзіўна, што за такі тэрмін практычныя крокі, які неабходна зрабіць па прызначэнні ўсіх зацікаўленых у рэалізацыі перакладчыкаў справы ў рэспубліцы, не зроблены? Рэжысёры, крытыкі, рэдактары, пісьменнікі, якія прысутнічалі на сёлётай нарадзе, адзначалі, што і пералік твораў і імянаў, якія і на гэты раз «падыліся» абмеркаванню ў данадах і ў спрэчках, заставаўся ранейшым. Фактычна ў параўнанні з 1974 г. наша сцэна пашырала рэпертуар прыблізна на шэсць-сем назваў п'есы І. Шамякіна і Я. Шабана ў купалаўцаў, Л. Караічава ў Гродне, «Сцята прастата» А. Макаёнка, «Укралі кодэкс» А. Петрашкевіча, назкі для дэяў А. Вярцінскага і П. Макаля. Тэмпы яна замаруджаныя. Ды і тэмпы чыны гарызонт папаўнення не такі шырокі, якім ён можа і павінен быць. Побач з тэатрамі на ваенную тэму і на медыялі ад сцэны чакаюць паказу сённяшняга дня савецкага чалавека, раскрыцця маральна-этычных праблем, а чалізу таго, што нясе з сабой НТР у розных асяроддзях. Які ўсё-жэ вялікі тэматычны рэзерв драматургіі!

(Заканчэнне на стар. 12).

САВЕЦКАЯ народная песня — гэта наша сучаснасць. Ці варта ўжо цяпер пісаць яе гісторыю? Так, безумоўна! Праўда, у адрозненне ад палітычнай гісторыі народа, тут амаль не дзевяццаць карыстацца паказчыкамі з дакладнай датай узнікнення той ці іншай песні. Але ўсёці разумную, добрую песню ў пэўныя храналагічныя рамкі, бадай, заўсёды можна. Зрэшты, галоўнае — песенная творчасць савецкіх народаў нараджалася, фарміравалася, развівалася і мацнела пад перакрываваемым уплывам розных гістарычных абставін, умоў, якія атрымлівалі ў гэтай творчасці прадэставае і па-мастацку своеасаблівае адлюстраванне. Песенная творчасць савецкіх народаў нараджалася на базе класічнага нацыянальнага фальклору, яго рэалістычных традыцый, але пад магутным уплывам новых абставін паслярэвалюцыйнай эпохі. Вялікае значэнне тут атрымлівае ўзаемадзеянне фальклораў братніх народаў Савецкага Саюза. Адсюль — непазбежнасць перапыннага абнаўлення народнай творчасці, якая ўбірае ў сябе разнастайныя пераменлівыя рэалі рэчаіснасці і адлюстроўвае гэтую рэчаіснасць у мастацкіх вобразах.

Савецкі перыяд — новы этап у развіцці народнай музычна-паэтычнай творчасці Беларусі, які сведчыць пра сапраўды рэвалюцыйныя зрухі ў народнай мастацкай свядомасці. Абнавіліся сюжэты песень, іх паэтычная стылістыка. Мова іх увабрала ў сябе патэтыку мітынгавага прамойніцкага маўлення, якая ўтварае яркі кантраст з захаванымі па традыцыі вобразамі пейзажнай лірыкі. Змяніўся пад уплывам мовы і інтанацыйны строй напеваў.

Здавалася б, прыкметы наватарства лёгка ўлоўныя! А даследчык сустрэаецца з шэрагам нявырашаных праблем, што патрабуюць пільнай увагі.

Гэта, па-першае, праблема судасеннасці наватарства і традыцыі ў сучаснай народнай творчасці. Праблема, што зусім не паддаецца механічнаму вырашэнню на падставе элементарнага аддзялення ўзораў традыцыйнай творчасці і «нааваўраў» сённяшняга дня.

Другая праблема непасрэдна звязана з першай: судасеннасць нацыянальнага і запазычанага ў сучасным меласе. У перыяд грамадзянскай вайны і — пазней — у перыяд Вялікай Айчыннай у рэчышча беларускай народнай музыкі магутнай плыню ўлівалася музыка братніх народаў. Важным фактарам інтэрнацыяналізацыі песенна-меладыйнай мовы народных спевакоў з'явілася і агульная радыёфікацыя горада і сяла, уплыў усё больш частых сустрэч народных выканаўцаў Беларусі з народнымі спевакамі іншых рэспублік на ўсялякіх аглядах, фестывалях і г. д.

Адно з самых сур'ёзных пытанняў, непазбежных пры спробе строгай эстэтычнай ацэнкі дасягненняў беларускай народна-песеннай творчасці савецкага часу — пытанне аб значэнні так званых «паскоранага развіцця», аб уплыве гэтай «паскоранасці» на мастацкі ўзровень беларускага народнага мастацтва.

Ці з'яўляецца ў гэтых умовах кожны новы прыём мастакоў з народа, кожнае новае дасягненне нацыянальнага народна-песеннага мастацтва ўсеагульным мастацкім «адкрыццём», якое ўносіць самабытны ўклад у сусветнае развіццё і ўзбагачэнне сферы Цудоўнага? Некаторыя ж з гэтых прыёмаў, калі разглядаць іх у больш шырокім, міжнацыянальным маштабе, ужо не могуць пічыцца «навінкай»!

Скажам, ні з пункту гледжання майстарства ўнутрыкантрастнага тэматызму страфічнага напева, ні ў сэнсе авалодання культурай шматгалоснага распеву, узбагачэння ладавага складу мелодый разнастайнай пераменнасцю і пашырэння дыяпазону напева да межаў актавы і дэцымы мы не можам прэтэндаваць на прыарытэт у агульнаславянскім маштабе. У той ці іншай ступені ўсе гэтыя мастацкія прыёмы былі неад'емным здабыткам і рускага, і ўкраінскага, і некаторых іншых славянскіх народаў яшчэ ў мінулым.

Між тым, гістарычнае развіццё беларускай культуры працяглы час тармазілася ва ўмовах сацыяльнага і нацыянальнага прыгнёту народа. Толькі пачынаючы з перыяду рэвалюцыі 1905—

вых жанраў; «ногае» само яшчэ не ўсталявалася з дастатковай акрэсленасцю.

Трыццатая гады — гады паўсюднага і ўзмоцненага «праарстання» элементаў сялянскай класікі, інтэнсіўнага зрастання меласа класічнага (познетрадыцыйнага) і сучаснага, звязанага з уплывам савецкай масавай песні. Значны ўплыў на народную творчасць зрабіла штучнае рассячэнне тэрыторыі Беларусі на ўсходнюю, савецкую частку і так званыя «Крэсы ўсходнія». Тут да самага дня вызвалення 17 верасня 1939 г. працягвала інтэнсіўна развівацца традыцыя беларускай рэвалюцыйнай песні — песні пра Леніна і Сталіна, пра Карла Лібкнехта і Розу Люксембург, пра паўстанне ў Ляпелюцы і «Кобрынскі працэс», пра барацьбу вязняў лагера Бярозы-Каргузскай.

Лірыка

ГІСТОРЫЮ ПЕСНІ

1907 гг. і асабліва бурна — пасля Вялікай Кастрычніцкай рэвалюцыі беларускай мастацкай культуры «набірае паскораны тэмп» развіцця, прагна засвойвае і перапрацоўвае ўсё, што ёй неабходна для «адказу» на ідэйныя і эстэтычныя запатрабаванні народа, становячыся тым самым на ўзровень урослых духоўных патрэб сучасніка.

Скачкападобнае «паскоранае» развіццё з мэтай пераадолення гістарычнага адставання і паўнацэннага творчага вырашэння задач сучаснасці — з'ява неабходная і прагрэсіўная. Калі пры гэтым і ўзнікаюць у асобных выпадках нейкія залішне таропкі, недастаткова творчыя рашэнні (як вынік пэўнага схематызму мыслення складальнікаў новага), дык гэта толькі прыватныя моманты, якія застаюцца на перыферыі з'явы. Калі браць развіццё ў цэлым, дык гэтыя прыватныя моманты выкупаюцца багаццем непасрэдных пранікнёна эмацыянальных водгукаў на з'явы новай рэчаіснасці, рэалізмам, маштабнасцю карцін сучаснасці, што ўзнікаюць перад намі.

Па зместу і асаблівасцях бытавання народнай творчасці, яе дзейснай функцыянальнай ролі ў жыцці народа натуральна было б падзяліць увесь савецкі перыяд на чатыры часавыя адрэзкі, кожны з якіх па-свойму характэрны:

1. З пачатку паслярэвалюцыйнага перыяду да пачатку 30-х гадоў.
2. Трыццатая гады — гады інтэнсіўнага калгаснага будаўніцтва і перадаваеных пляцгодкаў.
3. Перыяд Вялікай Айчыннай вайны.
4. Пасляваеннае трыццатгоддзе.

Дваццатая гады — гады шырокага распаўсюджвання рэвалюцыйных гімнаў; стварэння (на падставе перапрацоўкі дэ-рэвалюцыйнай класікі) рэпертуару чырвонаармейскіх песень. У гэты ж час складваюцца першыя песні пра Леніна. З пункту гледжання стылю і меладыйнай мовы менавіта ў гэты перыяд прасочваецца ледзьве не найбольшая стракатасць: народна-класічнай песеннасці прыйшлося «лацяніцца» на карысць но-

Адно з самых значных і своеасаблівых з'яў у развіцці беларускай творчасці савецкай эпохі — фарміраванне партызанскай песні. З'ява гэтая, параўнальна больш вывучаная літаратурнаўчымі з боку сюжэтыкі, паэтычнай вобразнасці, ролі самадзейнай і прафесійнай аўтарскай песні, у музычнаўчым літаратурным асветлена значна бядней. Між тым, яна прадстаўляе важны этап фарміравання стылістыкі беларускай народнай творчасці савецкага часу.

Нарэшце, як жа складваецца пасляваенны перыяд развіцця народнай творчасці Савецкай Беларусі!

З аднаго боку (і гэта станоўча) — пільная ўвага да мастацкай дзейнасці народных мас; арганізацыя перыядычных аглядаў, конкурсаў, фестываляў народнай творчасці. Далучэнне шырокага кола аматараў да сур'ёзнага мастацтва шляхам развіцця кампазітарскай самадзейнасці; арганізацыя «этнаграфічных» калектываў і народных хораў. З другога боку, у шэрагу выпадкаў назіраецца тэндэнцыя ігнаравання найбольш арганічнай, «стыхійнага паходжання» формы зносін народных спевакоў у бытвым сяброўскім музыцыраванні, у пеўчых «гуртах», тэндэнцыя ігнаравання тых народна-класічных жанраў, што з'яўляюцца аздабленнем і гонарам нашай мастацкай спадчыны. Беларускія фалькларысты, этнографы, пісьменнікі, кампазітары, музыканты ўжо неаднаразова звярталі ўвагу грамадскасці на гэтыя «хваравігія» моманты, выступалі ў рэспубліканскім і цэнтральным друку. У цяперашні час гэтыя моманты «хваробы росту» не без цяжкасцей, але ўсё ж пераадолююцца.

Час надзішоў даўно! Мае быць вернута ганаровае месца сярод народаў-спевакоў, народаў-песеннікаў, якое калісьці справядліва належала беларусам!

Мы ўжо згадвалі пра некаторыя рысы зместу і характэрную стылістыку песень часоў рэвалюцыі і грамадзянскай вайны. І амаль на першым месцы адзнача-

лі «стракатасць стылю». Як гэта разумець і чым гэта можна растлумачыць? Ці выпадкова ўсё гэта?

Пачнём з прыкладу. У рамане В. Катаева «Шоў салдат з фронту», як і ў напісаным ім жа лібрэце оперы «Сямён Катко» С. Пракоф'ева, ёсць такія радкі: «...бо ў такую выдатную паўднёвую ноч мы з Лобачкай спаць абсалютна не можам». Гэта — з рэплікі матроса Васіля Царова, якая сваім рытмам і лексікай падкрэслена кантрастуе і выдзяляецца на фоне бытавой мовы астатніх дзейных асоб, ды і з яго ўласным «бо» ў пачатку фразы не спалучаецца і гучыць хутчэй камічна, нягледзячы на аб'ектыўна лірычны сэнс. Падобныя моўныя кантрасты — не выпадковасць. Гэта — адна з прыкмет часу. У сваёй характарыстыцы гэтага твора С. Пракоф'ева музыкантаўца М. Сабініна слушна піша: «...моўная стракатасць оперы... адлюстроўвае ўсю складанасць эпохі, працэсу ломкі старых устояў і пранікнення новых паняццяў і класавых адносін: усё знаходзіцца ў стане неспакою, барацьбы».

Нешта аналагічнае назіраецца і ў галіне народна-паэтычнай і музычнай творчасці. Старая салдацкая стравая песня, фрагменты напеваў рэвалюцыйных гімнаў, нованароджаная аўтарская масавае песня, жартоўныя бытавыя прыпеўкі, водгукі «жестоких» рамансаў — усё гэта перамяшчаецца самым незвычайным чынам... Сапраўды, калі велічная «Гэй, байцы, вайна настала» перадае спакойны і размерны крок маршыруючых атрадаў, то імкліва «Ой, з-за лесу сонца ўсходзіць» — тыпова кавалерыйская, спалучэнне бегу, скачкі, нават прытанцоўвання; «Привет тебе, Россия» і «Краіна Саветаў усіх шчаслівой» нясуць у сабе прыкметы суровай гімнічнасці, а дзяючая лірычная пра загінуюшага на фронце каханага-пагранічніка «Ой, ты рэчанька глыбока» ўяўляе тонкую перапрацоўку старажытнага рамана, вядомага, паводле публікацый, з канца XVIII стагоддзя. Але пры ўсёй шматграннасці з'яў ёсць сярод іх вядучае званне, якое вызначае асноўны напрамак развіцця. Гэта — сучасная патрыятычная песня гераічнага або святочна-велічальнага складу, з двух-трохгалосным харавам напевам шырокага дыяпазону, яркай дынамікай рытмічных акцэнтаў, выразнай кантрастнасцю меладыйнага зачыну і харавага падхопу.

Праглядаючы дакументы перыяду рэвалюцыі, апытваючы ветэранаў грамадзянскай вайны пераконаваешся: песня, народная песня адыгрывала важную ролю ў выхаванні новага, савецкага чалавека. Песня патрэбна была ўсюды і заўсёды: на дэманстрацыі, на мітынгі, у гурткавай рабоце з моладдзю, у шматлікіх народных студыях, «народных кансерваторыях». З глыбокай унутранай неабходнасцю звярталіся да песні армейцы — барацьбіты за новае жыццё, народжаное ў рэвалюцыйных баях. І надзвычай паказальна; новая па зместу сучасная песня ўзнікае абавязкова ў гушчынны людзей — у армейскім або партызанскім падраздзяленні, у камсамольскім калектыве, у клубным гуртку сельскай або гарадской самадзейнасці.

Многія з новых песень, народжаных часам, маюць своеасабліваю гісторыю, якую ўдзельца прасачыць. Некаторыя з «песень рэвалюцыі» (а ў той час усё новыя песні адносілі да разрада «рэвалюцыйных») маглі быць занесены з Расіі. Такія, напрыклад, патэтычная песня пра гераічную гібель рэвалюцыянера «Румяняты зоры над горадам ясным» на

КУТОК СТАРОЙ ЛІТВЫ

У СЯБРОЎ І СУСЕЛЯХ

Сярод першых музеяў пад адкрытым небам, якія атрымалі ў нашай краіне вядомасць, — музей народнага быту Літоўскай ССР. Стварэнне гэтага ўнікальнага музея — працяглае творчы і вытворчы працэс, якому папярэднічала карпатлівая рознабаковая падрыхтоўка. Вывучэнне вопыту літоўскіх сяброў набывае асаблівае значэнне менавіта цяпер, калі ў нашай рэспубліцы разгортваюцца работы па стварэнню музея народнай архітэктуры і быту. Тая цікавасць, якую выклікае ў нас куток «старой Літвы», што размешчаны ў маляўнічым мясцовасці на беразе Каўнаскага вадасховішча, тлумачыцца і вельмі цеснымі культур-

нымі сувязямі, і спляценнем гістарычнага лесу двух братніх народаў. І сумеснай стваральнай працай.

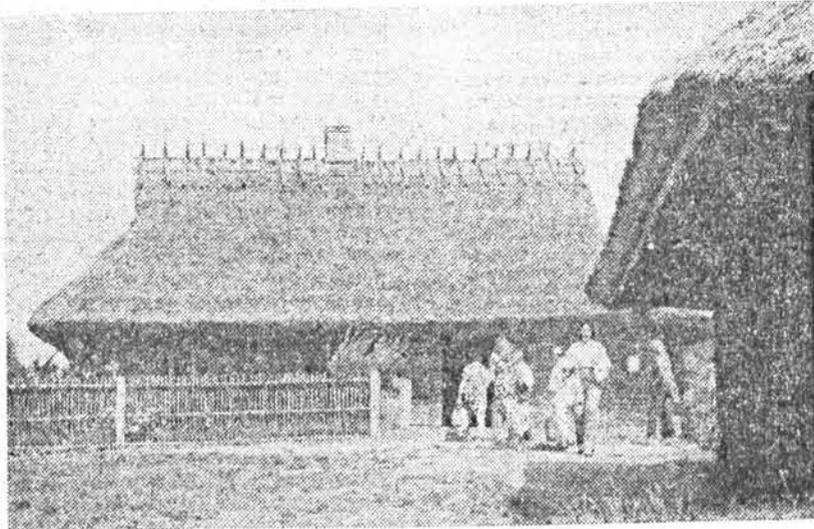
Экспазіцыя музея пабудавана на паказе чатырох этнаграфічных раёнаў, на якія падзяляецца тэрыторыя Літоўскай ССР: Дзунія, Аукштайція, Судува, Жэмайція. Кожная зона музея аддзелена рэльефам мясцовасці, ляснымі масівамі. Гэта, а тансама і тое, што кожны этнічны раён мае свае, ясна вызначаныя архітэктурныя асаблівасці, дапамагае наведвальнікам лепш арыентавацца ў экспазіцыі, хутчэй і дакладней зразумець асаблівасці кожнага раёна.

Дзунія — тэрыторыя,

якая размешчана на паўднёвым захад ад Вільнюса. Пакуль што яна прадстаўлена адной сядзібай малазямельнага селяніна, характэрнай для гэтага раёна Літвы. Гэта — край Чурленіса, край песень і паэтаў.

Аукштайція. Тут наведвальнік бачыць сядзібу сярэдняка — вялікі комплекс разнастайных пабудов. Трэба адзначыць у гэтай сядзібе і мемарыяльны слуп «стогастульліс» — выдатны ўзор народнай разьбы па дрэву.

Другая частка Аукштайціі — куток вёскі з рэгулярнай архітэктурна-планіровачнай структурай, заснаванай згодна з валоўнай рэформай другой паловы XVI стагоддзя, якая найбольш паслядоў-

Дзунія. Сядзіба малазямельнага селяніна.

словы А. Маморскага. Пазней мы сустрэлі варыянты яе напеваў і тэксту ў Эстоніі, Латвіі і нават у Румыніі — пры нязменных спасылках на рускую першакрыніцу. А ў Беларусі ў 30-я гады гэтая песня набыла новае жыццё — цяпер ужо з новым тэкстам. Незадоўга да вайны Р. Шырма запісаў ад П. Пестрака надзвычай арыгінальны яе варыянт, які своеасабліва сінтэзаваў мелодыі дзвюх песень пра гібель рэвалюцыянера: «Румыняты зоры» ў якасці карэнай асновы і «Замучен тяжелой неволей» у якасці свайго роду «прышчэпкі». Да рускіх па паходжанню напеваў і тэксту адносяцца таксама занесеныя ад сібірскіх партызан трагічныя «Чэечка» і «Командир седой, высокий»...

Здзіўляючая ў сваім родзе гісторыя песні «Привет тебе, Россия», запісаная ў палескай вёсцы Сялец ад Рыгора Пракопавіча Крота, не выпадкова празвана аднавяскоўцамі «амерыканцам». Песня гэтая нарадзілася ў сацыял-дэмакратычных гуртках беларускіх і ўкраінскіх эмігрантаў у Амерыцы і, мабыць, выконвала немалаважную ролю ў фарміраванні грамадскай думкі і баявога руху ўдзельнікаў руху «Руки праць ад Савецкай Расіі». На прафсаюзных сходках, на дэманстрацыях беларускія і ўкраінскія рабочыя, батракі, дробныя служачыя гораха адстойвалі сваё права вярнуцца на радзіму, якая зрынула ненавісны і перашкоды, на працяг ваеннай інтэрвенцыі і блокады, рэвалюцыйныя эмігранты дабіліся дазволу на выезд.

У рамана «Сустрэнемся на барыкадах» П. Пестрак стварае ўражліваю карціну ўрачыстага адбыцця на радзіму дзясяткаў і нават соцень людзей, што на палубе парахода, які пакідаў Н'ю-Йорк, усхвалявана спявалі:

Привет тебе, Россия,
Свободная страна!

Многія, хто вярнуўся разам з Р. Кротам, памятаюць гэтую песню і па сённяшні дзень. Фанфарны напеў яе, рытмічная строгага гавораць аб уплыве традыцый рэвалюцыйных гімнаў.

Аўтарам паэтычнага тэксту называюць удзельніка руху, украінскага рабочага Кавалёва. Нават падрабязнасці расказваюць: словы песні ён прыдумаў у н'ю-йорскай турме, куды быў заключаны як адзін з відных кіраўнікоў патрыятычнай барацьбы народа. Нечакана мы даведліся, што «першакрыніцай» для Кавалёва паслужыў верш К. Бальмонта, пакладзены на музыку А. Грачанинавым у 1917 годзе — у першы ж год рэвалюцыі. Але, па сутнасці, у тэксце песні запазычана толькі першае чатырохрадкоўе верша Бальмонта. Многія важныя ідэі, без якіх сама тэма «свабоднай Расіі» не магла быць вырашана, былі ўнесены ў тэкст менавіта народнымі барацьбітамі: «твой деспот поражен», «край воли и труда» — усяго гэтага не было ў так званай «першакрыніцы». І ўжо нічога агульнага не аказалася ў напевах — ні па мелодычнаму малюнку, ні па агульнаму складу і характару. Грачанинаўскі напеў — лёгкі, урачысты, крыху нагадвае перазон царкоўных званюў у святая. Народныя гімнічныя напеў носіць характар гераічнага закліку, нешматслоўнага і суролага. У выніку — зусім новы твор, наватарскі ў сваёй адкрытай агітацыйнасці, рэвалюцыйнай сепраўднасці.

А вось «Песня 27-й дивизии» («В степях приволжских, в безбрежной ширин»), запісаная ўпершыню на тэрыторыі Беларускай ваеннай акругі. Ды і нарадзілася, сапраўды, у Беларусі і атрымала ўсе народнае распаўсюджанне з тыпова бел-

ларускім напевам, які адносіцца да групы карэнных на нашай поўначы, так званых «жніўных з абрамленнем», тыпу «Не пайду дамоў», «Перапёлка», «А лятала шэрая пава» і г. д.

Мемуарысты 27-й дывізіі, якая «сталёною грудью врагов сметая», прайшла ад Сібіры і Урала да самай Польшчы («На Енисее врагов громила, в широкой Висле коней поила»), падрабязна расказвае нам аб нараджэнні песні, аўтарам тэксту, якой быў адзін з гераюў, палітработнік Мікалай Краснапольскі — удзельнік вызвалення Мінска. Але адносна напева меркаванні сведак разыходзяцца. Указваюць на факт выканання паэтычнага тэксту Краснапольскага з рознымі напевамі. (Нам яны таксама сустракаліся). Але сярод многіх «розных» замацаваўся адзін, з якога песня звычайна і публікуецца, — беларускі — па паходжанню. Час, эпоха наклалі на яго свой адбітак: акцэнты мелодыі сталі больш акрэсленымі; нечаканыя паўзы, сінкopy ствараюць эфект асаблівай дынамічнасці, пульсавання. Не змяняючы контура мелодыі, гэтыя акцэнты прыдаюць ёй рысы сучаснасці, збліжаючы з многімі характэрнымі відамі фальклору грамадзянскай вайны.

Побач з абагульнена-гераічнай тэматыкай істотную ролю выконвала і лірыка-гераічная тэма, своеасаблівыя песні-партрэты гераюў рэвалюцыі і грамадзянскай вайны: аб Чапаеве, Шчорсе, Варашылаве, Будзённым. Песні аб Шчорсе і Чапаеве, складзеныя пра іх пасмяротна, нясуць адбітак баладнасці, асабліва прыкметны ў эпікалегічнай песні «На Украіне маладой годы валнаваліся» (аб Шчорсе). Песня аб Варашылаве — імклівая, узлётная, жыццяродасная. Пра Будзённага — больш строгага.

Імкненне адлюстраваць сучаснасць, адказаць на запатрабаванні дня натхняе народных спевакоў і на сатырычную тэматыку. У гарадскіх і сельскіх клубных гуртках ахвотна выконваюць усялякія антыпапоўскія сцэнікі, у якіх няхітра пародыруецца царкоўная псаломдыя, і, такім чынам, сатырычна выкрывальным аказваецца не толькі слова, але і сам напеў. Уплыў баек-сатыр Дзямяна Беднага тут вельмі і вельмі адчувальны. Але затое ў радках аб «Папе кудлатым» («Нас не любяць, нас баяцца поп кудлаты і кулак...») мы пазнаём голас нашага земляка Кандрата Крапівы.

Новая сюжэтыка, вобразнасць, новыя стыльвыя рысы ў самім меласе аказваюць прыкметны ўплыў на характар і склад самых розных песень.

Спрадвечная жаночая і дзясючая тэма «далёкага мілага» набывае сучасны вобраз, калі гэта песня аб мілым-пагранічніку, аб сябруку, які не вярнуўся з вайны («Усе дружкі даўно вярнуліся, Васіля майго няма!»).

Новая стылістыка аказвае пэўны ўплыў і на старадаўнія песні, калі яны актыўна жывуць у сучасным рэпертуары. Вельмі паказальна, што многія старадаўнія па паходжанню песні, запісаныя ў дваццатыя гады, прыкметна адрозніваюцца ад асноўнага пласта песень дарэвалюцыйных мелодычным разлівам, шырынёй дыхання.

Гэтыя новыя рысы стануць яшчэ больш прыкметныя ў наступныя — траццатыя — гады, калі ў народнай творчасці на новы, вышэйшым этапе адроджэння многія характэрныя рысы сялянскай класікі, — але менавіта... на новым і вышэйшым!

Лідзія МУХАРЫНСКАЯ.

на была ажыццёўлена менавіта ў гэтай частцы Літвы. Таму і сядзібы тут мелі выгляд вузкіх палосак зямлі, нарэзаных перпендыкулярна да вуліцы. Для Судавы характэрна рассяленне па хутарах, дзе тыпы якіх прадстаўлены ў музеі. Хутар меў выразную планіроўку. Пабудовы размяшчаліся па перыметры вялікага прамавугольнага двара. Тыповымі для гэтага раёна былі двускатныя дахі, крытыя чарапачай. Своеасаблівыя і печы ў жылых дамах: наверх адводзілася месца для сушэння зерня, а ўнізе наладжвалі так званы «амашын-своліс» — месца, дзе можна было сядзець або спачыць.

Цікавым аб'ектам гэтай часткі музея стала ілець, інтэр'ер якой дакладна адпавядае памяшканню, дзе 15 верасня 1918 года адбылася пеўшая канферэнцыя Каму-

ністычнай партыі Літвы. Для Жэмайці характэрны сядзібы з малюнічым размяшчэннем пабудовы, дзе быў не адзін двор, а два — тры; так званы «чысты» двор, далей — гаспадарчы і яшчэ далей — загон.

Такім чынам, кожная зона музея, а значыцца, і ўсё музей, прадстаўлены сядзібамі. Прычым, сядзібамі, у якіх старанна захаваны не толькі набор збудаванняў па функцыянальнаму прызначэнню, але і размяшчэнне іх на ўчастку, іх сувязь з дарогай, гарадом, полем. У выніку, музейным экспанатам становіцца ўжо і сама пра-стопа.

Старарэальні музей імкніцца да гэтага прадэманстраваць і ўрагобіць ідэю вырашэння кожнай канкрэтнай сядзібы. Гэта дапамагло не толькі арганізаваным чынам абсталяваць кожны пакой, але і

вырашыць многія іншыя пытанні, звязаныя са стварэннем экспазіцыі. У некаторых выпадках рабілі асобныя будынкі з новага матэрыялу.

Музей мае выдатны этнаграфічны ансамбль, якім кіруе Павлиса Матайціс. Сцэнай становіцца двор сялянскай сядзібы, дэкарацыямі — яе пабудовы, сады і бліжні лес. На гэтым фоне зусім інанш гучаць песні і танцы, натуральна ўспрымаюцца народныя нацыяны. Ахвотна прыязджаюць у музей з канцэртамі розныя самадзейныя ансамблі. Гэта ланкаванне да жыватворнай коўніцы народных традыцый — адзін з лепшых сродкаў выхавання.

С. СЕРГАЧОУ, кіраўнік рабочай групы па стварэнню Беларускага дзяржаўнага музея народнай архітэктуры і быту.

Хмарка сівізна

Для нас плацдармы агнявыя
Былі не ў снах, а наяву.
Цяпер нас людзі маладыя
Сіваю гвардыю завуць.

Паўсвета ты прайшоў з баямі
Пад спёкай, замяццю, імжой.
Не раз развітваўся з сябрамі
І, можа, ўжо з сваёй душой.

Калі ж пасля, у поўдзень летні,
Дамой вяртаўся ты з вайны,
Заўважыў — села так прыкметна
На голаў хмарка сівізна.

Ад той вайны, што нам на целе
Усім пакінула рубцы.
Не толькі маршалы сівелі,
А нават юныя байцы.

Радзеў наш строй.
Ды толькі веры
Мы не гублялі анідзе.
І сёння
Сэрцы з часам зверыць
Сіваю гвардыю ідзе
Да курганоў адвечнай славы,
Дзе пасівелая трава...

Мы здабылі святое права,
Каб вечна жыць і працаваць!

Чырвоны небасхіл

Чырваніць, чырваніць — колер
Праваць.
А. ПЫСІН.

Зямля дрыжэла пад табою,
Як на святанні ў бой ішоў.
Крынічка ў полі пад вярбою
З зямлі бруілася, як кроў.

Бы вугалькі, гарэлі краскі,
Што позна ў лузе расцвілі,
І крыльцы ластавак, што з ласкай
Ляпілі домікі з зямлі.

Увесь небасхіл — было нам
бачна —

Чырвоным колерам палаў.
І клён стары
У агні гарачым
На травы іскры асыпаў.

Лог чырванеў, як бубен, голы
Пад цёмнай засенню дубкоў.
Барвовым падала да долу
На ніве зерне з каласкоў.

Ты не лічыў тады ні стрэлаў,
Ні колькі ворагаў забіў...
Зямля навокал чырванела,
І сам ты ўвесь
Чырвоны быў.

Байцоў адвага незлічоных
Была пад позіркам тваім.
У чырвані — бярозы, клёны
І сцяг чырвоны —
Над усім.

Пятро ПРЫХОДЗЬКА

Над воблакам

Зямля і неба —
Час выпрабаванняў
Даўно мінуў.
Над воблакам сівым,
Азораным сонечным святаннем,
Мы з гукавою хуткасцю ляцім.

Такое ў высях яркае свячэнне!
Усюды бель,
І ценю — анідзе.
І раптам самалёт наш
На зніжэнне
З нябёс
Праз хмару чорную ідзе.

Яна плыве над самаю зямлёю,
Дзе разгарнуў хрыбты свае
Каўказ.

Ды лайнер наш,
Прабіўшыся стралою,
Усіх на зямлю
Спакойна садзіць нас.

Паліўся дождж,—
Хоць ён і не патрэбен,—
Цямнота —
Сонца быццам не было...

Я не хачу быць воблакам у небе,
Што можа людзям засланяць
святло.

Да позняй восеньскай завеі
Ужо набліжаецца мой век.
А я, здаецца, не старэю,—
Яшчэ пакурваю «Казбек».

Бывае — песню заспяваю,
Калі шуміць вясельны стол.
Чакаю зноў
Такога маю,
Што ўсцеліць кветкамі мне дол.

Гады імчацца так імгненна,
Што аглянуцца — не паспець.
Вунь тое мора, бераг пенны,
Дзе прагучыць аркестраў медзь!..

О не!
Зрабіў я гэтак мала,
Мяне ты, старасць, не гукай!
Хачу, каб вечна выкрасала
Мне сэрца іскры для радка.

На гары Машук

Ночевала тучка золотая
На груди утеса-великана.
М. Ю. ЛЕРМАНТАУ,

Ад сухіх вятроў і непагоды
На вяршыні дрэвы пасівелі.
А паэт —
Перад сваім народам,—
Быццам не было зусім дуэлі.

Ён глядзіць на «Арфу залатую»,
Дзе страчаўся з добрымі сябрамі.
Тут яго сасонкі, хвоі, туі
Абступілі каля самай брамы.

Зараслі сляды ад хуткіх крокаў.
Кветкі голаў нахіляюць нізка.
Ён — прыгожы, юны, каравокі —
Паглядае шчыра з абеліска.

Ні гады, ні здрадніцкія стрэлы
Песняра ад нас не засланілі.
Быццам толькі над гарачым целам
Склаў арол сваё тугое крылле.

Быццам толькі хмарка залатая
Назаўсёды тут значавала
І шуміць сасенка маладая
Між руін
Раптоўнага абвала.

СОНЕЧНЫ ГОЛАС ЦЫМБАЛАЎ

Ёсць на Пастаўшчыне маяўнічы куток: векавыя бары, задумлівыя азёры з іх непорушнай цішынёй, а побач — бязмежныя нівы, дзе з ранку да вечара чуваць рокат трактароў і камбайнаў. Прыгожыя, багатыя мясціны, прыгожыя і таленавітыя жывуць і працуюць тут людзі.

Спрадзеку стаіць тут вёсачка Груздава. Не толькі працаўнікам і славяцца яна здаўна, але і сваімі музыкам.

Ніхто ў гэтай вёсцы і не прыпомніць, мабыць, калі паявіўся ў іх свой аркестр. Ведаюць толькі — ніводнае свята, ніводнае вясельле не праходзіла без яго. Вясковыя музыкі самі майстравалі інструменты, самі, слухаючы гоман родных ніў і лясоў, складалі чароўныя напевы.

Вайна абарвала звонкі голас цымбалаў. Але не надоўга. Перавандравалі цымбалы ў партызанскія стаянкі. Многія з вясковых музыкантаў сталі народнымі мсціўцамі. Заўжды ў зацішную ад бабё хвіліну бралі яны скрыпкі ды цымбалы, і гучалі ля партызанскіх вогнішчаў родныя беларускія песні. Папулярным быў груздаўскі ансамбль сярод партызан. У 1943 годзе ва ўрачысты дзень уручэння ўзнагарод партызанам брыгады імя Варашылава ён выступаў на імправізаванай лясной сцэне.

Многія не вярнуліся з вайны. Але цымбалы не змоўклі на Пастаўшчыне. На змену бацькам-музыкам прыйшлі сыны і дачкі. У аркестры зайгралі

семі Мазкевічаў і Крывеняк, Пётр Пятровіч Рагіня з сынамі, браты Новікі, якія не толькі ігралі, але і самі майстравалі цымбалы.

Першы поспех прыйшоў да калектыву ў 1958 годзе, у час першай Дэкады беларускага самадзейнага мастацтва. Аркестр быў узнагароджаны граматамі раённага і абласнога аргкамітэтаў і Міністэрства культуры БССР.

На заключным канцэрце ў Віцебску груздаўскі аркестр упершыню пачуў педагога Віцебскага музычнага вучылішча Якаў Паўлавіч Нікіцін. Паслухаў — і назаўжды запаў яму ў душу сонечны голас самабытных цымбалаў. Паехаў у Груздава адзін раз, другі, а пасля не мог ужо не ездзіць. З таго часу і пачалася гэтая моцная дружба музыканта з сельскімі аматарамі. Творчая дапамога была ім вельмі патрэбна: у аркестры ігралі механізатары, дэяркі, конюхі, паляводы. Ніхто з іх, вядома, не ведаў музычнай граматы.

Пачалі з падбору свайго, «груздаўскага» рэпертуару. Якаў Паўлавіч успамінае: «Пасля першага знаёмства пачаў я думаць аб рэпертуары спецыяльна для гэтага арыгінальнага калектыву. Удзельнікі аркестра найгралі шмат мелодый, якія бытуюць на Пастаўшчыне. Я запісаў гэтыя мелодыі, апрацаваў і стварыў «Сюіта на беларускія тэмы» і «Груздаўскую вясельную», якія ўваходзяць у рэпертуар аркестра і цяпер. Пачалі пашыраць і склад ар-

кестра: акрамя цымбалаў, музыканты зайгралі на скрыпках, гармоніках. Я змайстравалі дудачкі, якія па гучу падобныя на старадаўнюю беларускую жалейку, ўваў басовую і ударную групы, лыжкі і «шаргункі» з конскай збруі, і яны вельмі даражы прыйшліся ў «Груздаўскай вясельнай».

У 1965 годзе калектыву дабіўся вялікі поспех на трэцяй Дэкадзе самадзейнага мастацтва — стаў лаўрэатам і выступіў на заключным канцэрце перад слухачамі беларускай сталіцы.

З таго часу пачаўся перыяд творчага росквіту. Аркестр калгаса «Рассвет» — нязменны ўдзельнік усіх дэкад, аглядаў, конкурсаў. І заўсёды цудоўнае мастацтва сельскіх музыкантаў-аматараў знаходзіць водгук у сэрцах слухачоў і высокая ацэньваецца самым патрабавальным журы.

Надзвычай паспяховым быў ўдзел калектыву ў Рэспубліканскім аглядзе сельскай мастацкай самадзейнасці ў 1974 годзе. Калектыву быў узнагароджаны дыпламам першай ступені і стаў удзельнікам заключнага канцэрта. І доўга не змаўкалі апладысменты ў зале Вялікага тэатра оперы і балета БССР, калі на сцэне адгучалі апошнія гукі жыццядараснай груздаўскай полькі.

У той час аркестр ужо меў ганаровае званне «народны», якое за вялікі творчы поспех атрымаў у маі 1972 года. Гэта падзея ўсхвалявала ўвесь калектыв — ад ветэранаў да юных музыкантаў, якія займаліся ў дзіцячай студыі. Маладая змена пераймае традыцыйныя ігры на народных інструментах. Займаюцца ў студыі больш чым 30 дзяцей калгаснікаў. Бацькі амаль кожнага з іх таксама іграюць ў ас-

ноўным складзе аркестра. Іграюць студыяцы на цымбалах, баллах, дудачках. Дзіцячы аркестр мае свой рэпертуар: беларускія народныя песні «Зяюленька», «Саўка ды Грышка», «Антон маладзенькі», «Перапелачка», вельмі любяць дзеці песню М. Астроўскага «Хай заўжды будзе сонца». Ну, а калі патрэбна, сядзяцца юныя музыканты ў аркестр з дарослымі, бо таксама ведаюць увесь рэпертуар.

Дзе толькі не пабываў калектыв за гэтыя гады! Няма на Пастаўшчыне такой гаспадаркі, ды нават і вёскі, дзе б сельскія працаўнікі не прымалі сваіх цяпер ужо славытых суседзяў. І ў калгасным клубе, і ў сельскай школе, і на палявым стане ў час уборачнай — усюды звяняць груздаўскія цымбалы, напеўна спяваюць скрыпкі, гуліва гучаць пераборы гармоніка. Не сціхае, бывала, гул апладысмантаў дзе-небудзь у Варапеева ці ў Лынтупах. Ды і як жа не апладзіраваць: іграюць музыкі ўсё сваё, пастаўскае. Тут і груздаўская кадрыля, і груздаўская полька, і мясцовыя танцавальныя мелодыі «Гуся-сюся» і «Агульніца», пад якія вытанцоўвалі яшчэ бабулі ды дзяды сённяшніх музыкантаў. А некалькі вялікіх твораў — «Калгасная сюіта», «Сюіта на беларускія тэмы», «Фантазія на тэмы беларускіх танцаў» — створаны па музычных тэмах, якія сабраны па ўсёй Пастаўшчыне і апрацаваны для аркестра Я. Нікіціным.

У рэпертуары аркестра побач з беларускай музыкай ёсць і ўкраінскі трапак, і польская мазурка, і рускія пераборы, і старадаўні вальс. І дзе б ні выступалі груздаўскія музыканты — у

Віцебску ці ў Полацку, у Мінску ці на свяце песні ля возера Нарац, у Маскве на ВДНГ ці ў сваіх літоўскіх сяброў у Швянчонісе, усюды для іх — шчырасць сэрцаў, цеплыя падзякі і нязмоўклія апладысменты.

Як адзін з найлепшых, народны цымбальны аркестр быў пасланы на ўсесаюзныя паказальныя выступленні ў Ташкент. Выязджалі з Віцебска. Толькі размясціліся ў вагоне, і раптам — чыйсьці ўсхваляваны голас: «Хутчэй уключайце радыё!» Паярнулі рычачок, і ў вагон уварвалася родная «Груздаўская вясельная», якую ў іх выкананні якраз у гэты момант перадавалі па радыё. І тут жа музыканты, як згаварыўшыся, знялі чыхлы з інструментаў і дружна пачалі іграць тую ж мелодыю.

Ташкент сустраў цеплынёй надвор'я і цеплынёй сустрач. Першае выступленне адбылося на аргэратным заводзе, проста ў цэху ў час абедзеннага перапынку. Сустралі беларускіх музык урачыста: былі і словы прывітання, і падарункі.

Запомніліся выступленні на адкрыцці новага Палаца культуры ў Інстытуце ядзернай фізікі, заключны канцэрт, у якім прымалі ўдзел народныя аркестры з усіх братаў рэспублік.

Цяпер народны цымбальны аркестр калгаса «Рассвет» рыхтуецца да юбілейнай даты — 60-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі. І кіраўнік аркестра Пётр Пятровіч Рагіня і ўсе ўдзельнікі разумеюць, якая гэта вялікая адказнасць — здаць свой творчы рапарт юбілею

Валянціна ТРАМБІЦКАЯ.

У АРСЕНАЛЕ ІДЭАЛАГІЧНАЙ ЗБРОІ

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 8).

ЗАДАЧЫ ЯСНЫЯ, КЛОПАТ НАДЗЕННЫ

— Агульнае ўражанне ад таго, што было на нарадзе, ад сустрэч з беларускімі таварышамі розных творчых прафесій, ад наведвання гістарычных мясцін, — сказаў у заключным слове М. Чаўсаў, — хвалюючае. Можна ганарыцца тым, што зроблена і робіцца нашым мастацтвам да слаўнага юбілею Кастрычніка. У дні, калі краіна жыве пад уражаннем абмеркавання і зацвярджэння новай Канстытуцыі, росквіт нацыянальнага тэатра, які немагчыма сабе ўявіць без росквіту нацыянальнай драматургіі, асабліва паказальным, як сведчанне правільнага кірунку ленінскай палітыкі ў гэтай галіне.

Як і ўсе савецкія людзі, рыхтуючы падарункі да святочнай гадавіны, мы, удзельнікі нарады, гаварылі і пра дасягнутае, і пра тое, што яшчэ робіцца недастаткова добра, пра тое, што вымагае нашых сіл, каб тэатральная справа развівалася і давала яшчэ больш адчувальны плён ва ўсёй ідэалагічна-выхаваўчай дзейнасці. Мы абмяняліся вельмі канструктыўнымі думкамі і нажаданнямі. Нам было прыемна адзначыць поспехі драматургіі рэспублікі, дзе сёлета адбывалася нарада, на чале з такімі прызначанымі майстрамі, як К. Крапіва і А. Макаёнак. Радуюць поспехі савецкай шматнацыянальнай драматургіі наогул. Іх вызначае і той прыток новых, маладых сіл, які ўліваецца ў агульнае рэчыва вялікай літаратуры савецкага народа.

Сярод якасцей сучасных п'ес, створаных прафесіянальнымі ўсіх народаў краіны, трэба адзначыць іх выразны публіцыстычны пафас. Ленінскія творы напісаны на ўнутранай патрэбе мастака, калі ён сапраўды, як казаў Л. Талстой, мае што сказаць з прычыны пэўнай жыццёвай з'явы. Прыцягваюць увагу п'есы маральнай праблематыкі — творы, якія ўмоўна можна назваць «драмамі сумлення», «драмамі выбару», дзе гаворка ідзе пра вызначэнне чалавекам сваёй грамадзянскай пазіцыі ў канфіліктах сучаснасці. У п'есах п'есаўцаў пытанні «якім быць чалавеку» ў самых складаных жыццёвых сітуацыях, што патрабуюць ад яго прыняцця рашэння і адказнасці за сябе, ужо ёсць арыентацыя на ўзрост аўдыторыі, якой прызначаецца твор тэатра. Але наша драматургія ў лепшых узорках сваіх не зніжае ідэйнай вышыні размовы з гледачом да ўзросту, напрыклад, «маладзёжнага», бо і ў маладым чалавеку нашых гадоў мы бачым па-грамадску ўзброеную і маральна сталую асобу. Яна не мае патрэбы ў маралізатарстве, умее ўспрымаць глыбінную сутнасць мастацкага вобраза і творчай задумі спеціяльнага твора. П'есы І. Дварэцкага, А. Гельмана, І. Друцэ, А. Макаёнак, Р. Ібрагімбаева, Г. Бокарова і іншых аўтараў выводзяць на падмошкі героя з максімалісцкімі парываннямі, і такі характар часта выказвае вядучы маральны тэндэнцый часу. Актыўнасць пазіцыі, бескампраміснасць, маральны максімізм — вось што з'яўляецца, бадай, агульным у пошуках характару сучаснымі драматургамі.

Каштоўнасць чачывечай асобы правяраецца ў сапраўды складаных сітуацыях. І не толькі на матэрыяле сённяшняга дня. Нас усіх узрушыў «Апошні шанс» В. Быкава ў п'есах п'есаўца В. Раўскага на куналаўскай сцэне. Падзеі вайны тут асэнсоўваюцца з актуальных пазіцыяў цяперашняга маральнага і грамадскага клімату. Эмацыянальная стрыманасць і эмацыянальная напоўненасць кожнай дзейнай асобы і спектакля ўвогуле — рыса станоўчая, яна сведчыць аб тым, што лепшыя творы драматургіі 70-х гадоў пераадольваюць некаторыя хібы ранейшых гадоў, калі на сцэне пераважала сузіральнасць.

Драматургія і тэатры пашыраюць творчы арсенал прыёмаў адлюстравання рэальнасці. Асацыятыўны ход разважанняў і пачуццяў, пераходы на працягу адной п'есы ад трагедыі да гратэску, некаторыя прыёмы кінематографіі і прозы, пантаміма, вымаўленне ўголос рэмарак і аўтарскіх каментарыяў, — усё гэта атрымала правы грамадзянства ў сцэнічным мастацтве. І не само па сабе, а дзякуючы актыўнаму разгортванню стылістычных і канструктыўных форм драматургіі братаў рэспублік. Гэта не фармальны момант творчых шуканняў, не чыста тэхналагічныя эксперыменты. Такое патрабаванне жыцця, умова пашырэння тэматыкі і паглыблення праблем, што закранаюцца драмай. І міжнароднае прызнанне драматургіі СССР — факт, варты таго, каб яго адзначыць і выказаць падзяку драматургам, аўтарам п'ес, што нясуць цяпер ідэі нашага грамадства са сцен многіх краін свету, выступаюць у

ідэалагічных бітвах з варажой мараллю экспаўтатарскага грамадства.

Ва ўсёй гэтай дзейнасці вялікую ролю адігрываюць рэпертуарна-рэдакцыйныя калегіі. Яны плануюць, фарміруюць, крышталізуюць рэпертуар тэатраў, спрыяюць замацаванню кантактаў паміж пісьменнікамі і артыстычнымі калектывамі, адкрываюць у маладых сілах патэнцыі будучых мастакоў слова. Па-рознаму працуюць розныя таварышчы; розныя ў кожнага з нас і вынікі. Абмен вопытам, які адбыўся тут асабліва плённа, бо нам вельмі спрыялі ў наладжванні дзелавой атмасферы беларускія сябры, палітычны дзейнасці ўсіх падраздзяленняў у сістэме кіравання тэатральнай справай.

Нам нельга зніжаць ідэйна-мастацкага напалу ў творах вясняна-патрыятычнай тэмы. Наведанне Хатыні і Кургана Славы яшчэ і яшчэ раз абудзілі ў нас эмоцыі, якія пацвярджаюць надзённасць такога напрамку. Ды і шалёная кампанія розных «абаронцаў» праваў чалавека, якая прасякнута антысавецкімі і спрабуе перакрэсліць аўтарытэт савецкага чалавека як рэвалюцыянера і змагага за самай светлыя ідэалы чалавецтва, таксама патрабуе, каб усе работнікі літаратуры і мастацтва мабілізаваліся і ўзялі якасць кожнага выступлення ў гэтым напрамку. Тэатр можа даваць адпор ідэалагічнай дыверсіі нашых ворагаў з вельмі актыўных пазіцыяў.

Янасць драматургічных твораў — вось аб'ект нашай увагі і нашых далейшых намаганняў. Ці не засмучае нас усё той факт, што ў мінулым годзе на сцэнах было па аднаму разу (не больш двух!) паказана 299 спектакляў? Прэм'ера адбылася... і спектакль сшыў з афішы. Амаль трыста халастых стрэлаў. Марна пайшлі сродкі, намаганні творчых работнікаў.

Расчараваліся тысячы гледачоў. Калі мы гаворым, што пры ўсіх дадатных напрамках дзейнасці рэпертуарна-рэдакцыйных калегій нам трэба не палляцца, то маем на ўвазе і такія прыкрасы з'явы. Гэта занадта вялікая расішча — зазначаць і пісаць п'есу для паказу не ў адным толькі тэатры. Няма такой гістарычнай асобы ці падзеі, аб якой таленавіты драматург не мог бы напісаць сапраўды мастацкі твор, здатны зацікавіць дзесяткі тэатраў. Калі ж п'еса і разліваецца на паказ на адной сцэне і ў абмежаванай колькасці, то гэта — натуральнае шэрасці, вынік заніжэння патрабаванняў аўтара да сябе...

Зразумела, пытанне перакладаў мае важнае значэнне. І тым захадзі, якія мы прымаем, будучы садзейнічаць паліпшэнню якасці перакладчыцкай работы і над падрадоўным перакладам, і над творчым эквівалентам. Але калегіям і тэатрам варты яшчэ і ад мовы арыгінала патрабаваць сапраўды высокай мастацкасці. Няма чаго граці ўтойваць, часам нават удалы творы на моўнай тканіне выклікаюць параканні гледачоў. Мы кланімся аб распаўсюджванні станоўчага вопыту нашых эстонскіх калег: гэта ж проста дзівосна, калі ёсць кадры, якія могуць непасрэдна перакладаць з дваццаці сямі моў...

Ёсць у нас рэпертуарнае багацце, якім можа ганарыцца савецкая літаратура і тэатр. Ёсць магчымасці працаваць на вышэйшых крытэрыях сацыялістычнага мастацтва, як вучыць Камуністычная партыя Савецкага Саюза, раішні XXV з'езда КПСС. Час заклікае нас, каб мы ўмела карысталіся гэтым багаццем, каб наша ідэалагічная зброя заўсёды была мабільнай, дзейснай, дакладнай.

У заключэнне М. Чаўсаў ад імя Міністэрства культуры БССР і ўсіх удзельнікаў нарады падзякаваў дзяржаўным і творчым устаномам рэспублікі за добрую арганізацыю дзелавой, патрэбнай і своєчасовай сустрэчы ў Мінску.

МАСТАЦТВА — з'ява інтэлектуальнага парадку. Тут духоўныя і душэўныя якасці майстроў мастацтва заўсёды мелі і маюць велізарную ролю ў іх творчай дзейнасці. Мікеланджэла, напрыклад, лічыў, што знешняя прыгажосць чалавека ёсць праява яго духоўнай сутнасці. А ў чалавечым духу, на яго думку, выяўляецца самае ўзвышанае і цудоўнае ў свеце. Менавіта гэта і трэба знаходзіць у жыцці і выказваць мастаку ў сваіх творах. Майстрам мастацтва дапамагае знаходзіць узвышанае і цудоўнае ў жыцці іх глыбокая любоў да людзей, да чалавечай асобы, да прыроды.

На гэтую асаблівасць творчай дзейнасці ў свой час указаў І. Левітан. Вясною 1887 года ў пісьме да А. П. Чэхава ён пісаў, што ў прыродзе разліта нешта чароўнае, што не кожны бачыць і адчувае. І гэта чароўнае ў прыродзе адкры-

ні. Герой Сацыялістычнай Працы, народны мастак СССР Мікалай Міхайлавіч Рамадзін, выступаючы аднойчы па радыё, гаварыў, што для таго, каб тварыць, займацца мастацтвам, мастаку неабходна не толькі ведаць сакрэты свайго майстэрства, але і ўнутраны духоўны свет свой ён павінен захоўваць маральна чыстым. У адваротным выпадку мастак не зможа ствараць паўнацэнных твораў.

На сходах і з'ездах мы вельмі шмат гаворым пра майстэрства мастакоў, і чамусьці ў прафесіяналізм бачым нейкую пананазю ад усіх бед і няўдач. Вядома, без прафесійнага майстэрства чалавеку ў мастацтве рабыня чаго. Гэта аксіёма. «Няўмеючы, і лапця не сплячеш», — гавораць у народзе.

Аднак шматгранную і складаную творчую дзейнасць майстроў мастацтва нельга зводзіць толькі да прафесіяналізму.

ещад розуму, аналізу, а спадчынаеца любоўю. Без гэтага пачуцця не можа быць сапраўдны мастак.

Вось чаму перад карцінамі Левітана глядзчы часта спыняюцца і падоўгу стаяць, не могуць адарвацца ад іх, і чым даўжэй глядзіць чалавек на твор Левітана, тым больш ахоплівае яго хваляванне. Што выклікае такі стан у людзей, якія стаяць перад творамі Левітана? Відца, тое, што ў палотнах гэтага майстра адлюстравана дасканаласць духу гена. Гэта ж прымушае глядзчоў імкнуча да душэўнай чысціні, да высакроднасці думак і ўчынкаў.

Вось як усамінае Канстанцін Паустоўскі пра сваю першую сустрэчу з карцінай Левітана «Залатая восень» у Маскве ў Трацякоўскай галерыі:

«Гэта карціна ўвайшла ў маю свядомасць як увасабленне такой велічнай і высакарод-

ВІЦЕБСКІЯ АКВАРЭЛІ

Нястомны пошук новых магчымасцей выяўленчай тэхнікі, багацце манер, почыркаў, стыляў — моцныя бакі мастацкай творчасці віцебскіх акарэлістаў. Атрад прыхільнікаў акарэлі пастаянна расце, у сталых майстроў паяўляюцца вучы, паслядоўнікі. На абласной выстаўцы акарэлі, якая адбылася нядаўна, было прадстаўлена 67 работ 22 аўтараў.

Тэму працы сучаснай рабочай моладзі раскрывае В. Лук'янаў у трыпціку «На дывановым камбінаце». Гэта сённяшняе песня пра папрадху, пачатая ў старадаўнасці. Работа заслужоўвае увагі не толькі важнасцю тэмы, але і сувяззю з канкрэтным месцам вышлілення. Мастак уведзіць нас у цэхі, дзе мы бачым спайны, сэнсатрансываным рытм працы, дзелавую рабочую абстаноўку, прыгажосць беларускіх нацыянальных арнаментаў на дыванах Віцебскага дывановага камбіната. Кампазіцыя паддзена манументальна, фармальныя і колерныя праблемы падначалены задачам дэкаратывага сінтэзу.

Уражлівы вобраз сталіцы нашай Радзімы ў серыі «Масква» стварыў мастак Г. Шутаў. Сучасны рытм забудовы белакаменнага горада ў работах «Раніца» і «Прыцемні» спалучаецца з глыбокай адточанасцю маза, тонкай апрацоўкай паверхні паперы. У акарэлях «Нацюрморт з пінагорай», «Галінка таполі», «Нацюрморт з пэндзлямі» мастак ставіць перад сабой задачу арганізацыі кампазіцыйнай прасторы, складзенай з некалькіх плоскасцей, з гранічным падабенствам перадае адлюстраваныя прадметы.

Патрэбная, сучасная тэма жывой прыроды легла ў аснову кампазіцыі Ф. Гумена ў нацюрморце з гарлачыкаў і рыбы. Уражваюць сапраўдным артыстызмам выканання ззяючы нікель, дэкаратывныя блюды, чырвоная тканіна, гародніна і садавіна ў нацюрморце з прадметаў быту. Для лепшага разгляду яны размяркоўваюцца на групы па прынцыпу сіметрычна-ураўнаважанай кампазіцыі. Пастояная манера пісьма дазваляе Ф. Гумену дабіцца гранічнай дэкаратывнасці колераў, стварыць яркія карціны прадметаў, якімі мы карыстаемся.

Серыю работ павязіў Віцебску мастак А. Каржанюскі. Выкарыстоўваючы танраваную паперу, туш, пяро, алошак, мастак дабіўся рэалістычнага адлюстравання горада. Сяглы і цені, празрыстасць прасторы, перспектыва, унесеныя ў работы старажытнага мастака А. Каржанюскага, сталі налізнай на гэтай выстаўцы.

Вобразы карцін мастачкі Л. Воранавай знаходзяцца ў незямной прасторы, у свеце фантазіі. Музыканасць ліній, загадкавасць сіне-зялёных фарбаў дапамагаюць інтэрпрэтацыі казачнай «Снежнай каралевы» і міфалагічнага «Іара». Вялікай адухоўленасцю прасякнуты лірычны «Жаночы партрэт».

У пейзажах «Пасля дажджу», «Раніца над возерам», «Пейзаж» В. Няпрэзна сфарыстаў тыповыя для Віцебшчыны матывы, напісаны проста з натуры. Усё трытуецца ў такім ракурсе, які назіраецца з узвышша, калі перад вачамі разгортваецца шырокая перспектыва. У адрозненне ад мастакоў, якія аддаюць перавагу характэрнаму для Віцебска комплексу забудовы ў архітэктурным пейзажы, у работах В. Няпрэзна выяўляецца натуральная прыгажосць ненранутай прыроды.

Індустрыяльная тэма — у работах Д. Талкачова «Рабочая раніца» і «Індустрыяльны пейзаж». Мастак нарыстаецца прыёмам абгаўлення малюнка без канкрэтызацыі тэхнічных дэталей, уживае агульны колерны наларыт для стварэння рабочага рытму. Назначны вобраз старадаўнасці ў рабоце «Усцяраіна» вырашаецца больш інтымна, у мліных пастэльных тонах.

Т. Кісялёў спыняе сваю увагу на фрагментах бяскрайніх прастораў зямлі ў работах «Пейзаж» і «Днястроўская наса». Мастак піша зямлю да самага края арнуша, пакінуўшы толькі вузенькую ласетку неба, прымушаючы задумацца пра вечную каштоўнасць яе нетраў, веліч ле быцця. Пейзаж — адзін з любімых жанраў віцебчан. Уласцівыя толькі акарэлі лёгкасць і паветранасць дазваляюць стварыць пакрытыя дымкай далечыні, парышы ветру, белізу снегу, празрыстасць неба. Усе поры года ўвайшлі сваімі назвамі ў акарэлі мастакоў: М. Дасужава («Першы снег», «Чэрвеньскі дзень»), П. Панічэўскага («Сакавічні дзень»), А. Шыенка («Зіма»), М. Шарана («Летні дожджык», «Асенні матыў»), А. Малей («Воснавая мелодыя»), В. Дурава («Неўзабаве вясна»), В. Лук'янава («Асенні настрой»).

Вобразы маладых людзей занатаваны ў работах А. Баброва («Партрэт дзяўчыны»), В. Чукіна («Партрэт студэнта»), Л. Няпрэзна-Ляховіч («Партрэт студэнткі»), І. Бароўскага («Партрэт Нічынай», «Дзяўчына ў чырвоным»).

Есць на выстаўцы шэраг работ, якія займаюць як бы асобнае месца. Гэта «Востраў Гаскі» М. Образава, па-дзіцця непасрэдна кампазіцыя «Злаўлю воблака» В. Шышко, сімвалічны «Роздум» М. Гвоздзінава, поўныя лірызму «Яблыневы дождж» і «Вясна» В. Чукіна, вобраз горада, які нібы выходзіць з возера, у рабоце «Наванолле Браслава» А. Малей.

Пашырыўся дыяпазон выяўленчых магчымасцей акарэлі. У прыватнасці, віцязьнае сінтэзуюць у акарэлі шэраг іншых мастацкіх тэхнік. Акарэлі, адметная шэрагам асаблівых уласцівасцей, выдатна імітуе і пераймае масляны жывапіс, пастэль, літаграфію, роспіс, графіку, а таксама мае свой адбітак-манатыпію.

Віцебскія мастакі прадэманстравалі высокае майстэрства ў гэтай галіне.

Людміла НАПІВАЙНА.

ЦУДОЎНАЕ ПАВІННА БЫЦЬ ВЯЛІКІМ...

ваецца толькі таму, хто глыбока любіць і адчувае прыроду, умее абыходзіцца з ёю творча.

Ілья Яфімавіч Рэлін апісвае свае творчыя зносіны з натурай так. Падарожнічаючы па волжскіх прасторах, ён на беразе Волгі выпадакова сустраўся з групай бурлакоў, у якой аказаўся і бурлак Каніч, якога ён налюбіў. Рэлін рашыў напісаць з яго зноў для сваёй будучай слаўтай карціны «Бурлакі на Волзе». І мастак з першай сустрэчы з бурлаком Канічам безадкладна ўступнае з ім у творчы кантакт. Пра гэта мастак пазней успамінаў так: «...я іду побач з Канічам, не спускаючы з яго вачэй. І ўсё больш і больш падабаецца ён мне; мне вельмі да спадабы кожная рыса яго характару і кожнае адценне яго скуры і зрэбная кашуля. Якая цеплыня ў гэтым каларыце!»

Мастак, абыякавы да грамадскага жыцця, які не любіць людзей, не можа ўступаць у творчы кантакт з тым, каго ён адлюстроўвае.

Пры гэтым трэба сказаць, што духоўныя якасці мастакоў заўсёды адбываюцца ў іх творах міжвольна, гэта значыць, незалежна ад жадання саміх аўтараў. На гэтую асаблівасць мастацтва ў свой час указаў вялікі фларэнцінец Мікеланджэла Буанароці ў сваім 79-м сачыненні. Ён пісаў:

Как ніогда ваяешь в твердом камне
В чужом обличье
собственный портрет...

Таму людзі, глядзячы на выдатны твор, часта так і гавораць: «Мастак у свой твор уклаў усёго сябе. Усю сваю душу». І Ісаак Левітан пра сваю карціну «Над вечным спакоем» сам сказаў: «...у ёй я ўвесь... з усім маім нутром».

Людзі, сустракаючыся з выдатнымі творамі мастацтва, на сутнасці сутыкаюцца з духоўным светам іх аўтараў.

Украінскі народны паэт і мастак Тарас Рыгоравіч Шаўчэнка ў сваёй зноўсці «Мастак» пісаў: «У сапраўды мастацкім творы ёсць нешта абаяльнае, што больш цудоўнае за самую прыроду. — гэта ўзвышаная душа мастака»

Таму сапраўдныя майстры, якія ведаюць і разумеюць гэтую асаблівасць мастацтва, заўсёды стараліся і стараюцца захоўваць свой унутраны духоўны свет у маральнай чысці-

У свой час эстонскі мастак Ян Коарт (1883—1935) пісаў пра майстэрства так: «Пры пэўных прыродных дадзеных і стараннасці чалавек можа стаць віртуозам у тэхніцы, тады як з пункту гледжання мастацтва гэта не мае ніякай каштоўнасці». Бо мастак — не рамеснік. А мы, на жаль, часта чамусьці разглядаем майстроў мастацтва менавіта толькі як рамеснікаў і ў гэтым глыбока памыляемся. Мы часам сустракаемся з такой з'явай: чалавек валодае прафесійным майстэрствам дасканала, аднак у мастацтве ён нічога не стварае і не можа ствараць. І толькі таму, што яму няма чаго сказаць народу сваёй творчасцю.

У свой час Іван Мікалаевіч Крамской пісаў пра Рафаэля так: «Рафаэль зусім не тым вялікі, што пісаў лепш за ўсіх. Хто быў за мяжой, гаворыць, што многія рэчы Караваджа па форме непамерна вышэйшыя за Рафаэля, але карціны Рафаэля асвятляюцца вышэйшай праявай духоўнага жыцця».

Вядомы італьянскі мастак і мастацтвазнаўца эпохі Адрэаджэння Джорджа Вазары пісаў пра Рафаэля так: «...ён усіх перамагаў сваёй прыватнасцю і мастацтвам, але больш за ўсё генем сваёй добрай натуры».

Велізарнае значэнне маральным якасцям майстроў надаваў Ісаак Ільіч Левітан. Пра карціну А. Саўрасава «Гракі прыляцелі» ён пісаў: «Які яе сюжэт — ускураша занябалага гарадка, старая царква, пахлелы плот, поле, талы снег і на пярэднім плане некалькі бярозак, на якіх сядзяць вясновыя птушкі-гракі. Якая прастата! Але за гэтай прастатой вы адчуваеце мяккую, харошую душу мастака, якому ўсё дорага і блізка яго сэрцу».

Сапраўдны мастак з выдатнымі душэўнымі чалавечымі якасцямі ў працэсе сваёй творчасці выпраменьвае шмат душэўнага цяпла, якое саграе і асвятляе яго творы, таму і прыцягваюць да сябе яны увагу глядзчоў.

Мы ўжо гаварылі пра блязмежную любоў Левітана да прыроды. «Я нічэ ніколі так не любіў прыроду, — пісаў ён, — не быў такі чулы да яе, ніколі яшчэ так моцна не адчуваў я гэта боскае нешта, разлітае ва ўсім, але што не кожны бачыць, што нават і назваць нельга, так яно не надда-

най красы, што да той пары я нават не ўяўляў, што можа быць такая краса на свеце. Усё трымцела ў маёй душы. Я адчуваў, што са мной адбываецца нешта незразумелае. А адбывалася найвялікшая падзея ў маім жыцці — я знайшоў сваю родную краіну, я гатоў быў аддаць ёй усе сілы маёй душы і тады яшчэ маладога майго сэрца. Тады ўпершыню дайшоў да мяне сапраўдны сэнс такіх слоў, як «свяшчэнная зямля», «айчына».

Сапраўднаму мастаку павінны быць далёкія ўсякага роду меркантильныя інтарэсы. Усё дробнае і нікчэмнае не павінна мець месца ні ў жыцці, ні ў светапоглядзе нашых майстроў мастацтва. Таму што, як пісаў у свой час А. С. Пушкін, Служэньне муз не терпит суеты;

Прекрасное должно быть величаво!

Заўсёды, пры любых акалічэннях, гэта трэба памятаць. Наш мастак у сваёй штодзённай працы павінен быць поўны высокай чалавечай годнасці. Без гэтых душэўных якасцей майстар ідэйна будзе бедны і бясплодны ў сваёй творчай дзейнасці, таму што ўся сутнасць мастацтва заключаена менавіта ў светапоглядзе мастака, у яго духоўных і душэўных якасцях, у яго душэўнай і маральнай чысціні.

Так мы павінны выхоўваць і нашу сучасную мастацкую моладзь. Сваімі ўчынкамі, жывымі прыкладамі і добрымі адносінамі да іх саміх і да іх творчасці мы павінны ўнушаць нашай моладзі думку, выказаную ў свой час Мікалаем Васільевічам Гоголем: «Хо і заклочыў у сабе талент, той павінен быць чысцейшы за ўсіх душой».

Трэба сказаць і тое, што мастак дарагі для грамадства не толькі тым, што стварае мастацкія каштоўнасці. Ён і сам па сабе патрэбен грамадству як асоба з высокамаральным інтэлектам. Пра гэта ў свой час гаварыў вялікі рускі драматург Аляксандр Мікалаевіч Астроўскі. У вусны героя камедыі «Без віны вінаватыя» Ніла Стратончыча Дудукіна драматург уклаў такія словы: «Талент і сам па сабе дарагі. Але ў спалучэнні з іншымі якасцямі, з розумам, з сардэчнай дабрастой, ён уяўляецца нам ужо такой з'явай, перад якой мы павінны схіліцца».

Антон УС.

Ілюстрацыі Г. Паллаўскага да апавесці В. Быкава «Воучал зграя».

Міхась ВЫШЫНСКІ

КЛЮЧЫ

ад радасці

Тым вечарам у Браткаве, вялікім сяле на Капыльшчыне, усё было асаблівым. І вечар, і самі браткаўцы.

Вечар выспеў пагодны і чуткі. Ён густа іскрыўся зоркамі; дыхаў свежасцю палёў, лугавымі і ляснымі пахамі, што наплывалі на сяло з усіх ваколіц. Тут і там у Браткаве віравала гамана, ускідваліся песні і смех.

Людзі кіраваліся ў сельскі Дом культуры, дзе меўся быць, як абяцалі загадзя развешаныя па ўсіх брыгадных дварах афішы, канцэрт, прысвечаны хлебаробам. Стаў дом сярэд сёла. Цагляны, аднапавярховы, у прысадах маладых таполяў і ліп, ён цяпер быў як само ўвабленне свята. Сваёй звонка-напеўнай музыкай, шчодрым святлом у расчыненых вокнах, малюнкамі і плакатамі, з якіх асабліва кідаўся ў вочы адзін — «Слава рукам, што пахнуць хлебам».

Вядучай на вечары была настаўніца Ніна Станіслаўчык. Яна выйшла на сцэну пасля таго, як Эдуард Мікалаевіч Астроўскі, старшыня мясцовага калгаса «Авангард», мажны чалавек з мяккім позіркам вачэй, прачытаў даклад. Потым парторг Міхаіл Нічыпаравіч Стасевіч пад грым воплескаў і духавога аркестра ўручыў перадавікам прэміі і падарункі.

Настаўніца, а за ёй шафёр Аляксандр Кныш читалі вер-

шы. Натхнена і прыгожа. Пра поле, хлеб і працу. І кожны твор прысвячаўся каму-небудзь асабіста — ардэнаносцам Аляксандру Траціяку і Івану Кулешу, Міхаілу Матузу і Івану Галубовічу.

Заціклі галасам чытальнікаў — паліліся песні: «Ой, ты жыта», «Ці багат ты, зяцюхна?», «Ці ўсе лугі пакошаны?», «На калгасны загон мы пасялілі лён... Зноў жа, кожная з іх адрасавалася каму-небудзь з прысутных. Спявалі дырэктар СДК Ніна Станевіч, настаўніцы Ядвіга Язвінскай і Зоя Бандарык пад пералівы баяна трактарыста Міхаіла Каначэўскага. Адна перад адной стараліся спяваць. І ці не пад час гэтай выступлення браткаўцы адкрылі, які ў іхній Ніны Станевіч, дзяўчыны-прыгажуні, чысты і звонкі голас.

А пасля ўсе яны, спяваць, далучыліся да гурту хлопцаў, і хор галасоў загучаў магутна і велічна.

Могучь сказаць: ну і што тут асаблівага? І вершы такія, і песні людзі з Браткава ці раз чулі на радыё, тэлевізару. У выкапанні і самадзейных, і прафесійных артыстаў, майстэрства якіх ці параўнаеш з майстэрствам браткаўскіх спявакоў.

Не, асабліваць, адметнасць, а, значыць, і цікавасць тут ёсць. Яны ў тым, што браткаўцы слухалі, бачылі сваіх лю-

дзей свайго сёла. Добра знаёмых, жывых, а не радыёгаласы ці экранныя адбіткі далёкіх людзей-незнаёмцаў. І не толькі слухалі, а неяк па-новаму адкрывалі іх для сябе. Да таго ж, вершы і песні самадзейных артыстаў былі адрасаваны многім з аднавяскоўцаў.

Узрушылі земляробаў і харэаграфічныя эцюды, віктарыны і конкурсы на лепшых выканаўцаў народных песень.

...Мне не давялося быць на тым вечары-канцэрце. Але пра яго мне шмат, ухвальна і падрабязна расказалі браткаўцы, з якімі я сустрэўся ў Цімкавічах. Там жа, у Цімкавічах, я ўпершыню пачуў і пра Ніну Станевіч, маладога дырэктара Браткаўскага сельскага Дома культуры.

— Станевіч — цікавы чалавек, — сказала мне Зінаіда Юсіфаўна Раманенка, рэжысёр Цімкавіцкага народнага тэатра, заслужаная настаўніца рэспублікі. — Таленавітая спявачка і танцорка, ініцыятывы арганізатар. Клуб яе — лепшы ў нашым раёне. Ведаем, бо не раз былі там, выступалі са спектаклямі, Словам, едзьце туды, не пашкадуеце.

І вось я ў Браткаве. Вечарэе. У вокнах хат і на лістоце нерухама датыявае святло дня. Заходжу ў сціплы з выгляду каменны будынак. На адной палавіне яго — калгасная кантора, на другой — Дом культуры. Пасустрач мяне лёгка паднялася высокая, светлаваласая дзяўчына, з адкрытым адухоўленым тварам, з пільным позіркам як бы здзіўленых вачэй. Гэта яна, Ніна Станевіч. Вітаемся, знаёмімся, ідзём паўз фае. На сценах — шчыт з сацыялістычнымі абавязанцтвамі калгаса, наценгазета «Вожык» і «За высокі ўраджай», цікава аформленыя куткі «Нашы землякі — ветэраны вайны» і «Перадавікі гаспадаркі».

— Мы яшчэ і вымпелы славы вывешваем, — заўважае Ніна, — «маланкі» і баявыя лісткі выпускаем. Прымацуем іх да кузава машыны, на якой развозяць полудзень механізатарам, і вось праз колькі гады ўсе нашы людзі ведаюць, як хто з іх сёння працуе. Ходзім мы і на фермы: афармляем там куткі жывёлаводаў, праводзім гутаркі... Вось яны, мае памочнікі. Галя Заяц, мастацкі кіраўнік гурткоў, і Ніна

Прахарэня, бібліятэкар, — знаёміць мяне са сваімі сяброўкамі Ніна.

Галя Заяц — порсткая, невысокая і хударлявая дзяўчына з суседняй вёскі Вясельце, нядаўняя дзесяцікласніца. Ніна Прахарэня — спакойная, сталая жанчына з семнаццацігадовым працоўным стажам. Усе тры яны — актыў Дома культуры. А ёсць жа яшчэ — савет, у які, апрача актыву, уваходзяць дырэктар мясцовай васьмігодкі Антон Вікенцэвіч Язвінскі, старшыня калгаса Эдуард Мікалаевіч Астроўскі, парторг і галоўны арганом Міхаіл Нічыпаравіч Стасевіч.

Вядзе нас дырэктар у бібліятэку. Аглядаюся: памяшканне здаецца невялікім, цеснаватым, зацененым лёгкім паўздрокам — мо таму, што скрозь застаўлена стэлажамі з кнігамі, часопісамі, газетамі.

— Кнігу ў нас любяць, — радасна кажа Ніна Прахарэня. — І моладзь, і людзі сталага веку. У кожнага з іх ёсць, вядома, тэлевізары, але кнігу, як і клуб, нішто не замяніць. Гэта я таму так упэўнена гавару, што чытачоў у мяне год ад году прыбаўляецца.

Неяк зімой гляджу: сноўдаюцца па вуліцы Міхаіл Чаркас і Аркадзь Залужны, нашы хлопцы-механізатары — зімой жа ў іх, ведаецца, работы менш чым калі. Выйшла я на ганак, гукнула: «Зайдзіце, хлопцы, на хвілінку». Паслухаліся, зайшлі. Падабрала я ім некалькі прыгожых кніг, кажу: «Толькі пачніце чытаць — спачы не ляжаце, пакуль не дачытаеце».

Запісала я іх, а пасля ўжо хлопцы самі прыходзілі. Бралі і мастацкую літаратуру, і спецыяльную.

Або вось Кашуба, кладаўшчык. Пасля работы вечна сядзеў-пудзеў на лавачцы ля хаты. Узяла я раз колькі кніжак і да яго: «Вось вам, бацька, каб дарэмна не марпелі душой». Паківаў ён галавой, заўсміхаўся. Запісала ў картачку старога, а заадно і жонок яго. Цяпер у мяне каля 500 чытачоў. А ёсць яшчэ ад бібліятэкі і кнігаперасоўкі. У Вясельце, у Дзяцянах, Заракаўцах. Там працуюць мае сябры і памочнікі.

У Доме культуры працуе харавы ансамбль, драмгурток, гурток мастацкага чытання. Са сцэны яго выступаюць духавыя аркестры: адзін з васьмі чалавек, другі — з пяці: Браткава здаўна славілася сваімі музыкантамі.

— Клуб наш не пустуе, — бойка ўступае ў гутарку Галя Заяц, — то праводзім у ім выстаўку кветак ці святочны канцэрт, то вечар механізатараў, провадаў хлопцаў у армію ці калгасных ветэранаў на пенсію. Словам, у нас не заўмушчэнні. Вось чакаем артыстаў з Цімкавіцкай школы — яны хочучь заўтра паказаць тут свой спектакль «Месячная ноч». Па гэце Арыядна Тур. Цімкаўцы — у нас частыя госці. І не адны яны. Прыязджаюць да нас артысты Маскоўскай эстрады, з Мінска — філармоніі, з камвольнага камбіната... Ездзім выступаць і мы. Апошнім часам разам са школьнымі гурткаўцамі пабывалі ў Капылі, дзе наш спектакль «Першы хлопеш» заняў першае месца сярод самадзейных спектакляў раёна. Са сваімі песнямі, дзіцячым ляльным тэатрам, новай п'есай «Мамчыны сыночкі» мы выступалі ў блізкіх і далёкіх вёсках: у Савічах, Рудным, у Дзяцянах, у Бучаціне...

— Цяпер, — разгортвае свае шчыткі Ніна Станевіч, — мы ставім новы аднаактовы спектакль «Па-сучаснаму». І адначасова распрацоўваем сцэнарый да свята ўраджая.

Калі выходзім на вуліцу, ужо зырчаць ва ўсіх хатах вокны. Свеціць белая поўня, густы разгараюцца зоркі. Цішыня. Адно з кіназалаў дапытваюць прыглушаныя, таямнічыя галасы — там дэманструецца кінафільм.

Зноў азіраюся на будынак клуба. Сціплы ён на выгляд, але культурнае жыццё ў ім, якое твораць мае спадарожніцы, крынчыць шырока і цікава. Мне міжволі прыходзіць на памяць іншыя сельскія клубы... Нават не проста клубы, а палаты культуры, якім можа пазайздросціць і гарадскі жыхар, — духпапярховыя, з лямпамі дзённага святла, з прасторнымі фае, лесвіцамі, з шыкоўнымі эстраднымі пляцоўкамі і кіназаламі, але ў якіх... кісне нуда і ціша ці, у лепшым выпадку, круцэнь танцавальнага пласцінкі, кінастужкі.

Значыць, думалася, справа не ў самім будынку, а ў гаспадары яго. Менавіта ў ягоных руках ключы ад людскай радасці, весялосці. Калі гаспадар гарыць любоўю да свае работы, калі гэтая натхнёная любоў цалкам запаленая чалавека, тады вакол яго пудзеў як бы магнітнае поле прыцягнення, у якое трапляюць усё новыя і новыя людзі. І ў клубе тады жыве спраўдана радасць.

Я слухаю Ніну Станевіч і міжволі думаю: адкуль жа ў дзяўчыне гэтае душэўнае гарэнне, любоў да справы?

Ад бацькі і маці, ад усёй сямейнай атмасферы, у якой яна гадалася. Бацькі яе, старыя настаўнікі, праз усё жыццё пранеслі высокую любоў да мастацтва. Дзе б яны ці працавалі — у Вясельце ці ў Браткаве, — заўжды наладжвалі там спеўкі, канцэрты, спектаклі... Да ўсяго бацька яе яшчэ любіў вершы: чытаў іх са школьнай сцэны, нават сам пісаў...

Сталася так, што пасля васьмігодкі Ніна паступіла ў Баранавіцкі тэхнікум лёгкай прамысловасці. Пасля працавала майстрам на тэкстыльным камбінаце. І праз усё гэтыя гады, гады студэнцтва і работы, дзяўчына актыўна ўдзельнічала ў мастацкай самадзейнасці.

Неўзабаве захварэў бацька, і Ніна вярнулася ў роднае Браткава. Стала працаваць у клубе. Да яе дырэктарам была Марыя Жук, дзяўчына таксама энергічная і працавітая. Пад гэты час у рабоце клуба склаўся ўжо свой стыль, свае традыцыі. Ніна замацавала іх, уззялася развіваць далей.

Энергічную дзяўчыну хутка ацанілі. Яе выбралі сакратаром камсамольскай арганізацыі калгаса. Клопатаў прыбавілася яшчэ больш, калі Станевіч паступіла вучыцца ў Мінскае культасветвучылішча.

— Мару вось, — дзеліцца сваім запаветам Ніна, — арганізаваць пры клубе дзіцячы тэатр і хор пажылых калгаснікаў. Ведаецца, у нашай самадзейнасці ўдзельнічае пераважна моладзь. Але ж не трэба забывацца і на нашых бацькоў... Хачу, каб культурнае жыццё ў нас было яшчэ шырэйшае. Ды ці адна я? Кіраўніцтва гаспадаркі — таксама. Таму і паслала яно на вучобу ў Гродзенскае культасветвучылішча Валодзьку Ніканаву, які атрымлівае калгасную стыпендыю. Так што хутка ў нас будзе свой дырыжор. Што ж да тыхчых мяне, то я пасля заканчэння культасветвучылішча хачу вучыцца далей — у тэатральна-мастацкім інстытуце...

Развіталіся мы, калі ў клубе скончылася кіно. Ніна таропка пайшла ў канец сёла.

Капыльскі раён.

Кінааматары.

Фотаэцюд Я. МЯЦЕЛЦЫ.

У свет на песні

Вядомы беларусі паэт Аляксей Зарыцкі на працягу ўсёй сваёй творчай дзейнасці займаецца мастацкім перакладам. Сёлета ён здаў у выдавецтва «Мастацкая літаратура» кнігу выбраных перакладаў «У свет на песні». У гэты зборнік уваходзяць творы рускіх, італьянскіх, аўстрыйскіх, французскіх, польскіх, венгерскіх, чэшскіх і іншых паэтаў, перакла-

дзеныя ім на беларускую мову. У ім сабрана ўсё лепшае, што створана А. Зарыцкім, як паэтам-перакладчыкам, за многія гады працы.

Прапануем увазе чытачоў некалькі старонак з кнігі «У свет на песні».

Ушонаваўшы іх малілы, —
Сё славай палі змагары, —
Ідэя зноў мацуе крылы,
Лунае сцяг яе ўгары.

Поль ВЕРЛЕН

1844—1896

Асенняя песня

Ізноў у даль
Сплывае жалы
Асенняй скрыпкі.
Ад горкіх дум
У сэрцы сум
Няясна-зыбка.
Як душна мне,
Самота гне,
Забыву удачу.
А ўспомню сны
Былыя вясны,
Паціху плачу.
Вясну забудзь:
Вятры мятуць
З дарогі лісце.
Пад іхні свет,
Як мёртвы ліст
Лячу кудысьці.

Ты чаго, маё сэрца,
З ранку плачаш і плачаш?
І адкуль жа бярэцца
Скруха слёзная ў сэрца?

Зранку дожджычак дробны
Ціха стукіць ў шыбы.
Як на плач ён падобны,
Гэты дожджычак дробны.

Ён імжыць без нагоды,
А таксама і сэрца,
Быццам так, дзеля згоды,
Плача ўсё без нагоды.

Не спазналася сэрца
Ні з любоўю, ні з гневам,
І таму ў слёзах б'ецца,
Плача з раніцы сэрца.

Поль ЭЛЮАР

1895—1952

Чорная часіна

Што зробіш, гібелі і мы пры нямецкай
навалі,
Што зробіш, нас ворагі ўдзень і ўначы
пільнавалі,
Што зробіш, турмою нам родныя
вуліцы сталі,
Што зробіш, жалоба і смутак на іх
панавалі,
Што зробіш, і холадам-голадам нас
мардавалі,
Што зробіш, без зброі ці мала мы дзён
змарнавалі,
Што зробіш, панура цямнелі вясэрнія
далі,
Што зробіш, адно аднаго мы плячотна
кахалі.

З французскай.

Ян НЕРУДА

1834—1891

Праоркі ўжо нам прадраклі,
Што вечна жыць не будзем.
І гэта праўда: свету мы
Ніяк не перабудзем.

Любая кветка адцвіце,
І ліст пажоўклым стане.
Як ружа белая, зямля,
Надыдзе час, завяне.

Ды разважаць пра смерць не след.
Адкінем думку гэту!
Мы выжывем і заживём,
Дадзім мы прыклад свету.

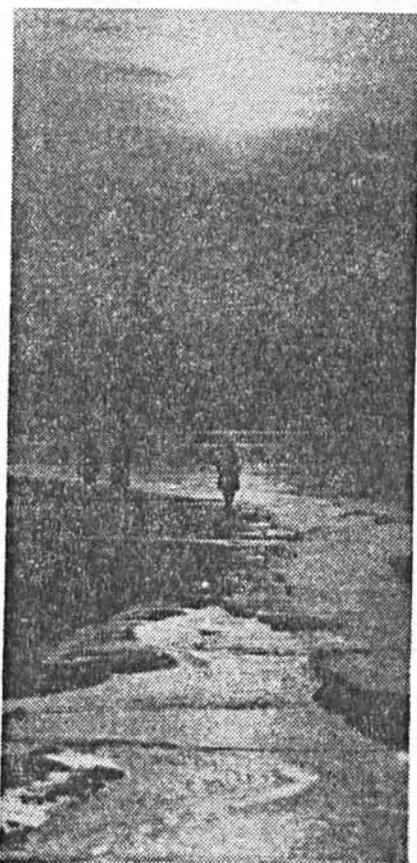
Пазнаем мы, як ён узнік,
З якіх крыніц браў сілы,
Палічым, вывучым як след
Нябесныя свяцілы.

І не зблэнжаць нас павек
Загадкі іх і тайны.
У звон нябёс зазвоніць наш
Дух светлы, жыццядайны!

Што смерць? Такой мы славай шлях
Засцелем к дамавіне,
Што перад ёю цэлы свет
З пашанай шапку скіне.

Балада аб польцы

У сяле і смех і гоман несучышнай
пагулянкі,
Гэта полька-вяселюна ў залатыя села
санкі.
Вараныя коні ў стужках, зіхацяць у іх
падковы,
А вакол пяс і скача, вяселіца люд
вясковы.
У далёкі горад хоча сёння ехаць полька
наша.
— Зычу шчасця мілай польцы! — кожны
ёй з усмешкай кажа. —
Хай убачаць гараджане, што за дзіва
едзе з вёскі,

Хай пяюць і скачуць гэтак, каб ляцелі
прэч падноскі!
Полька едзе — полька едзе.

Свішча пуга, коні мчацца, то лясок,
то зноў паляна.
Снег пяс пад палазамі, даль яздой
раскалыхана.
Пад гарой каменне скача, і гара ўжо
не стрывала —

Пасівелай галавою ў такт раз-пораз
заківала.
Спрыту колькі ў гэтай полькі. Ружы
цвет яе румянец,
А ў вачах іскрацца зоркі. Полька —
лепшы ў свеце танец,
Вяселюна і красуня, вечна скача і

спявае,
Маладосць у пругкім целе кожнай
жылачкай іграе
Полька едзе — полька едзе.

Позна ў горад уляцелі. Ціха ўночы там
і глуха.

Скрозь зачынены вароты, навакол
такая скруха.
Хоць бы дзе душа жывая, ды куды ні
глянеш — пуста,
І на вуліцы і плошчы змрок начны
кладзецца густа.

Полька з санак скок на ганак, тук-тук-
тук у аканіцу:
— Адчыніце! Ці ўжо лічаць тут мяне
за чужаніцу?

Можна, тут мяне забылі? Можна, тут я ўжо
не любя?

— Хто там стукаецца ў хату? —
запытаўся нехта груба.
— Полька едзе — полька едзе.

— Чуеш, жонка, полька едзе! Колькі ж
будзе вяселіцы.
Прывітай яе ласкава, запрасі сардэчна
ў госці.

Мы з табою маладыя, мы з табой
тужыць не любім,
Маем скрыпку і басэтлю, і дуду, і
звонкі бубен.

Дык бяжы, спяшайся, жонка, з дому ў
дом, у хату з хаты,
Хай у нас усе збяруцца, прыйдзе
бедны і багаты.

Хай юнак да нас спяшае, дзед бяжыць
сівагаловы.

Запрашаючы, заўсёды ты кажы такія
словы:
— Полька едзе — полька едзе.

Не адзін бядняк да полькі не падыдзе
без паклону,
Капляюш багач здымае, а кароль сваю
кароную.

Не паспелі грывнуць бубны, зухам
князь з княгіняй скача,
Тонік з Анежкай танцуе, закружыўся
Іржык з Качай.

Грукат, тупат, рух імклівы, полька
скача і рагоча.
Насланне ці ява гэта? — дом пусціцца
ў скокі хоча.

Скачуць лавы, скачуць сцены, ходзіць
ходзірам падлога,
Печ пайшла раптоўна ў скокі, цяжка
дышае нябога.

Полька едзе — полька едзе.
З чэшскай.

Нікалаўс ЛЕНАУ

1802—1850

Тры індзейцы

Бура гэтак век не лютавала:
Выварочвае дубы навала,
Заглушае голас Ніягары,
Зыркае маланкамі над ёю,
Хвошча хвалі пугай агнявою,
І ўзлятаюць пырскі аж пад хмары.

Тры індзейцы на ўзбярэжжы сталі,
Дзівяцца на ўзгневаныя хвалі.
Валасы ўжо ў аднаго сівыя,
За жыццё, відаць, ён зведаў многа.

Два астатнія — сыны старога,
Дужыя яны і маладыя.

Бура вые, гоніць хмары бура.
Бацька на сыноў глядзіць панура,
Твар яго задуманы й суровы,
Як у хмарах грознай навальніцы
У вачах бліскаюць бліскавіцы,
З абурэннем ён насупіў бровы:

«Белым мой праклён, праклён той хвалі,
Што прынесла іх з нязнанай далі,
І вятрам, што пасаблялі плысці
Караблям іх! Сто праклёнаў рыфам,
Што не памаглі пакончыць з ліхам,
Не разбілі іх удрузг калісьці!

Тыя караблі штодня з-за мора
Нам, сыны, вязуць атруту й гора.
Рабаўнічы род нас прагне сцерці,
Усё не наша на зямельцы роднай,
Апрача нянавісці смяротнай:
Засталося нам адно — памерці!»

Смуткам голас у старога повен.
Сеў ён пад вярбой з сынамі ў човен,
К вадападу іх панеслі хвалі.
Кінулі яны далёка вёслы,
Заспявалі, спеў пачуўся ўзнёслы,
Песню смерці разам заспявалі.

Як урымсціць ярасць навальніцы!
Б'юць, здаецца, ў човен бліскавіцы,
Чаек не чуваць за перунамі.
Вадапад раве, кіпіць прадонне,
Стрымгалоў у тхлані човен тоне
Разам з песняй, бацькам і сынамі.

З нямецкай.

П'ер-Жан БЕРАНЖЭ

1780—1857

Ідэя

Згасала з кожным днём надзея,
Гібеў я ўжо. Ды воль гляджу:
Ляціць насустрач мне ідэя.
«Ідэя!» — спудзіўся буржуй.
Хай кволай ды такой прыгожай
Яна была і маладой.
Я веру, — час ёй дапаможа
Набрацца сілы баявой.

— Куды, — я ёй крычу, — нябога?
Хутэй бяжы адгатуль: тут
Шпікоў і паліцэйскіх многа.
Воль арыштуюць і пад суд.
— Не бойся: іхні суд не можа
Мяне ніколі загубіць,
Ён толькі людзям дапаможа
Мяне пазнаць і палюбіць.

— Шжада цябе, скарыцца сіле
Цяпер ты мусіш на вякі:
Табе ж шляхі загарадзілі,
Глядзі, вунь стрэльбы і шыкі.
— Але шыкоў я не баюся,
Не страшны мне свінцовы град:
Я ў стан варожы прабяруся,
Сумленне абуджу ў салдат.

— Маё дзіця, бяжы да хаты,
Бо зараз тут загінеш ты.
Ужо нацэлены гарматы,
Ужо запалены кнаты.
— Нас не палохае гармата,
І там, напэўна, пройдзем мы.
Не пройдзем — знойдзем адваката,
Які нас выбавіць з турмы.

— Цябе не любяць дэпутаты.
— Яны за дужымі ідуць.
— Цябе за краты кінуць каты.
— Але там крылы адрастуць.
— Цябе клянучь папы й манахі,
— Смяюся я з праклёнаў тых.
— Табе цары жадаюць плахі.
— А я схваюся ад іх.

Якая бітва тут кіпела!
Усюды смерці! Усюды кроў!
Змагаліся паўстанцы смела
Але ў баях палеглі зноў.

Праўленне Саюза пісьменнікаў
БССР выназвае глыбокае спачуванне
дырэктару выдавецтва «Мастацкая
літаратура», пісьменніку ТИМОФУ
Мікалаю Гаўрылавічу з выпадку на-
патнаўшага яго гора — смерці сест-
ры Марыі Гаўрылаўны.

КА
РА
ГОД
ДРУЖБЫ

Фота Ул. КРУКА.

«Літаратура і мастацтва» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР, Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856.

АТ 01499

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адназначнага сакратара — 33-44-04, аддзела грамадска-палітычнага жыцця і інфармацыі — 33-22-04, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-24-62, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-24-62, аддзела пісем і масавай работы — 33-22-04, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65.

Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

Галоўны рэдактар Аляксей АСІПЕНКА.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Ефрасіння БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ [адказны сакратар], Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Юрый ГРЫГОР'ЕУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Аляксандр КАПУСЦІН [намеснік галоўнага рэдактара], Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Аляксей ПЫСІН, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА, Мікола ТКАЧОУ, Юлія ЧУРКО, Рыгор ШЫРМА.